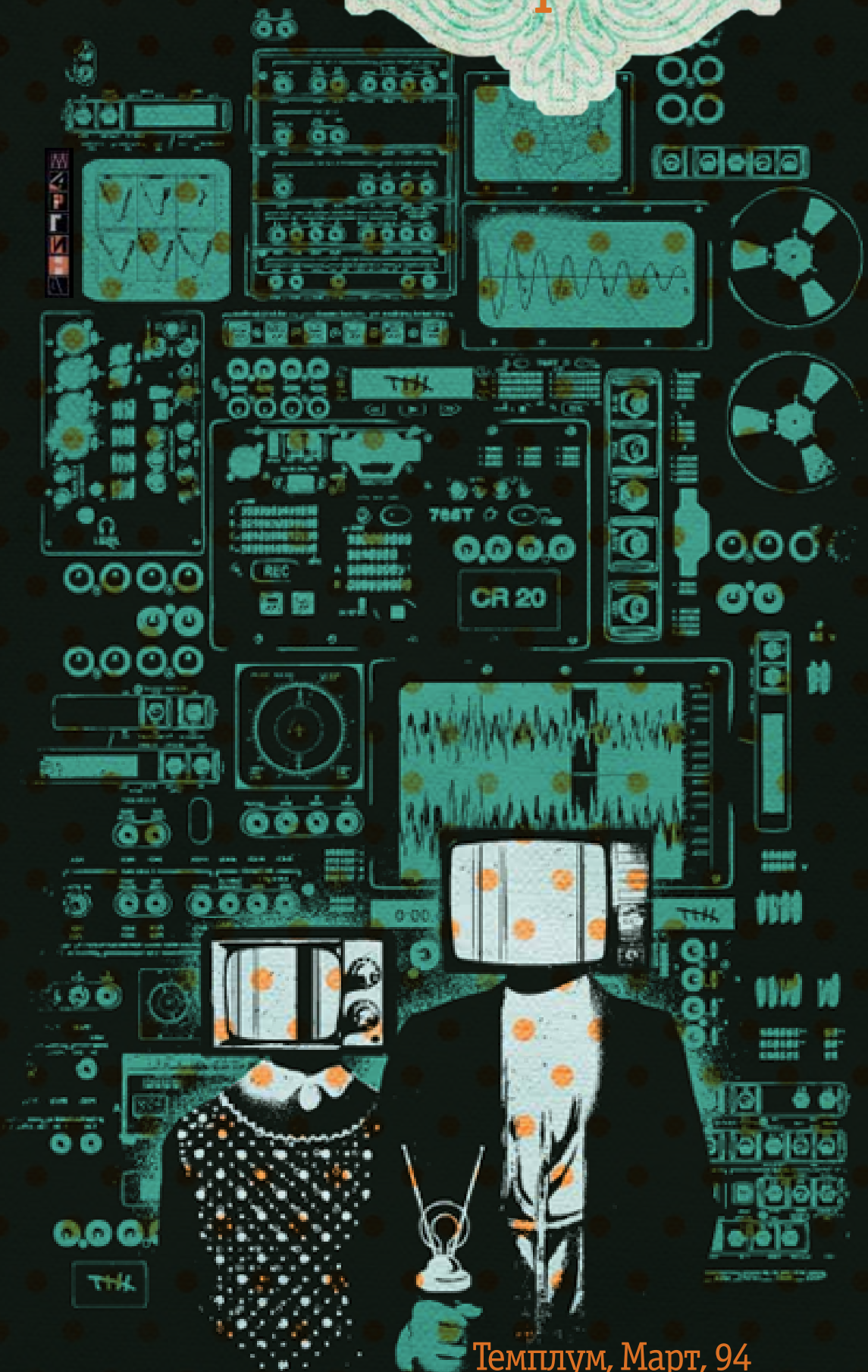

МАРТИНА

Бр. 1

Темплум, Март, 94

МАРГИНА Бр. 1, 1994
Редизајн 2010

СОДРЖИНА

ТЕМА	5
Томас Пинчон	5
Малиот дожд - Т. Пинчон	7
Од предговорот за книгата "Slow Learner"	21
ФЕМИНИЗАМ И ФИЛОЗОФИЈА	25
Рози Брайдоти, За феминистичкиот познавателен субјект	27
Ричард Рорти, Феминизам и деконструкција: едно прагматистичко гледиште	31
Нанет Франк, Феминизмот и пост-комунизмот	39
Маргарет Неш, <i>Дали е можна женска филозофија?</i> од Ненси Холанд	43
За Серловото "Повторно откривање на умот"	47
"ЛОКАЛНА СЦЕНА"	50
Буде, Четири раскази	52
Ана Димишковска-Трајаноска, Одисеј	56
Никола Вртикола, Коложба	58
Горан Абв, Песна за скотот	60
ИНТЕРВЈУ: ДЕРИДА	61
ИДНИНАТА НА ЧИТАЊЕТО	
Хиперлитература!	71
Електронски милениум	76
Сканирање наспроти читање	79
Штракање по каналите - смрт за книгата	81
GRUNGE - ФОЛК ИЛИ РОК?!	82

*****

*****

МАРГИНА, редакција:
Жарко Трајаноски, Венка Симовска,
Абов Горан, Бане, Г.Н.Ом
Графичко уредување: КОМА

Издавач: КОМА/ТЕМПЛУМ

*****

а)

“Маргина” е мултидисциплинарен часопис од сферата на културата, сфатена најшироко: и како политика, идеологија, морал, и како стандарди, трендови, “мода”...

Првите неколку броја ќе бидат конципирани како тематски блокови. Двата главни блока во секој број ќе бидат: претставување на значајна личност (Набоков, Пинчон, Дишан, Дерида... во првите броеви) преку интервјуа, критички текстови и преку самото нивно творештво. Вториот тематски блок ќе обработува одреден значаен тренд во литературата, филозофијата итн. (на пр.: “феминизам и филозофија”; “вештачка интелигенција”; “деконструкција”; “кибер-панк”...)

Останатите тематски блокови (рецензии, домашно творештво, “од историјата на полемиките”, вести од светот...) ќе интерферираат со двата главни тематски блока и на часописот ќе му ја “шприцкаат” неопходната актуелност...

“Маргина” ќе настојува да се занимава и со творечки форми кои овде (во Македонија) до сега немале никаков простор; на пример, во литературата, научната фантастика (низ преводи на врвни имиња: Бредбери, Гибсон, Силверберг, Балард...) или криминалистичкиот жанр (авторите како што се Хемет, Чендлер или Ле Каре денес се изучуваат во сите светски работилници за креативно пишување!)

“Маргина” ќе има двојна функција: од една страна да ги “пополнува дупките” на комуникациски рудиментарната македонска култура, а од друга страна токму треба да прави дупки! И тоа во две насоки: “правење дупки” во смисла на поткопување и продлабочување на јазот со овдешните тотално анахронични културни монополисти, и 2) правењето дупки е вештина на преживувањето (воздух!), свест дека културите опстојуваат само мешајќи се, и дека се или коресподентни (пропустливи, “издупчени”!) и живи, или дека се аутистични, самозадоволни и - мртви.

Помеѓу тие две сечива (треба да се биде субверзивен и конструктивен едновременно, или, како што вели Дерида, “одговорно анархичен”) “Маргина” ќе треба да си го најде своето место. •

Abbe Buzoni

УВОДНИК

Во еден иронично расцентрализиран свет (кој сè уште, во оние последни слоеви на своите обвивки, токму една кожичка пред неподносливото заплискување на големото “Ништо”, ја крие, како своја ненадминлива суштина, идејата за централно, тотално, глобално и доминантно) однекаде (од “периферијата”?) пак се слуша грепкање. “Повторно ни ги драпаат маргиналните зони на мрежава...”, му вели едниот централен бог-пајак-матица на својот дихотомиски брат со кого шпарта еве веќе барем десетици илјади години, низ културниот космос што пајажина е. “Тоа грепкање - канџи на стаорци по скршено стакло?!, прашува другиот (црн итн. бог-пајак-матица).

И така. Вистинското (врвно лажно) прашање е: Зошто Маргина? и од каде маргини на пајажина?, како што fino забележуваат актуелните холистички и хаотични теории.

Маргина е точка на средба меѓу она деридијанско не-претставливо (кое можеби само го претставува стравот од острите рабови, од границите со страшното Ништо!?) и ослабнатите зрачења (долг пат од “центарот”!) на тоа идеолошко топче од суштина, што како рѓосан метален бог-ветроказ лебдее над ветрометинава.

Дури, ние (граѓаните на државата Terra Incognita што Дизниленд се вика) живееме на маргините на маргините, во фуснотите на фуснотите, ко најситни Матрјошки, со тој фантом на идентитет избушен ко фигура од цртан филм, низ чиј стомак се гледа така интересна перспектива и пејсажи.

И вака, исто: не маргина на некоја овдешна “културна сцена” (бог да чува, нека си останат залепени тие зомбии, спржени за “централноста” на своите интерни рефлектори), туку Маргина воопшто, обид да се подрива, грицка и дестабилизира (на најперфидни можни начини, од правење џева со клик-клак до пуштање чучулиги на сувереното небо) идејата за централно, со што, парадоксално (и тоа е страшната историска перфидност на сите вакви проекти) централното (државно, идеолошко) само ќе се зацврсти, бидејќи го тестираат моќните герилци што занает учеле од Total Recall!

“Маргина” не е против хелиоцентризмот, логоцентризмот (фалоцентризмот!), антропоцентризмот, туку против центризмот воопшто, или, подобро речено (бидејќи перспективно патот кон излегувањето од дихотомиските стапици на умот - е бескрајно долг), “Маргина” ќе настојува да го афирмира тој (еколошки) концепт на повеќецентралност и да ја унапредува онаа граѓанска свест за релации и релативност. Всушност, за “Маргина” периферни точки не постојат; нештата комуницираат на најфантастични посредни начини и влијаат едните врз другите.

Така што, дефинитивно, “Маргина” не е дефетистичка и декадентна периферија на оваа инфериорна (токму: дефетистичка и декадентна!) македонска култура; ниту пак е некаков манијакален мерач на време што форсира - за тоа слабичко телце - недостапна брзина. Маргина секогаш е нешто друго. Свест за тоа Друго. Другоста сама. •

Пандалф Вулкански

УВОДНИК

“Постои (според Фројд) табу на вистината, врз чии што маргини би требало да може да се пишува.”

Дерида

“Нема да му служам на она во што веќе не верувам, па и ако тоа се нарекува Куќно огниште, Семејство или Црква... За своја одбрана ќе ги користам единствените оружја што себеси си дозволувам да ги употребам: молчењето, странствувањето, итрината.”

Џејмс Џојс

В)

Улогата на “Маргиналец” е една синтетичка професија произлезена од искуствата на Ghost-busters, Роџер Ребит, Терминатор, Бетмен и Даркмен, и која (професија) во оваа ера на тотално прешалтување, спрема сите индикации, ќе станува сè попопуларна.

Главни непријатели на Маргиналецот се: телевизијата, весниците, универзитетот, како и одредени форми на културно здружување (најомразени се играорците и писателите). Но тоа не значи дека тие не треба се користат.

Маргиналецот има специјална анти-зомби стратегија: во тајни куферчиња (ко што имаше Мелани Грифит во Shining Through, веднаш покрај исечените прсти на непријателите и контрареволуционерните ТЕКСТОВИ: Дерида, Бодријар, Слотердијк, Фаерабенд, Витгентштајн, Дишан, Ворхол, Џојс, Музил...) и во специјални теглички допола наполнети со специфичен наркофилски етер, се чуваат како смалените глави на декапитираните конкуренти така и одредени восочни фигурички - слика и прилика на локалните зомбии; и игли за коса, фала богу, ко во филмот “Матадор” на Алмодавар.

Маргиналецот не напаѓа фронтално, затоа што фронт нема; има безброј мали, ситни сцени што симулираат конфликт и чија резуланта е тој огромен, космички, ентрописки (во нас енграмски запишан, врежан ко испарена трага, и оттаму таа страшна воинственост, борба за простор, за нечија свест?!) раскол!?

Кога фура метафизика Маргиналецот секогаш во прв план го потстава дублерот и плус ги зајакнува експресивните средства (прашалници, извичници, болд-букви), ко индијанец што брише трага (само шерифот Дерида лови такви итри типови!), финта што не успеа да ја провали ни манијакалниот писател Џ. Николсон во филмот на Кјубрик... •

Боа Во(н) Гора (другар на Абов Горан)

раниот Томас Пинчон

Иако расказаот “Small Rain” веројатно е најлошиот во збирката рани раскази “Slow Learner” (која неодамна - со исклучок токму на расказов кој сега го пренесуваме - се појави, на македонски, во издание на Темплум), вреди внимателно да се прочита, од неколку причини; прво, станува збор за Томас Пинчон, можеби најхерметичниот но секако највлијателниот американски писател во вторава половина на веков, авторот на романот “Gravity’s Rainbow”, еден од најтолкуваните романи по Џојсовиот “Улис”; второ (кое сигурно треба да биде прво), и покрај сите недостатоци (кои Пинчон самиот, во уводникот за книгата објавена 1984., безмилосно ги лови), се работи за исклучителна проза, проткаена со суптилни лирски пасажии и просто натопена во онаа веќе славна “пинчоновска атмосфера”, која тој, сликарски, со пар цртички, едновремено минуциозно и ноншалантно, ја создава; трето, длабочините и ранливоста на моментно најмоќната културна империја, американската, најдобро може да се разбере токму од онаа критична (критична и во двата смисла - и како “критичарска”, опсерваторска, и како нестабилна, несигурна за оној што набљудува) страна каде што стои Пинчон (вршејќи големо влијание врз онаа “лева”, нешовинистичка Америка); и четврто, не само затоа што е веројатно најголемиот американски писател во поново време (со само пет објавени книги за 35 години творештво!), туку (дури!) и поради едноставни трендовски причини (враќање кон шеесетите, grunge-движењето, види го последниот текст во “Маргина”!), Пинчон се наоѓа токму овде, токму сега и токму со овој избор...

Томас Пинчон

Малиот дожд

Надвор, во кругот на касарната пукаше од жештина. Воздухот беше влажен и неподвижен. Жолтото сонце се одсјајуваше од песокот околу бараките во кои беше сместено одделението за врски на четата. Внатре беа само пожарниот, кој пушејќи дремеше потпрен на сидот, и една неподвижна фигура, облечена во работнички панталони и легната на војничкиот кревет на кат, со романче во раката. Пожарниот се просевна и сирна надвор, кон жешкиот песок, а фигурата на креветот, која се викаше Ливајн, преврти страница и си ја поднамести перницата под својата глава. Од едно место се слушаше зуење на некој голем комарец на прозорско стакло, а од друго, радио наместено на рок'ен'рол станицата од Лесвил, а надвор бучеа ципови и Дајцови фрчејќи постојано напред-назад. Ова беше Форт Роуч, во Луизијана, некаде околу средината на Јули, '57-та. Натан 'Лардес' Ливајн, специјалец, беше распореден во истиот баталјон, истата чета, истиот кревет, веќе тринаесет, накај четиринаесет месеци. Онаков каков што беше, поредокот во Роуч, во вакви околности, неког пообичен би можел да го доведе до самоубиство или барем до лудило, што всушност, според некои повеќе или помалку штелувани воени статистики, често и се случуваше. Ливајн, во секој случај, не беше баш обичен. Тој беше еден од ретките, освен оние кои се лактаа за осмиот сектор, кому всушност му се допаѓаше Форт Роуч. Полека и недоверливо стануваше одомаќен: острините на неговиот акцент од Бронкс беа измазнети и омекнати до оттегнат изговор, откри дека 'белата громова', чиста или мешана со што и да излезеше од тогашниот војнички апарат за пијалоци, е на некој начин исто толку задоволителна како скочот со мраз; сега ги слушаше локалните групи во баровите во соседните гратчиња, толку често како некогаш Лестер Јанг или Гери Малиган во Брдленд. Беше висок преку шест стапки и разнишан, а она што еднаш едни девојки од мешаната гимназија од градот го опишуваа како витка градба, ковчеста и со затегнати мускули, после три години одбегнување на секаква работа се претвори во млитава сланина. Сега имаше добар 'пивски' стомак, со кого сè уште донекаде се гордееше, и голем задник на кого не беше толку горд и кој му го заработи сегашниот прекар. (Lardass, дебело-газест; заб. на прев.)

Пожарниот ја фрли цигарата надвор на песокот и рече, "Види кој ни доаѓа."

"Ако е генералот кажи му дека спијам," рече Ливајн. Запали цигара и се просевна.

"Не," рече пожарниот "Твинклтус е." Се потпре пак на сидот и ги затвори очите. На тремот одекнаа чекори на некои мали нозе и вирџиниски акцент кој велеше, "Капучи, ти бескорисно копице." Пожарниот ги отвори очите. "Одмарам," рече тој. Твинклтус Дјуган, дежурниот портир на касарната, влезе и му пријде на Ливајн со злобно напргени усни. "Кој ти ја натрапил таа безобразна книга, Ливајн," рече тој. Ливајн, кој ја користеше облогата од шлемот како пепелник, ја истресе во неа цигарата. "Ми се чини, еден платен војник," се насмевна тој. Напргените усни се стиснаа во линија. "Поручникот сака да те види," рече Дјуган, "затоа крени го заспаниот газ и право во канцеларијата на дежурниот." Ливајн заврте уште еден лист и почна да чита. "Еј," рече портирот на касарната. Ливајн се насмевна неодредено. Дјуган беше војник под договор. Го исфрлија од Универзитетот во Вирџинија по две години и како и другите војнички портири имаше садистичка жица во себе. Имаше многу други деликатни работи кај Дјуган. Сметаше дека е

очигледна вистина дека NAACP (National Association for the Advancement of Colored People, Национално здружение за унапредување на црната раса) е комунистичка конспиративна група посветена на стопроцентно вкрстување на белата и црната раса, и дека центлменот од Вирџинија е всушност *Urbemensch*, конечно пристигнат, но спречен во исполнувањето на судбински важната задача само благодарение на злобните сплеткарења на њујоршките Евреи. Тоа ќе биде и главната причина што подоцна тој и Ливајн нема да се сложуваат баш најдобро.

“Поручникот сака да ме види,” рече Ливајн. “Немој да кажеш дека веќе ми ги спрешил отпусните документи. По ѓаволите-” погледна во својот часовник - “само што помина два. Честитам, Дјуган. Пет ипол часа пред време.” Ја нишаше главата воодушевено. Дуган се искези. “Мислам дека не е во врска со твоето отсуство. Всушност, можеби ќе треба за тоа да почекаш некое време.”

Ливајн ја остави книгата и ја згмечи цигарата во облогата од шлемот. Погледна кон таванот. “Исусе Христе,” рече тој тивко, “што ли сум сторил сега? Немој да ми кажеш дека ќе ме пикнат в притвор. Не пак.”

“Поминаа само неколку недели од твојот последен рапорт, зар не?” рече портирот. На Ливајн му беше познат овој увод. Мислеше дека Дјуган одамна се има откажано од намерата да го намести. Но типови како него, претпоставуваше тој, никогаш не се откажуваат. “Ајде, стануј од креветот, само толку ќе ти речам,” рече Дјуган. Изговори “стануј” наместо “станувај”. Тоа го изнервира Ливајн. Си ја зеде книгата и повторно почна да чита. “Во ред,” рече тој салутирајќи. “Врати се назад, бел човеку.” Дјуган зјапаше во него и најпосле си отиде. Веројатно на излегување се спремна врз опремата на пожарниот, бидејќи се слушна тресок и Капучи рече, “Добого, па ти си бил едно несмасно копице.” Ливајн ја затвори книгата, ја свитка на пола, ја усуква во ролна, и ја пикна во задниот џеб. Лежеше така околу една минута гледајќи една лебарка како ја следи својата заплеткана патека на подот. Најпосле се просевна и се извлечка од војничкиот кревет, ги истресе отпушоците и пепелта од облогата на шлемот и го стави на глава, така што му ги прекри очите. На излегување му ја стисна главата на пожарниот. “Што се спрема?” праша Капучи. Ливајн со жмиркање излезе надвор на светлиот и тежок воздух.

Ги влечкаше нозете низ песокот, кон зградата каде што беше сместена канцеларијата на дежурниот, чувствувајќи како сонцето пробива низ облогата на шлемот. Околу зградата имаше тенок појас трева, единствена во кругот на касарната. Напред од неговата лева страна можеше да ја види редицата за утринска лапачка што веќе се формираше пред војничката менза. Сврте по патеката од чакал што водеше до канцеларијата на дежурниот. Очекуваше дека Дјуган ќе стои пред врата или барем на прозорецот и ќе гледа дали тој доаѓа, но кога влезе, портирот беше зад својот пулт зафатен со чукање на машина. Ливајн се наведна преку оградата пред бирото на првиот наредник. “Здра’о, наредниче” рече тој. Првиот наредник погледна угоре. “По ѓаволите, кај си ти,” рече тој, “читаш безобразни книги?” “Така е, наредниче,” рече Ливајн. “Учам да станам наредник.” Првиот наредник се намурти. “Поручникот сака да те види,” рече тој.

“Така слушам,” рече Ливајн. “Кај е тој?”

“Во дневната,” рече првиот наредник, “со останатите.”

“Што се случува, наредниче, нешто особено?”

“Влези внатре и откриј,” рече наредникот нервозно. “Исусе Христе, Ливајн, би требало досега да знаеш дека никој никогаш ништо не ми кажува.”

Ливајн излезе од канцеларијата на дежурниот и заврте околу зградата до дневниот престој. Низ вратата со стакло можеше да го чуе поручникот како зборува. Ја отвори вратата ширум. Поручникот и околу десетина редови и специјалци од батаљонот Браво стоеа или седеа околу масата и гледаа во картата исфлекана со кругови од филџани за кафе. “Ди Гранди и Сигл,” велеше поручникот, “Ризо и Бакстер - “ го крена погледот и го виде Ливајн. “Ливајн, ти ќе одиш со Пикник.” Невнимателно ја здипли картата и ја пикна во задниот џеб.” “Јасно ли е сè?” Сите

климнаа со главите. “Добро, тогаш тоа нека биде сè до еден.* Дотогаш земете ги камионите од возниот парк и тргнете. Ќе се најдеме на Лејк Чарлс.” Ја стави капата на глава и излезе, пуштајќи ја вратата со стакло да тресне зад него. “Време е за кока кола,” рече Ризо. “Има ли некој тутун?” Ливајн седна на масата и рече, “Што се случува?”

“Ох, Боже,” рече Бакстер. Тој беше ситно русокосо фармерско момче од Пенсилванија. “Добредојде во друштвото, Ливајн. Пак тие проклети Каџуни. Се разбира, ги ставија сите можни знаци. ‘Кучиња и војници, не газете ја тревата’ и слично. Но штом ќе им згусте и за најмала ситница, кому ќе му се поплачат?”

“На 131-от Сигнален Батаљон,” рече Ризо, “ете кому.”

“А кај ќе одиме ние сега?” праша Ливајн. Пикник стана од каде што седеше и тргна кон апаратот за кока коли. “Некаде околу Лејк Чарлс,” рече тој. “Има некаква бура или слично. Каблите се прекинати.” Стави паричка во апаратот и како и обично ништо не се случи. “Браво - батаљонот како спасители.” Гласот му стана сериозен. “Камон, бејби,” & рече на машината за кока кола и сверски ја тресна. Ништо не се случи. “Пази да не ја ‘тилтнеш’,” му рече Бакстер. Пикник со тупаници ја удираше машината врз грижливо одбраните точки. Нешто кликна и од машината потекоа два млаза, еден со минерална вода, а другиот со сируп од Кока Кола. Само момент пред да престанат, од апаратот испадна празна пластична чаша и сета се измачка со сируп однадвор. “О, боже, баш си срце,” рече Пикник. “Невротична е,” рече Ризо. “Полуде од жештинава.” Разговараа извесно време, спекулираа и ги пцуеја Каџуните и војската, пушејќи и пиејќи Кока Кола. Најпосле Ливајн стана, ги стави рацете в џеб и ги напрчи мадињата. “Па.” рече тој, “изгледа ќе треба да се пакувам.”

“Чекај малку,” рече Пикник. “Идам со тебе.” Излегоа низ стаклената врата и по патеката посипана со чакал тргнаа кон песочниот двор пред бараката на одделението за врски. Се влечкаа по песокот, потејќи се на неподвижниот воздух и жешкото жолто сонце. “Никогаш не нè оставаат на мира, Бени,” рече Ливајн. “Ох, Исусе,” рече Пикник. Влегоа во бараката оставајќи зад себе купчиња песок и кога Капучи ги праша што се случува покажаа со прст, истовремено и прецизно, како кабаретски тим.

Ливајн ја зеде својата торба за валкани алишта и ги фрли во неа работничкиот комбинезон, шушкавецот и чорапите. Го стави приборот за брочење како последен, а отпосле се сети да ја пикне од страна и старата сина капа за бејзбол. Стоеше така намуртен некое време а потоа рече, “Еј, Пикник.”

“Ој,” рече Пикник од другиот крај на бараката.

“Не можам да одам на ова. Отсуството ми почнува во 4:30.”

“Па што се пакуваш,” рече Пикник.

“Мислам дека за ова ќе треба да појдам кај Пјерс.”

“Тој сега најверојатно јаде.”

“Па и ние ионака треба да одиме да јадеме. Ајде.”

Се извлечкаа повторно надвор на сонце, низ песокот, па околу до задната врата на мензата. Поручникот Пјерс седеше на празна маса близу до линијата за храна. Ливајн му пријде.

“Размислував,” рече тој.

Поручникот погледна нагоре, “Имате проблем со камионите?” рече тој. Ливајн го почеша stomакот и ја поттурна облогата од шлемот на тил. “Не баш,” рече тој. “Но мојот отпуст е во 4:30 и сметав дека -” Пјерс ја испушти вилушката што ја држеше. Таа падна врз послужавникот и силно тропна. “Не,” рече тој, “ќе треба да почекаш за отпустот, Ливајн.” Ливајн се насмеа со широка идиотски пробесена насмевка за која знаеше дека му оди на нерви на поручникот. “По ѓаволите,” рече тој, “од кога сум толку незаменлив во оваа чета?” Пјерс го погледна со гадење. “Види, како и сите други и ти добро ја знаеш ситуацијата во оваа чета. И наредбата вели, специјалци, првокласни специјалци. За жал, немаме такви. Но и ти ќе послужиш,

влечковци како тебе, тоа ни е сè што имаме.” Пјерс беше резервен офицер и имаше дипломирано на Институтот за технологија во Масачусетс. Штотуку го унапредија во прв поручник, и тешко се воздржуваше да не ја употреби својата моќ. Кога зборуваше, тоа го правеше со прецизен, сув акцент на Бејкон Хил. “Поручнику,” рече Ливајн, “и ти некогаш си бил млад. Имам една женска во Њу Орлеанс, ме чека. Дајте & шанса на младината. Овде има стотици специјалци подобри од мене.” Поручникот се насмевна расипано. Имаше меѓу нив неизговорено меѓусебно согласување по прашањето на вредностите секогаш кога некоја ваква работа ќе искрснеше. Наизглед, немаа никаква корист еден од друг; но и двајцата имаа неодредено чувство дека се многу послични отколку што и двајцата беа спремни да признаат, а можеби и браќа, под кожа. Кога Пјерс првпат пристигна во Роуч и ја слушна приказната за Ливајн, се обиде да разговара со него. “Залудно се трошиш себе си, Ливајн,” ќе речеше тој. “Си дипломирал на колеџ, имаш највисок IQ, а еве си сега во овој проклет батаљон, и што правиш овде? Седиш во овој најбеден од сите мравјалници на оружените сили, врз својот газ што станува секој месец сè подебел. Зошто не одиш во подофицерска школа? Веројатно можеш да дотуркаш дури и до Вест Поинт ако сакаш. Зошто воопшто си се пријавил за војска?” А Ливајн ќе речеше со воздржан подсмев, кој не беше во потполност ниту презрив ниту одобрувачки, “Па, како да сметав дека ќе останам редов и ќе направам кариера од тоа.” Во прво време, кога ќе го слушнеше ова, поручникот избувнуваше, се распаметуваше. Подоцна се вртеше и си заминуваше, и најпосле се откажа од сè и престана да му зборува на Ливајн. А сега рече, “Сега си во армија, Ливајн. Отсуството не е право, тоа е привилегија.” Ливајн ги пикна рацете во задните џебови. “Ах,” рече тој. “Па, добро.”

Се заврте и полека, со рацете в џебови тргна накај полицата со послужавници. Зеде послужавник и прибор и помина низ редот. Пак имаше варен ориз. Изгледа дека четвртиот беше резервиран за каша од ориз. Отиде до масата каде што јадеше Пикник и рече, “Погоди нешто.”

“Претпоставувам,” рече Пикник. Јадеа и излегоа од мензата и одеа околу една миља по песокот и чакалот, влечкајќи ги нозете без збор, пуштајќи сонцето да ги пече врз темето, преку облогите за шлем што ги носеа. Пристигнаа до возниот парк во околу петнаесет до еден. Останатите веќе беа пристигнати со 3/4 - тонските камиони и радио опреми на грбовите. Ливајн и Пикник се качија во камионот. Пикник возеше, следејќи ги другите камиони од четата. Кај бараките си ги зеа торбите и ги фрлија во приколката на камионот.

Се упатија во југозападен правец, низ мочуриштето, и поминаа покрај фармите. Наближуваа до градот Де Ридер. Можеа да видат облаци на југ. “Дожд,” рече Пикник. “Исусе Христе.” Ливајн имаше ставено наочари за сонце и повторно го читаше романчето, некое со наслов “Девојката од мочуриштето”. “Што повеќе размислувам за тоа,” рече тој мрзливо, “се повеќе ми се чини дека еден ден на тој поручник ќе му акнам една по муцка.”

“Гомнар е, нели,” се согласи Пикник.

“Мислам,” рече тој легнувајќи го романчето на стомак, “понекогаш дури посакувам да сум назад во градот. А тоа е лошо.”

“Зошто лошо?” рече Пикник. “Повеќе би сакал да сум на академија, отколку овде да ме заебаваат секој ден.”

“Не,” рече Ливајн муртејќи се, “не враќај се. Само еднаш се вратив, се сеќавам, и тоа бев кај женската. И тоа беше лошо.”

“Аха,” рече Пикник. “Ми кажуваше. Требаше да си одиш. Камо јас да можев. Барем да се вратам во касарната, и да легнам да спијам.”

“Секаде можеш да спиеш,” рече Ливајн. “Јас можам.”

Кај Де Ридер свртија на југ. Пред нив облаците натежнаа, сиви и застрашувачки. Околу нив се протегааше мочуриштето, сиво, обраснато и смрдливо, и полека поминаа покрај една запуштена фарма. “Сакаш де го прочиташ ова после мене?”

рече Ливајн. “Не е лошо. За некои мочуришта. И некоја женска што живее во нив.”

“Стварно?” рече Пикник, гледајќи мрачно кон камионот пред него. “Камо јас да можам да најдам некоја женска во овие мочуришта. Би си направил колипка сосем сред некое од нив, кајшто Вујче никогаш не би можел да ме пронајде. (Вујко Сем, симбол на Америка; заб. на прев.)

“Се разбира,” рече Ливајн.

“Сто посто сум сигурен дека ти би го направил тоа.”

“Дур’не ми се смачи, во секој случај,” рече Ливајн.

“Зошто не се удомиш, Натан?” рече Пикник. Најди си некоја фина, тивка девојка и насели се горе на север.

“Вљубен сум во армијата,” рече Ливајн.

“Виe триесетгодишните сте сите исти. Дали Пјерс сè уште верува во сите тие трици за продолжување на договорот.

“Не знам. Мислам не, а зошто да верува. Но тогаш, можеби јас бев во право. Мислам дека само ќе чекам да видам, кога ќе дојде времето.”

Се возеа така околу два часа, оставајќи ги расипаните камиони долж патот да чекаат замена од Роуч, така што до границата на Лејк Чарлс останаа само уште два камиони. Ризо и Бакстер, во камионот пред нив им мавтаа на Ливајн и Пикник. Небото беше потполно прекриено со облаци и слаб, ладникав ветар дуваше во нивните наводенети алишта.”Ајде да најдеме некој бар,” рече Ризо. “Да почекаме поручникот да нè стигне.” Ризо беше наредник на персоналот. А исто така и четен интелектуалец. Ќе легнеше на кревет и ќе читаше дела како “Битие и небитие” и “Форми и вредности во модерната поезија”, одбивајќи ги со презир каубојските, порно и криминалните романи што неговите пријатели постојано му ги нудеа. Тој, Ливајн и Пикник честопати правеа долги бош-муабети во кантината или ноќе во војничкиот клуб, на кои Ризо најмногу зборуваше. Влегоа во градот и најдоа еден тивок бар во близина на гимназијата. Освен неколкуте ученици што седеа на шанкот, местото беше празно. Фатија една маса блиску до вратата и Ризо се упати кон клозетот. Бакстер тргна кон вратата. “Одма се враќам,” рече тој, “одам да земам весник.” Ливајн почна да го пие пивото и го пушти мозокот на пасење. Често имаше навика да ги затокмува муцките како Марлон Брандо и да се чеша под мишки. Понекогаш, зависно од расположението, ќе испуштеше тивки мајмунски крици. “Пикник, разбуди се,” рече најпосле. “Доаѓа генералот.”

“Генералот, жими газав,” рече Пикник.

“Што си скиселен,” рече Ризо, враќајќи се. Биди како мене и Лардес, расположи се малку.”

Во тој момент втрча Бакстер со весник во раката, целиот возбуден. “Еј,” рече тој, “нè има на насловна.” Држеше локален весник од Лејк Чарлс, и кога го отвори на маса го видоа насловот напишан со големи мрсни букви, 250 ИСЧЕЗНАТИ ВО УРАГАН. “Ураган?” рече Пикник. “По ѓаволите, кој спомна ураган?”

“Можеби авијацијата не може да испрати авион таму,” рече Ризо, “сакаат ние да појдеме таму да откриеме нешто или слично.”

“Се прашувам што ли се случува таму,” рече Бакстер замислено. “Исусе, мора да е лошо, ако немаат никакви комуникации.”

Ураганот, се воспостави, потполно уништил едно мало село наречено Криол, сместено на некој остров или најверојатно на некоја висорамнинка сред разлеаната делта на реката, дваесетина милји оддалечена од Лејк Сити. Јасно беше дека целата работа е пропуст на еден дел од Метеоролошкиот завод: Во средата попладнето, кога жителите почнале да се евакуираат, заводот издал соопштение дека ураганот нема да удри пред четвртото навечер. Ги предупредувале за да не се створи неред на патиштата. Време имало во изобилство. Некаде меѓу полноќ и три, четвртото наутро, ураганот удрил и го збришал Криол. Дошла Националната Гарда, невремето продолжило, па дошол и Црвениот Крст, армијата и воената морнарицата. Се обидувале да испратат авиони од воздухопловната база во

Билокси, но условите за летање биле многу лоши. Една голема нафтна компанија допринесла во спасувачката операција ставајќи на располагање два реморкери. Криол веројатно ќе бил прогласен за настрадано подрачје. И така натаму. Се напија уште по неколку пива и разговараа за ураганот и сите се согласија дека следниве неколку дена, најверојатно ќе го испотат газот од работа, и тоа доведе до неколку изјави, безобразни и бунтовни, за природата на армијата на САД. “Потпиши,” рече Ризо, “уште има време, сè уште имаш право. Јас бројам уште 382 проклети денови. Боже, нема да издржам.” Ливајн се насмеа. “Глупости,” рече тој, “само си скиснат, тоа е сè.” Кога излегоа, надвор врнеше и беше посвежо. Се качија во камионите и спраштија надвор од градот кон местото на состанокот што поручникот Пјерс го одреди. Од него уште немаше никаква трага. Ливајн и Пикник се паркираа и го слушаа удирањето на капките по покривот. Ливајн ја извади од џеб “Девојката од мочуриштето” и повторно почна да чита.

По некое време дојде Ризо и тропна на прозорот. “Доаѓа генералот,” рече тој покажувајќи долу кон патот. Низ дождот се насираше џип и нејасна фигура на возач во униформа. Џипот се паркира до камионот на Ризо и возачот излезе и претрча до местото каде што стоеше Ризо. Беше небричен и поцрвенет во очите. Униформата му беше искоината и извалкана, а кога зборувааше, гласот по малку му трепереше. “Вие момци сте од Националната Гарда?” рече тој, погласно отколку што требаше. “Ха,” процеди Ризо. “Богами, не сме. Можеби изглеаме така но не сме.”

“Ох.” Тој се заврте и Ливајн малку се изненади кога забележа дека типот има по две сребрени ленти на секое рамо. Тој ја затресе главата. “Малку е сурово таму горе,” промрморе тој и тргна назад кон џипот.

“Жалам, господине,” повика Ливајн по него. А потоа потивко рече, “Боже, Ризо, го виде ли ти ова?”

Ризо се засмеа. “Војната е пекол,” рече тој нечувствително.

Седеа таму уште половина час додека конечно не се појави поручникот. Му кажаа за капетанот што ја бараше националната гарда и му го покажаа весникот со написот за ураганот. “Па, ајде да тргнеме,” рече Пјерс. “Оние долу се жалат на врските.”

Испадна дека армијата, за база во операцијата го зела државниот колеџ Мек Нис на периферијата на градот. Беше веќе темница кога двата камиони, низ една од мирните улички на студентската населба пристигнаа на огромниот, четириаголен тревник. “Еј,” Пикник му довика на Бакстер “ај се тркаме кој прв ќе ги намести.” Ги наместија своите 40-стапки високи антени и Бакстер и Ризо победија. “Добро,” рече Ливајн, “плаќаме пиво кога ќе го склопиме овој отпад.” Пикник се зафати со ТСС-3, а Ливајн почна да го склопува AN/GRC-10.

Бакстер ја пикна главата во приколката од камионот. “Ни должите пиво, момци,” рече тој.

“Имате ли идеја кај би можеле да бидат баровите овде?” рече Ливајн. “Ти си школувано дете во оваа чета,” рече Бакстер, “ти и Ризо. Вие овде би требало да се снаоѓате како дома.”

“Така е Натан,” рече Пикник културно, гледајќи ги од антената. “Вие би требало да се чувствувате како стари џомби.”

“Се разбира,” рече Ливајн, “се разбира, исто како да сум дошол дома за викенд. А што не ви опнам по една преку уста, или така нешто?”

“Што не ни купиш пиво,” рече Бакстер.

Најдоа едно мало, студентско барче неколку блокови оттаму. На Мек Нис во тоа време беше летната сесија, и во барот имаше само неколку парови кои играа на ритам и блуз музика од грамофонска плоча. Имаше и еден ред пивски кригли со напишани имиња на луѓето на нив. Ова беше еден од таквите барови. “Па добро,” рече Бакстер весело, “пивото си е пиво.”

“Ајде да пееме песни од студентските пијанки,” рече Ризо. Ливајн го погледна. “Ти тоа сериозно?”

“Јас лично,” рече Бакстер, “никогаш не сум можел да ги поднесам тие студентски гомнари. Според мене, ништо не е поважно од искуството.”

“Дудук,” рече Ризо, “во присуство си на три врвни интелектуалци во армијата.”

“Мене не ме сметај во нив,” рече Ливајн тивко. “Човек од кариера, ете тоа сум јас.”

“Еј, Натан, ете на тоа и мислев,” рече Бакстер. “Ти си дипломирал на колеџ и пак не си ништо подобар од мене, што никогаш не завршив гимназија.”

“Проблемот на Ливајн,” рече Ризо, “е во тоа што е сигурно најмрзливиот дибек во армијава. Не сака да работи и затоа се плаши да пушти корења. Тој е семе што се фрлило на каменито тло, на плитка почва.”

“И кога ќе огрее сонцето,” се смееше Ливајн, “ќе ме спржи и ќе ме истопи. А што мислиш, зошто ич не излегувам од бараките?”

“Ризо има право,” рече Бакстер, “нема ништо покаменито од Форт Роуч, Луизијана.”

“Сонцето не е пожешко, тоа е барем сигурно,” рече Пикник. Тие седеа и пиеа и зборуваа до три утрото. Кога се вратија кај камионот Пикник рече, “Чоек, овој Ризо многу зборува.” Ливајн ги прекрсти рацете на стомак и се просевна. “Ми се чини, некој мора,” рече тој.

На разденување Ливајн го разбуди силна бучава, ужасен татнеж, некаде од средината на тревниот квадрат. “Уух,” рече тој, стегайќи ги рацете на уши, “што е ова, по ѓаволите?” Дождот престанал и Пикник беше надвор. “Глеј ги,” рече тој. Ливајн ја поддаде главата надвор и погледна. На стотина метри од нив, еден по еден, како џиновски инсекти, воените хеликоптери полетуваа да видат што останало од Криол. “Проклет да сум,” рече Пикник. “Синоќа цело време биле тука.” Ливајн ги затвори очите и си се смести на местото. “Ноќите стануваат прилично мрачни овде,” рече и си легна да спие. Се разбуди на пладне. Беше гладен и во главата му бучеше. “Пикник,” застенка тој, “Кај’ма бе овде нешто да се јади.” Пикник грчеше. “Еј,” Ливајн го грабна за глава и го затресе. “Што,” рече Пикник. “Си велам да не имаат негде полска кујна, или нешто слично.” рече Ливајн. Ризо слезе од камионот и им пријде. “Боже, момци, ама сте мрзливи,” рече тој. “Ние сме станати од десет. Хеликоптерите полетуваа од квадратот и слетуваа со преживеаните. Амбуланти и јато болничари и санитарци спремно ги очекуваа. Насекаде имаше паркирани џипови, Дајцови и тенкови и секакви видови воен персонал, повеќето од нив во комбинезони, овде онде понекоја каки-униформа, и одблесоци од раздвижената лимарија. “Боже,” рече Ливајн, “што ли го снајде местово.”

“Има и новинари, фотографии од ‘Лајф’, а веројатно и неколку репортери од телевизија,” рече Ризо. “Ова е сега настрадано подрачје. Официјално.”

“Господе,” рече Пикник трепкајќи со очите. “Луѓе, видете го ова парче.” Иако среде летна сесија, многу убави студентки се шетаа наоколу, низ сивомаслинестата орда. Бакстер се израдува. “Знаев дека ако останам доволно долго во Роуч,” рече тој, “нешто добро мора да ми се случи.”

“На пример да земеш плата и да се очукаш на Бурбон Стрит,” рече Ризо.

“Не ме потсетувај,” рече Ливајн. А потоа се потсети, “По ѓаволите, Њу Орлеанс, уште сум тука.” Здогледа еден Дајц на околу дваесетина метри на кој отстрана пишуваше ‘131-ви Сигнален Батаљон’. Немаше едно крило и целиот беше исчукан. “Еј Даглас,” повика тој. Залижаниот црвенокос редов кој седеше над предните тркала го погледна. “Што ве задржа толку, момци,” му возврати тој. Ливајн му се приближи. “Кога дојде овде?” праша тој. “По ѓаволите,” рече тој, “се обидоа да не испратат таму мене и Стил, веднаш по ударот. Проклетиот ураган му го оддува стариот Дајц од патот.” Ливајн погледна во камионот. “Како е таму?” праша тој. “Тешко е да се каже,” одговори Даглас. Срушен е единствениот мост. Инженерците се искилавија од работа да постават понтонски мост. Според она што го слушам, не си видел толку уништен град. Под вода е можеби два ипол метра и единствена зграда што не е срушена е зградата на судот, само затоа што е доста цврста. А удавените

да ги видиш, ги пренесуваат со реморкери и ги редат како дрва за огрев. Гадно е.”

“Во ред, комедијанту еден,” рече Ливајн. “Уште не сум доручкувал.”

“Луѓе, ќе мора некое време да живеете на сендвичи и кафе,” рече Даглас. Имало некои женски што шетаат наоколу и ги нудат. Мислам, сендвичите и кафето. Не сум ги видел досега.”

“Не бери гајле,” рече Ливајн, “ќе ги видиш. Сите ќе ги видиме. Само ако не ги видиме... Јас не сум губел отсуство за џабе.” Се врати назад кај камионот. Пикник и Ризо седеа на браниците јадејќи сендвичи и пиејќи кафе.

“Кај ги најдовте тие,” рече Ливајн. “Помина некоја девојка,” рече Ризо. “Проклет да сум,” рече Ливајн. “За прв пат тој откачен пропаднат глумец ја зборуваше вистината.”

“Постој тука,” рече Ризо. “Ќе намине некоја.”

“Не знам,” рече Ливајн, “Можеби ќе умрам од глад. Познато е дека таква ми е среќата.” Покажа со главата кон една група студентки и му рече на Ризо - со чудно сочувство кое лежело притаено извесно време - “Сигурно има поминато долго време од тогаш.”

Ризо се насмеа лажно. “Што ти е, да не ти фати носталгија?” рече тој. “Не баш. Мислам на нешто налик на затворено коло. Секое на своја фреквенција. И по извесно време забораваш на остатокот од спектарот и почнуваш да веруваш дека таа е единствената важна, или вистинска. А за тоа време надвор, по земјата и над неа постојат сите оние прекрасни бои на ултравиолетовите и х-зраците.”

“Мислиш дека и Роуч е во затворено коло?” рече Ризо. “Мек Нис не е светот но ни Роуч не е спектарот.”

Ливајн заниша со главата. “Вие под договор сте сите исти.”

“Знам, знам, скроз на скроз.”

Им пријде една мала русокоса со корпа полна со сендвичи и хартиени термоси за кафе, и Ливајн рече, “Токму навреме, срце. Ме спаси од сигурна смрт.” Таа му се насмевна. “Не изгледаш толку лошо.”

Ливајн зеде три од четирите сендвичи и една чаша кафе. “Ни ти,” рече гледајќи ја заводнички. “Сендвичиве ги прават многу подобри од порано.”

“Прилично двосмислен комплимент,” рече таа, “но со многу повеќе вкус од сите што ги добив денес.”

“Како се викаш, во случај пак да огладнам?” рече Ливајн. Таа му одговори, смеејќи се. “Комедијант,” рече Ливајн. “Што не се фатите со Ризо. Тој е школувано дете. Можете да си играте ‘погоди чиј е овој цитат’ или слично.”

“Не му замерувај,” рече Ризо. “Тој е обичен орач.”

Таа сјаеше. “И како ти се допаѓа орањето?” го праша.

“Подоцна,” рече Ливајн и шмркна од кафето.

“Подоцна, се разбира,” рече таа. “Ќе се видиме овде некаде.”

Ризо му ја запеа Студентката Бети во фалш-тенор со искривена насмевка на лицето. “Закути,” рече Ливајн, “не е смешно.” “Ама признај, те нервира.”

“Кого го нервира?” рече Ливајн. “Еј,” викна Даглас. “Одам со џипов долу на докот. Сака ли некој да дојде со мене?”

“Јас ќе останам во кругов,” рече Ливајн. “Оди,” рече Бакстер, “јас повеќе би сакал да се врткам кајшто има женски.” Ризо се насмеа. “Јас мора да го држам на око малиов,” рече тој, “може да ја изгуби невиноста.” Бакстер се намурти. “Тебе следната ќе ти биде и прва.”

Ливајн се качи до Даглас во еден од батаљонските џипови и тие спраштија. На крајот од студентската населба излегоа на еден макадам кој стануваше пораскопан колку повеќе се доближуваа до заливот. Немаше многу знаци дека тука поминал ураган: само неколку дрва и патокази беа срушени и овде онде имаше по некоја керамида или тараба. Даглас ги слушаше коментарите што беа во тек, најчесто статистики од втора рака, а Ливајн отсутно климаше со главата. Почнуваше да добива нејасна идеја дека Ризо не е обичен Вечен Студент - дека одвреме навреме тој мал

наредник успева да фати понекој одблесок на вистината. Исто така почнуваше да се загрижува: можеби да антиципира некои радикални промени, по три години песок, камења и сонце. Можеби само затоа што ова беше првата студентска населба во која стапнал од дипломирањето на CCNY (City College of New York) - од друга страна можеби беше дојдено времето за промена. Добивање редовно отсуство кога ќе се врати во Роуч, или тродневно пијанство за време на викендот би можело да му помогне да се ослободи од она што тој почнуваше да го препознава како монотонија.

На докот имаше метеж, како и на правоаголниот тревник, но ритмот беше побавен, и очигледно со поголем ред. Реморкерите на нафтната компанија ќе донесеа купишта тела, група работници ќе ги растовареа, санитарците ќе ги попрскаа со некоја балсамирачка течност, за да не се распадат, друга група ќе ги натовареше на камионите и камионите ги однесуваа. “Ги чуваат во физкултурната сала на некое средно школо,” Даглас го информира Ливајн, “полна со мраз. Им треба долго време да ги идентификуваат. Изгледа дека лицата им се уништени од водата. Мирис на гнијез висеше во воздухот, како вермут, му се чинеше на Ливајн, откако си го пиел цела ноќ. Санитарците работеа со мртвите прецизно, ефикасно, како на фабричка лента. Одвреме навреме некој од растоварачите ќе се тргнеше настрана да повраќа но работата продолжуваше без застој. Ливајн и Даглас седнаа да ги гледаат додека небото стануваше сè потемно, губејќи сè повеќе од сонцето што веќе не се гледаше. Стариот главен наредник им пријде и се потпре на џипот и зборуваше некое време. “Бев во Кореа,” рече тој откако едно од телата се распадна од невнимателното носење, “можам да разберам момци да пукаат едни во други убивајќи се, ама ова - “ ја заниша главата. “Исусе Христе.” Местото беше полно со крупни чварки, но никој од нив не ги задеваше Ливајн и Даглас. И покрај машинската прецизност, операцијата имаше извесна доза на неформалност: речиси никој не носеше капа, полковници и мајори застануваа да си помуабетат со санитарците. “Како во битка,” рече наредникот. “Ниедно правило не важи. По ѓаволите, и онака никому не му се потребни правила.” Останаа до пет ипол и потоа се одвезоа назад. “Кај наоѓате туш да се истуширате,” праша Ливајн, “или не се туширате?” Војникот се искези. “Еден мој пријател се тушираше синоќа во женскиот блок,” рече тој. “Колку што знам тоа е најблиску што може да се најде.”

Кога се вратија кај камионите Ливајн го погледна Пикник. “Престани,” рече тој. “Ако можеш да најдеш некаде туш, кажи.”

“Така е, по ѓаволите,” рече Пикник. “Јули е, нели.” Ливајн седна на неговото место покрај “лутата десетка” и слушаше некое време; ништо значајно не се случуваше. Половина час подоцна Пикник се врати. “По ѓаволите,” рече тој, “Ризо слуша онаму. Сака да биде везист, што има ние да се мачиме. А ти можеш да појдеш на бањање еден блок подолу од капелата, таму им се спалните. Не можеш да промашиш. Секакви луѓе влегуваат и излегуваат.”

“Благодарам,” рече Ливајн, “се враќам во пет. Ќе одиме да земеме пиво, или така нешто.” Зеде чисти панталони и кошула за преслекување и прибор за бричење од транспортната вреќа и тргна во топлата и тешка темнина. Хеликоптерите сè уште полетуваа и слетуваа, а со нивните предни и задни светла изгледаа како да се од некој научно-фантастичен филм. Ливајн ги најде тушевите, влезе, се истушира, се избричи, се преслече. Кога се врати назад Пикник ја читаше “Девојката од мочуриштето”. Излегоа надвор и најдоа друг бар, побучен и преполн, бидејќи беше петок навечер. Го здогледаа Бакстер како бари една женска чиј дечко веќе беше премногу пијан за да му се спротивстави. “О, боже,” рече Ливајн. Пикник го погледна. “Не сакам да ти звучам како Ризо,” рече тој, “но, во што е работата, Натан? Каде ли е оној војник од сојот на стариот наредник Билко, што го знаевме и сакавме. Дали времето ти одминало или си на прагот на интелектуална криза или нешто трето?”

Ливајн ги собра рамениците. “Веројатно е во прашање само мојот стомак,” рече тој. “По сето ова време на негување и носење на ова мое ‘пивско’ stomache, се

појавува нешто како оние давеници и ми го пореметува.”

“Претпоставувам дека е лошо,” рече Пикник. “Аха,” рече Ливајн. “Ај’ да зборуваме за нешто друго.”

Седнаа и ги гледаа студентките, и сите се обидуваа да ги гледаат како нешто необично, како нешто чиј дел тие никогаш не биле, ниту пак сакаат да бидат. Русокосата, која се претставуваше како малото Путерче им пријде и рече, “Погоди чиј е овој цитат.”

“Знам подобра игра,” рече Ливајн.

“Ха, ха,” рече русокосата и седна до нив. “Мојот дечко е болен,” објасни таа, “мораше да си замине дома.”

“Секое зло за некое добро,” рече Пикник.

“Многу работевте?” праша малото Путерче со сјајна насмевка. Ливајн се потпре назад и немарно & ја стави раката преку рамениците. “Јас многу работам само кога крајот е вреден за тоа,” рече тој, гледајќи во неа, и некое време двајцата се гледаа втречено, обидувајќи се другиот да го собори погледот, сè додека тој не се насмеа со мал триумф и додаде, “или достиген.”

Таа ги поткрена веѓите и рече. “Можеби ни тогаш не мораш многу да работиш.”

“Што правиш утре вечер,” рече Ливајн, “ќе откриеме.” Еден адолесцент со бунтовнички изглед и палто со реси се затетерави накај неа и ја грабна околу рамениците, истурајќи му го патем пивото на Пикник. “Ох, Исусе Христе,” рече таа, “ти си се вратил?” Пикник тажно зјапаше во своите изводенети панталони. “Колку шминкерски изговор за тепачка,” рече тој. “Ќе се тепаме ли, Натан?” Бакстер прислушувал. “Јеа!” рече тој, “тоа е прав муабет, Бени, пријателче.” Замавна со својата дива пашламарка на замислениот противник, но го поткачи Пикник од страна по глава и го турна од столот. “Боже,” рече Ливајн, ‘добро ли ти е Бени?’ Пикник не одговори. Ливајн ги крена рамениците. “Ајде Бакстер, да го однесеме назад. Извини Путерче.” Го кренаа Пикник и го однесоа назад во камионот.

Следното утро Ливајн се разбуди во седум. Талкаше некое време низ логорот во потрага по кафе и по доручекот дојде до една од оние нагли одлуки кои подоцна се забавни за разгледување. “Еј, Ризо,” рече тој, тресејќи го наредникот. “Ако некој ме бара, генералот, или генералот на армијата, кажи му дека сум зафатен, важи?” Ризо промрморе нешто што веројатно беше безобразно и пак заспа.

Ливајн запре еден од батаљонските ципови кој го одвезе долу до брегот, се влечкаше таму некое време гледајќи како ги носат телата. Најпосле, кога еден од реморкерите беше речиси растоварен, тој отшета долу до докот и се качи на него. Изгледаше дека никој не го забележа. Имаше повеќе од дваесетина војници од екипажот и уште толку цивили, стоеја или седеа, не зборувајќи ништо; пушеа или гледаа во сивото мочуриште што лазеше покрај нив. Поминаа покрај понтонскиот мост, што инжењерците скоро го комплетираа, правејќи си пат низ парчосаните дрвја и низ разниот крш што пловеше низ водата. Реморкерот чувкајќи влезе во Криол, помина покрај горните спратови на судската зграда, кон преостанатите расфрлени фарми, кои сè уште не беа пребарани. Одвреме навреме ќе ги надлеташе понекој хеликоптер. Сонцето изгреа, бледо низ тенката наоблаченост на небото, загревајќи го устоениот и загаден воздух.

Тоа беше речиси сè на што потоа Ливајн се сеќаваше, тој необичен атмосферски ефект на сивото сонце над сивото мочуриште, мирисот и впечатокот што воздухот го оставаше. Десет дена крстареа наоколу барајќи ги мртвите. Еден откачија од една жичена ограда со шилци. Висеше на неа блесаво и комично како некој балон; сè додека не го допреа и тој пукна, зашишти и се распадна. Ги собираа од покривите, од дрвјата, како пловат низ водата или заплеткани во урнатините на куќите. Ливајн работеше во тишина како и другите, додека сонцето го печеше по вратот, испарувањата на мочуриштето и од труповите му ги полнеа белите дробови, пуштајќи сè да се случува, сега потполно без воља ниту способност да размислува за тоа; но сфаќајќи некако дека на ситуацијата не & беше потребна размисла или

рационализација. Тој собираше трупови. Тоа беше сè што правеше. Кога реморкерот се врати назад за да ги растовари телата, Ливајн слезе од него исто така безгрижно како што се качи. Скокна во приколката на еден Дајц што се враќаше на квадратот и седеше назад така валкан и изморен и му се гадеше од сопствената миризма. Зеде чиста облека од камионот, не обрнувајќи внимание на Пикник, кој беше при крај со читањето на “Девојката од мочуриштето” и кој почна нешто да кажува но се премисли, отиде до спалните и стоеше под тушот долго време, помислуваше дека е како дожд, пролетен или летен дожд, и се присетуваше на сите моменти кога бил наврнат, и кога излезе од спалните, облечен во чиста униформа, забележа дека повторно е темница.

Од камионот го ископа од торбата синото капче за бејзбол и го стави на глава. “Си се дотерал,” рече Пикник, “што има?”

“Состанок,” рече Ливајн.

“Фино,” рече Пикник, “Мило ми е кога ќе видам млади луѓе да се зближат. Навистина е возбудливо.”

Ливајн го погледна, мртов сериозен. “Не,” рече тој, “Не, мислам дека треба да се погоди вистинскиот момент.”

Отиде до камионот на Ризо и му здипли една кутија цигари и една Де Нобил пура, додека овој спиеше. Тамам да излезе, наредникот го подотвори едното око. “Затоа ли те викаат стариот добар, доверлив Натан,” рече тој. “Спиј Ризо,” рече Ливајн. Тргна, со рацете в цебови, свиркајќи, во правец на барот каде што беше претходната вечер. Немаше ѕвезди и воздухот мирисаше на дожд. Одеше низ сенките на големите грди борови на уличните светилки, слушајќи ги гласовите на девојките, предењето на колите, прашувајќи се што по ѓаволите прави овде кога би требало да е во Роуч, знаејќи добро дека кога ќе се врати назад ќе почне да се прашува што по ѓаволите прави таму, и дека можеби отсега натаму, каде и да оди, ќе се прашува истото. Имаше мигновена, комична визија за себе, Лардес Ливајн, Евреинот Талкач, како расправа во работните денови навечер во некои туѓи и безимени градови, со некои други Евреи Талкачи за есенцијалните проблеми на идентитетот - не толку на личноста, колку на местото, и какво право имаш да се наоѓаш било каде. Дојде до барот и влезе внатре и таму беше малото путерче и го чекаше.

“Набавив кола за нас,” се насмеа таа. Одетнаш забележа дека таа има по малку Бунтовнички акцент (се мисли на акцент од југот на Америка; заб. на прев.) “Еј,” рече тој, “шо ќе се напиеш?”

“Том Колинс,” рече таа. Ливајн пиеше скоп. Лицето & стана сериозно. “Гадно ли е таму?” рече таа. “Прилично гадно,” рече Ливајн. Таа повторно се насмеа, сјајно. “Барем на колеџот ништо не му направи.”

“Но затоа му направи на Криол,” рече Ливајн.

“Па, Криол,” рече таа. Ливајн ја погледна.

“Мислиш, подобро ним отколку на колеџот,” рече тој.

“Па, не баш,” се намурти таа. Тој тропкаше со прстите по масата. “Речи ‘аут’,” рече тој.

“Оут,” рече таа.

“Ах,” рече Ливајн. Пиеа и разговараа некое време, повеќето на заеднички теми, сè додека најпосле Ливајн не изрази желба да види како изгледа крајбрежјето под небо без ѕвезди. Заминаа и тој возеше, накај заливот, нојта се обвитка околу нив. Таа седна блиску до него, раздрагана, нестрплива, допирајќи го. Тој молчеше додека таа не му покажа еден земјен пат кој водеше кон мочуриштето. “Ваму,” прошепоти таа, “има една кабина.”

“Веќе почнав да се прашувам,” рече тој. Околу нив илјадници жаби си пееја себеси во необјаснив сплет од променливи акорди, во слава на некои неодредени принципи. Шамаците и трските се затворија зад нив. Возеа една милја додека не стигнаа до трошната куќичка во пустелијата на крајот на светот. Испадна дека внатре има душек. “Не е многу,” рече таа задишано, “но е дом.” Се приви до него во

темнината. Ја најде пурата на Ризо и ја запали; лицето & трепереше на светлината од пламенот и имаше нешто во нејзините очи што можеби беше ужасувачко и задоцнето сознание дека она што го засега овој особен орач беше подлабоко од сезонските промени или сомнителната плодност, особено откако претходно сфати дека нејзината моќ на давање не вклучува ништо над или под следниов список на предмети: ножици, сатови, ножови, ленти, врвци; и затоа кон неа го имаше истото она сочувство како кон хероините на секси-романчињата, или кон исончаните но импотентни ранчери-позитивци од вестерните. Пушти да го соблекува малку по малку; сè додека, стоејќи така само по маица и со капчето за бејзбол, пуфкајќи сталожено од пурата, не ја слушна како липа легната на душекот.

Околу нев жабите ја отпочнаа својата немилосрдна хорска изведба, постепена, им се чинеше - невоедначена како нив, иако заслепени, љубопитно свесни за тоа, малку повеќе отколку свиткувањето на малиот прст, допирот на пивските кригли, заедништвото на Мек Кол - усогласувајќи се себеси во ритам секција на виртуозно дуо за кратки воздишки, извици; тој пуфкајќи повремено од цигарата за време на изведбата, капчето за бејзбол потскокнувајќи безгрижно, таа привлекувајќи го нестабилното чувство на заштитеност, никогаш до крај прекршен Пасив; сè додека најпосле, попуштајќи под налетите на глупавото крекање на жабите, легнаа не допирајќи се. "Среде големата смрт," рече Ливајн, "мала смрт." И потоа, "Ха, звучи како наслов од Лајф. Во средиштето на 'животот'. (Life, живот) Ние сме во смртта. О, боже."

Се одвезоа назад и кај камионот Ливајн рече, "Ќе се видиме некаде на квадратот." Таа бледо се насмевна. "Намини и посети ме кога ќе излезеш," рече и си замина. Пикник и Бакстер играа мунти на светлината на фаровите. "Еј Ливајн," рече Бакстер, "ноќеска легнав со една."

"Ах," рече Ливајн. "Честитам."

Следниот ден дојде поручникот и му рече, "Ливајн, ако сакаш можеш да го земеш она отсуство. Сè е средено сега. Ти си одвишок."

Ливајн ги собра рамениците. "Во ред," рече тој. Врнеше. Кога се врати кај камионот Пикник рече, "Исусе Христе, мразам дожд."

"Ти и Хемингвеј," рече Ризо. "Чудно, нели. Т.С. Елиот сака дожд." Ливајн ја префрли торбата преку рамо. "Дождот може понекогаш да биде прилично незгоден, рече тој. Може да ги разниша лабавите корења; може да ги откорне, да ги однесе. Додека се сончам таму долу во Њу Орлеанс, ќе помислувам на вас овде момци, како наакиснувате до гола кожа."

"Тогаш оди," рече Пикник, "оди веќе еднаш."

"Патем речено," рече Ризо, "Пјерс те бараше вчера но го смував со некоја приказна дека бараш некој дел за Те-це-це. Ми требаше некое време да ми текне каде исчезна." "Боже, ме разочара со ова," рече Ливајн тивко. "Уште се обидувам да погодам кај беше," се намурти Ризо. "Ќе се видиме момци," рече Ливајн. Успеа да најде превоз со еден Дајц што се враќаше назад во Роуч. На неколку милји надвор од градот војникот што возеше рече, "Проклетство, скоро да ќе ни олесни кога ќе се вратиме назад."

"Назад?" рече Ливајн. "О, да, се надевам." Гледаше како бришачите на ветробранот ги туркаа капките од дождот настрана, го слушаше роморењето на покривот. По некое време заспа.

ПИНЧОН, дел од уводниот текст за збирката рани раскази **Slow Learner**

Колку што, отприлика, можам да се сетам, овие раскази се пишувани помеѓу 1958 и 1960 година. Четириите ги напишав додека бев во колеџот, - петиот, “The secret Integration”(1964), е повеќе труд на созреан автор отколку почетнички обид. Веројатно ви е познато колку може да ви го нахрани егото читањето на нешто што сте го пишувале пред дваесет години, па дури и тоа да се поништени чекови. Мојата прва реакција при повторното читање на овие раскази, беше: о Боже мој!, проследено со физички симптоми во кои сега не можеме да навлегуваме. Втората помисла ми беше да ги напишам повторно од крај-докрај. Овие два импулси & отворија пат на онаа средовечна смиреност со која сега умислувам дека сум достигнал едно ниво на јаснотија во однос на себе како млад писател, каков што во тоа време бев. Мислам, ова момче од мојот живот не го разбираам во потполност во овој момент. Од друга страна пак, да можам денес, со помош на некоја сè уште неусовршена технологија, да му појдам во пресрет, со какво задоволство би му позајмувал пари, или уште повеќе, би излегувал со него на пиво и би муабетел за старите добри времиња?

Фер би било да се предупредат, дури и најблагодонетите читатели, дека овде има некои дозлабога здодевни, почетнички и деликвентни пасуси, а во исто време најмногу што можам да се надевам е дека, иако претенциозни, приглупи и необмислени, како што сега изгледаат (а и тогаш), овие приказни, со сиот свој невоедначен тек, сепак ќе бидат од корист како илустрација на типичните почетнички проблеми при пишувањето прозна фикција, и предупредување за некои пропусти што помладите писатели веројатно би сакале да ги одбегнат.

“The small rain” е мојата прва објавена приказна. Еден мој пријател, кој беше во војска истите две години додека јас бев во морнарицата, ме снабди со деталите. Ураганот навистина се случил, и сигналниот вод на мојот пријател навистина ја имал задачата опишана во приказната. Најголем дел од она што не ми се допаѓа во моето пишување го има овде во зародиш, а и во поразвиена форма. Како прво, пропуштам да воочам дека проблемот на главниот лик е реален и доволно интересен за сам да го генерира дејствието. Очигледно сум сметал дека мора да ја покријам целата приказна со дождливи сцени и референции на “The Waste Land” и “A Farewell to Arms”. Се раководев од мотото “Биди буквален!”, еден лош совет што самиот си го “измислив”, а потоа и го применував.

Подеднакво пречи и недостатокот на слух што го пројавувам во повеќето дијалози, особено при крајот. Мојот осет за регионални акценти во тоа време беше пред сè неразвиен. Бев забележал дека во армијата нагласоците се хомогенизираат околу еден централен амерички нагласок. Момчиња од италијанските улици на Њујорк почнуваа по некое време да прозвучуваат како јужњаци, морнари од Џорџија, кога ќе се вратеа од отсуство; се жалеа дека никој не ги разбирал затоа што зборувале како Јенки. Како на некој од север, обичниот, униформен армиски нагласок ми изгледаше како “јужњачки”. Ми се чинеше дека слушам оо наместо ow во наречјата околу Тајдвотер, Вирџинија, не знаејќи дека во различни области на граѓанскиот југ, дури и во различни области на Вирџинија, луѓето зборуваат на голем број потполно различни наречја. Иста грешка се забележува и во филмовите од тоа време. Мојот конкретен проблем во сцената во барот не е само во тоа што девојката која е од Вирџинија зборува со дифтонзи карактеристични за Тајдвотер, туку, што е уште полошо, инсистирам тоа да стане важен елемент од заплетот - за Ливајн тоа е битно, и следствено, битно е и за она што се случува во приказната.

Во самата срж на приказната, решавачки и загрижувачки е начинот на кој мојот наратор, (јас, но не токму јас) ја третира темата на смртта. Кога зборуваме за “сериозност” во литературата неизоставно мислиме за односот кон смртта - на пример, како ликовите би се однесувале во нејзино присуство, а како во случај кога таа не е актуелна. Позната им е на сите, но како тема ретко е допрена од помладите писатели, веројатно затоа што нејзиното третирање на почетничко ниво се смета за залуден труд. (Претпоставувам дека една од причините што Фикцијата и СФ-от им се толку блиски на помладите читатели е тоа што, во услови на простор и време прилагодени така да им овозможуваат на ликовите да патуваат слободно низ тој континуум, и на тој начин да избегнат многу физички опасности и временски детерминирани, смртноста е ретка тема.)

Во “The Small Rain” ликовите се соочуваат со смртта на еден детинест начин. Ескивираат: спијат до доцна, еуфемистични се. Кога ја спомнуваат смртта се обидуваат тоа да го сторат низ шега. И што е најлошо, ја поврзуваат со сексот. Ќе забележите дека при крајот на приказната доаѓа до едно сексуално преиспитување, иако тоа не се гледа во самиот текст. Јазикот најпосле станува премногу накитен за да може да се чита. Веројатно не е тоа само мојата сексуална невротичност. Мислам, осврнувајќи се назад, дека во прашање беше една општа невротичност на целата студентска субкултура. Тенденција кон самоцензурирање. Тоа беше исто така и времето на “Howl”, “Lolita”, “Tropic of Cancer”, и на сите притисоци од страна на законот, што ваквите дела ги предизвикуваа. Дури и американската “мека” порнографија одеше до апсурдна симболичност во опишувањето на сексот.

Она што ми се чини интересно кај овие приказни не е толку нивната необичност и чистотија во изразот, колку нивниот класен карактер. Покрај останатите можни предности од служењето армија во мирновременски услови, корисна е и одличната можност што таа ја пружа во запознавањето со глобалната структура на општеството. Станува евидентна, дури и за еден млад ум, во цивилниот живот недоволно нагласената поделба која наоѓа јасен израз во војничката дистинкција помеѓу “офицер” и “човек”. Фрапантно е откритието дека возрасни луѓе со факултетско образование, во униформи со чинови, натежнати од крупни одговорности, се всушност комплетни идиоти. И дека припадници на работничката класа, теоретски способни само за идиотизам, покажуваат далеку повеќе разбирање, познавања, хуманост, храброст, мудрост и слични доблести отколку образованите. Или, кажано со книжевна терминологија, конфликтот на Лардас Ливајн произлегува од неговиот проблем на лојалност. Како аполитичен студент од педесеттите години не бев свесен за ова - но од денешен аспект гледам дека сум се обидува да излезам од дилемата што повеќето од нас писателите од тоа време ја имавме.

На наједноставно ниво, тоа беше во врска со јазикот. Бевме охрабрувани од повеќе страни - Керуас и Беат писателите, дикцијата на Saul Bellow во The Adventures of Augie March, појавата на говор сличен на оној на Herbert Gold и Philip Roth - и видовме, најпосле, како на две многу различни варијанти на Англискиот јазик им беше дозволено да коегзистираат во книжевноста. Дозволено! Всушност, О.К. беше да се пишува токму на тој начин! Кој знаеше? Ефектот беше возбудлив, ослободувачки, многу позитивен. Тоа не беше случај на “или/или”, туку проширување на можностите. Не мислам дека свесно се групиравме околу некоја идеја, иако веројатно бевме групирани. Успехот “на новата левица” во доцните шеесетти беше ограничен од неуспехот на “сините околувратници” и младината политички да се здружат. Една од причините беше присуството на невидливи, реални класни “полиња на сила” во начинот на комуникација помеѓу двете групи.

Конфликтот во тоа време, како речиси и сè друго, беше премолчен. Во својата литерарна верзија се вообличи како традиционална Beat литература. Иако многу оддалечен, еден од центрите за кои многу се слушаше, беше Универзитетот во Чикаго. На пример, постоеше “Чикашка школа” на литературна критика, која го стекна респектот и вниманието на многу луѓе. Во исто време се случи и разнишувањето на Chicago Review што резултираше со појавата на Big Table, списание со нагласена Beat

ориентација. “Што се случи во Чикаго?” стана синонимна изрека за незамисливо субверзивна закана. Постоеја и многу други слични препирки. Наспроти неспорната моќ на традицијата, бевме привлечени од такви центрифугални мамки какви што беа есејот “The white negro” од Norman Mailer, достапните џез снимки и книгата за која сè уште верувам дека е еден од најголемите американски романи, “On the road” од Jack Kerouac.

Второстепено влијание, барем за мене, имаше “The Wandering Scholars” од Hellen Waddell, препечатена во раните педесетти и значајна за младите поети од Средната генерација, кои во голем број ги напуштија манастирите и ги крстареа Европските патишта славејќи ги низ песна пошироките животни видици што ги откриваа надвор од своите академски сидини. Со оглед на околностите на универзитетите во тоа време, не беше тешко да се направи споредба. Не беше толку во прашање некаква тапост на самиот универзитетски живот, колку тоа што, благодарение на сите тие алтернативни информации и сознанија за животот на социјалното дно кои вешто се инфилтрираа низ бршленовите огради, почнувавме да стекнуваме осет за останатиот џагорлив надворешен свет. Некои од нас не можеа да му одолеат на искушението да излезат и да видат што се случува. Доволен број од нас се враќаа со вести “од прва рака” охрабрувајќи ги и другите да се обидат во истото - увод во масовното излегување на студентите на улиците во шеесеттите години.

Имав пријатна прилика само за едно брзо, површно запознавање на Beat-движењето. Како и другите, и јас многу време поминав по џез-клубови, цевчејќи ја својата редовна доза од минимум две пива. Навечер носев “мачкести” наочари за сонце. Одев на забави во тавански соби каде девојките чудно се облекуваа. Ме засмејуваше секој вид хумор поврзан со марихуаната, иако во тоа време разговорите за таа корисна супстанција беа во обратна пропорција со можноста истата да се набави. Во 1956 година во Norfolk, Virginia, талкајќи низ една книжарница, налетав на едно издание на Evergreen Review, во тоа време еден од првите предвесници на Beat сензибилитетот. Тоа ми ги отвори очите. Бев во морнарицата во тоа време, но веќе познавав луѓе кои би седнале во круг на палубата и совршено би ги пееле, во делови, сите оние рани rock’n’roll песни, луѓе кои тропаа на бонго, коишто беа искрено ужалени кога умре Bird, а подоцна и Clifford Brown. До моето враќање во колеџот академските луѓе веќе беа длабоко вознемирени од насловната страна на тогашниот Evergreen Review, а да не ја спомнуваме неговата содржина. Изгледаше дека односот на некои литерарни кругови кон Beat генерацијата беше ист како односот на извесни офицери на мојот брод кон Elvis Presley. Овие имаа обичај да им пријдат на оние што изгледаа дека му се наклонети, на пример се чешлаа како него; “Која е неговата порака?”- нервозно прашуваа, “Што сака тој?”

Ние бевме на преодната точка, чуден, пост-Beat-ов пасаж на културата на едно време, со поделена лојалност. Она што бор-от и rock’n’roll-от беа за повоениот поп, истото тоа беше оваа нова литература за веќе етаблираната модернистичка традиција, која во тоа време ни беше пласирана во колеџот. За несреќа, за нас не постоеше друг избор. Бевме посматрачи: парадата веќе беше одмината, а ние сè добивавме од втора рака, бевме конзументи на сè она што медиумите од тоа време ни го сервираа. Тоа не нè заштити од попримањето на држењето и манирите карактеристични за Beat-от, и евентуално, како пост-битници, се задлабочувавме над она што, на крајот на краиштата, беше здрава и пристојна афирмација на она во што сите сакавме да поверуваме во врска со американскиот систем на вредности. Кога по десет години Hippie движењето повторно оживеа, постоеше, се разбира на кратко, извесно чувство на носталгија и одобрување. Воскреснаа битниците-пророци, се свиреа повторно алт-саксофонски рифови на електрична гитара, мудроста на Истокот се врати во мода. Беше истото, само поинаку.

илустрација: Анели Карлстром

Да се направи избор на текстови од феминистичка философија е неблагодарна работа, посебно кога си припадник на “луѓето со незначително поголеми мускули”, сега веќе толку извикани од “луѓето со незначително помали мускули”, барем кога се работи за две ипол илјади годишното машко господарење со филозофијата. Сепак, текстовите што се пред вас, донекаде го предочуваат подрачјето од теми и проблеми објавени во минатогодишните броеви на Хипатија, специјализиран журнал за феминистичка философија кој можеби на најдостоен начин го пројавува стремежот на жените за полноправно учество во она што преостана од некогашната “кралица на знаењето” и “умоводителка”. Со исклучок на третиот текст (кој, иако истргнат од врзопот текстови во кои се расправа за феминизмот во пост-комунизмот, дава одлична слика за феминистичките стремежи во поднебјето во кое и ние пр(о/е)живуваме), останатите текстови предочуваат дел од главните определби и настојувања на “западната” феминистичка философија, како и нејзината поврзаност со постструктурализмот, постмодернизмот, (пост)прагматизмот, херменевтиката, феноменологијата, идеологијата, политиката. Секако дека од овој мал темат не треба да се очекува ништо повеќе од тоа да сведочи за постоењето на една голема празнина што зјае веќе долго време во нашата божем културна средина. Просторот е недоволен да се потцртаат основните проблеми, и да се назначат главните струи, сепак, ако ништо повеќе, низ текстовите провејуваат некои од основните контроверзи на феминистичката филозофија: дали е воопшто можна и како?, може ли да се даде нов своевиден потстрек за решавање на философските “проблеми”?; во која мера е блиска со, и зависна од постмодернизмот, идеологијата, желбата за превласт. Посебно интересна е контроверзата околу Деридиниот придонес за феминизмот; според некои, Дерида е значаен затоа што укажал дека “фундаменталните философски прашања не можат да се одделат од промислувањето на разликата во полот”, според други тој е “последниот во долгата линија на синови кои ја оплакуваат долгоочекуваната смрт на татка си”.

Тематот “Феминизам и Философија” го подготви Жарко Трајаноски

Рози Браидоти ЗА ФЕМИНИСТИЧКИОТ ПОЗНАВАТЕЛЕН СУБЈЕКТ

On the Feminist Knowing Subject
извадок од Embodiment, Sexual Difference, and the Nomadic Subject
Rosi Braidotti, Hypatia vol. 8, no. 1 (Winter 1993) pp. 1-13

Дозволете ми сега да се задржам на структурите на новата визија на феминистичкиот субјективитет, кои јас ги гледам како центар на философската програма. Темелен за ова гледиште е поимот за жена како опфаќачки термин кој ја обединува разноликоста на различни нивоа на субјективитет и различните врски со времето и поимите за времето. Поимот (за) “жена” се однесува на субјект од женски пол кој е конституиран, како што психоанализата убедливо се залага, преку процесот на идентификација со културално расположиви позиции организирани во дихотомијата на родот. Како “вториот пол” на патријархалната родова дихотомија, жената е вметната во она што Кристева го нарекува подолго, линеарно историско време. Како поаѓалиште на феминистичката свест, сепак, жената исто така е во симултан однос со една поинаква временост: подлабок и подисконтинуиран осет за време од времето на трансформација, отпор, настанување. Како што Кристева укажува, го имаме, од една страна, телеолошкото време, и од друга страна, времето на подигањето на свеста.

“Феминизам” го нарекувам движењето кое се бори да ги измени вредностите припишани на, и претставите направени од “жена” во подолгиот историски период на патријархална историја, исто како и во подлабокото време од нечиј сопствен идентитет. Со други зборови, феминистичкиот проект ги опфаќа и нивото на субјективитет во смисла на историски чинител, вклучувајќи политичко и општествено легитимирање, и нивото на идентитет кое е поврзано со свеста, желбата, и политиката на персоналното; тој ги покрива заедно и свесните и несвесните нивоа.

Феминистичкиот субјект историски бидејќи е вовлечен во патријархалноста со негација; но, исто така, е поврзан со женскиот идентитет, со персоналното. Со други зборови, жената е во структурално поинаква позиција од феминистот бидејќи, со тоа што е структурирана како референт на другоста, таа е спротиставена како во огледало на машкото како претставник на субјективноста. Вториот пол е во дихотомна спротиставеност со машкото како референт на универзалното.

Со оглед на ова, идејата за политиката на лоцираност е многу важна. Оваа идеја, развиена од Едриен Рих во теоријата на признавање на повеќекратните разлики кои што постојат меѓу жените, ја нагласува важноста на отфрлањето на глобални искази за сите жени и, наместо тоа, обид да се биде колку што е можно посвесен за позицијата од која што некој зборува. Вниманието кон поставеното како спротиставено на универзалистичката природа на исказите е клучна идеја. Во нејзините политички примени политиката на локација го одредува личниот пристап кон времето и историјата. Смеслата за локација, за мене мора да смета со присеќавањето, или развитокот на алтернативни генеалогии. Со други зборови, тоа значи дека има разлика помеѓу тоа да се има историска меморија за потиснатост

и исклученост, како жена, наместо да се биде искусствен референт на една доминантна група, како маж. Ако се даде пример од современата француска философија има голема разлика помеѓу Дерида, последниот во долгата линија на синови кои ја оплакуваат долгоочекуваната смрт на татка си, и Иригаре, која се препознава себеси како самохрано сираче несакано од татка си. Политиката на локација функционира како стратегија на отпор.

Консеквентно, феминизмот бара заедно и епистемолошка и политичка дистинкција помеѓу “жена” и “феминист(ка)”. Феминизмот всушност е и настојување за вметнување на жените во патријархалната историја (еманципирачкиот момент) и запрашаноста за персоналниот идентитет врз основа на односите на моќта, што е феминизам на разлика.

Дозволете ми да ја повторам истата поента од различен агол : “Жена” е почетната точка: женското движење лежи врз консензусот дека сите жени се наоѓаат во состојбата на “вториот пол”. Ова може да се гледа како доволен услов за елаборација на позицијата на феминистичкиот субјект. Признавањето на заедничката врска меѓу жените е почетна точка за феминистичката свест и тоа го запечатува пактот меѓу жените. Овој момент е камен темелник кој & дозволува на феминистичката позиција или стојалиште да биде артикулирана.

Уште повеќе, како што се залага де Лауретис, сите жени се исто така вклучени во конфронтација со одредената претстава за Жената, претстава која е културално доминантен модел за женскиот идентитет. Ова го отвора подрачјето на “политиката на идентитетот” како една од главните политички арени на феминизмот. Така, елаборирањето на политичката субјективност како феминистичка, бара како предуслов признавање на дистанцата помеѓу Жената и вистинските жени. Де Лауретис го дефинираше овој момент како признавање на “суштинската разлика” помеѓу претставата (Жената како културален одраз) и искуството (вистинските жени како чинители на промени). Поинаку кажано, потцртана е фундаментална разлика помеѓу Жената како означител што е кодифициран во една долга историја на бинарни спротиставености и означителот “феминист” како оној кој го гради признавањето на конструираната природа на Жената и е предодреден да трага по адекватни претстави за неа, и политички и симболички.

Феминистичкиот субјект затоа ја гради, одзема од, и ја има за свој почетен момент Жената како проблематичен означител. На темпоралната скала феминистичката свест доаѓа во подоцнежен период од фактот за конструираноста како женско. Признавањето дека Жена е аршин кој дава мерка за сите жени може да се протолкува и како тврдење за полова разлика. Половата разлика ја потврдува празнината која стои помеѓу поимите за феминитет создадени од мажи и искуствата на жените. Ова е првото ниво на полова разлика: разликата помеѓу мажите и жените.

Феминистичкиот субјект почива на првиот вид разлика, но не само на него. Бидејќи разликите се релациски, по признавањето на феминистичкото стојалиште, станува можно да се помести вниманието врз разликата за да се покријат разликите меѓу жените и второ разликите кај секоја жена, т.е. расцепената природа на субјектот. Овие се всушност второто и третото ниво на полова разлика.

Пред воопшто да може да стане можен овој напредок во философијата на половата разлика, секако дека е неопходно да се постави дистинкцијата помеѓу Жена и жени како втемелувачки гест за воопшто да може да постои феминистичката мисла. Овој иницирачки чекор е тврдењето за една суштинска и непомирлива разлика. Со други зборови,

како што беше речено во моите воведни забелешки за феминизмот и модернитетот, феминистичката теорија како философија на полови разлики го пронаоѓа поимот за жена како историски есенцијален токму во оној период во историјата кога овој поим е деконструиран и разнишан. Кризата на модерната им ја овозможува на феминист(к)ите суштината на феминитетот како историска градба којашто треба да се изработи. Жената значи престанува да биде културално доминантен и прескриптивен модел за женската субјективност и наместо тоа се претвора во препознатливо општо место за анализа: како градба (де Лауретис), маскарада (Батлер), позитивна суштина (Иригаре) или идеолошка стапица (Витиг), да наведеме само неколку. Да сумирам, феминизмот го гледам како стратегија на работење со, и преку, оваа суштина на Жена во едно историско време кога таа го загуби своето супстанцијално единство конзумирајќи го како стока со повеќекратни значења и претстави за жени. Сега митот за Жена е напуштен кога различни жени можат да си играат со нивната субјективност. Прашањето за феминистичкиот субјект е како да се интервенира врз поимот Жена во овој историски контекст, за да се создадат нови услови за настанувачкиот субјект на жените овде и сега.

Оваа стратегија го има за цел создавањето на нови субјективни позиции а исто така одговара и на прашањето како да се пронајдат нови модели за себството. Од каде да започне овој вид на промена? Мојот одговор е дека новото е создадено со навраќање и палење на старото. Како кај тотемските обеди кај Фројд, треба да го асимилирате мртвиот пред да зачекорите во новиот поредок; барањето места за излез побарува миметичко повторување и арчење на старото. Одговорот за метафизиката е метаболизам.

Како што гледам, централна цел се местата за излез од фало-логоцентричните премиси. Кој е најдобриот начин да се рedefинира жената: со надминување на gender дуализмот кон ново неутрализирање на разликите, или со крајно нагласување на разликите? Како да се преобрати трендот? Следејќи ја Иригаре ја избрав стратегијата за крајно афирмирање на половиот идентитет како начин за пресвртување на додатокот на разлики во еден хиерархиски модус. Екстремното афирмирање на половите разлики може да доведе до повторување; сепак, експериментот му го препуштам на времето, да видиме што ќе донесе.

Ова не значи, секако, дека промените во животот на жените веќе не се започнати - далеку од тоа. Животот на жените се промени толку забележливо што повеќето женски алтернативни претстави за самите себеси веќе не се допустливи, но ние сеуште не располагаме со адекватни претстави за промените кои веќе се случуваат. Исто така мислам дека оваа неадекватност и стои на патот на една непристрасна проценка на вистинската вредност на феминизмот како философија.

Да заклучам, така дефинираниот женски феминистички субјект е еден од факторите во процесот кој не може и не смее да биде вклопен во една линеарна, телеолошка форма на субјективитет: тој е попрво место каде што се сечат субјективната желба и намерната општествена трансформација. Како што вели де Лауретис, феминистичката теорија ја отелотворува сопствената специфична разлика која е истовремен “двоен влог” на критичката негативност (деконструкцијата на фало-логоцентричното познание) и “афирмативната позитивност на нејзината политика”. Феминистичката мисла е “една теорија во развој за општествениот субјект од женски пол или во жена воплотениот општествен субјект, чија конституција и чиј начин на општествена и субјективна егзистенција најочигледно го вклучуваат полот и родот, но исто така и расата, класата и

кои и да било други значајни социо културни поделби и репрезентации; една теорија во развој за општествениот субјект отелотворен во жената кој е заснован врз неговата специфична, забрзана, конфликтна историја.” (де Лауретис).

Според моето читање, феминистичкиот субјект на познанието е “ексцентричен” како што докажува де Лауретис: тој е еден интензивен, повеќекратен субјект кој функционира во мрежа на заемни врски. Тој е номадски, ризоматски, отелотворен, и оттаму совршено културален; како артефакт, тој е технолошка состојка на човекот и машината; тој е комплексен, обдарен со многубројни капацитети за заемно поврзување во имперсоналниот модус. Тој е апстрактен и потполно операционално реален.

Со други зборови значи, задача за феминистичката теорија е како да се сфати идентитетот како место на разлики: жените заземаат различни позиции на субјект во различни времиња; задачата е како да се промисли овој мултиплицитет. За возврат ова во голема мерка го нагласува прашањето како повторно да се промисли инаквоста и другоста. Она што тука е ризично е како одново да се воспостави интерсубјективноста за да допушти разликите да создадат една врска, т.е., еден политички контраст меѓу жените, за да се извршат тековните политичките промени. Тоа е афирмацијата на еден нов вид на поврзување, на колективност која се потпира на признавањето на разликите, на еден вклучителен (т.е. не-исклучив) начин.

Оваа дефиниција на феминистичкиот субјект како еден повеќекратен, комплексен процес е исто така еден обид да се избегне релативизмот и повторно да се промисли единството на субјектот, без упатување на хуманистичките верувања, без дуалистички спротивности, поврзувајќи ги, наместо тоа, телото и духот во еден нов тек на себството.

Со други зборови, според моето гледиште не може да постои тековна општествена промена без конструкцијата на нови видови посакувачки субјекти како молекуларни, номадски, и повеќекратни. Сметам дека задача на феминистот како критички настроен интелектуалец е да му одолее на рекодирањето на субјектот во/како уште еден суверен, себе-претставувачки ентитет, и наместо тоа, да има храброст да се соочи со комплексноста, разликите, и апсолутното исчезнување на монолитните шеми на мислење. Бидејќи, како што рече американскиот уметник Марта Розлер: “Не може да има делови таму каде што нема целина”.

превод: Горан Абов

Ричард Рорти ФЕМИНИЗАМ, ИДЕОЛОГИЈА И ДЕКОНСТРУКЦИЈА: ЕДНО ПРАГМАТИСТИЧКО ГЛЕДИШТЕ

Feminism, Ideology, and Deconstruction: A Pragmatist View ; RICHARD RORTY

Hypatia vol. 8, no. 2 (Spring 1993) pp. 96-103

Ниту философијата воопшто , ниту деконструкцијата посебно, не треба да се сфаќа како пионерско, пробивачко орудие за феминистичката политика. Скорешната философија, вклучувајќи ја и Деридината, ни помага да ги согледаме практиките и идеите (вклучувајќи ги и патријархалните практики и идеи) ниту како природни ниту како неизбежни - но тоа е сè што таа прави. Кога философијата заврши покажувајќи дека секое нешто е општествена градба, таа не ни помогна да одлучиме кои општествени градби да се задржат а кои да се заменат.

Повеќето интелектуалци би сакале да најдат начин за приклучување во борбата на слабите против силните. Така тие се надеваат дека нивните особени дарби и способности можат да станат значајни за таа борба. Најчесто употребуваниот термин во последните децении кој ја формулира оваа надеж е “критика на идеологија”. Идејата е дека философите, литерарните критичари, правниците, историчарите, и другите кои се добри во правењето дистинкции, во преопишувањето и реконтекстуализирањето, можат да го стават во употреба својот талент “изложувајќи” ги или “демистифицирајќи” ги присутните општествени практики.

Но најефикасниот начин да се изложи или демистифицира една постоечка практика се чини би бил попрво преку сугерирање на некоја алтернативна практика, одошто преку критикување на постојната. Во политиката, како во Куновиот модел за промена на теориите во науките, аномалиите внатре старите парадигми можат бескрајно да се натрупуваат без да обезбедат доволна основа за критика сè додека не е понудена некоја нова опција. “Иманентната” критика на старата парадигма е релативно неефективна. Поодредено, најнеефективниот начин да се критикуваат тековните описи на одредени случаи на потиснување на слабите како “нужно зло” (политичкиот еквивалент на “занемарлива аномалија”) е да се објасни токму зошто тоа всушност не е нужно, објаснувајќи како една специфична институционална промена би го елиминирала. Тоа значи скицирање на алтернативна иднина и сценарио за политичка акција кое може да нè одведе од сегашноста кон таа иднина.

Маркс и Енгелс ја прават оваа поента во Германската идеологија

кога го критикуваат Фоербах за менување на зборот “комунист”, кој во реалниот свет значи следбеник на една одредена револуционерна партија, во само една категорија” (Tucker 1978,167). Нивното уверување дека нивната критика на германската философска традиција супституирала реалност наместо илузија, наука наместо фантазија, беше во голема мерка зајакнато од фактот дека тие имаа револуционерна партија и програма - конкретен предлог за тоа како да се обезбеди искусвена проверка за нивното тврдење дека извесни своевремени зла (на пример доходните разлики, невработеноста) не се нужни. Разликата меѓу нивната ситуација и нашата е дека во принцип никој сега не ја сака револуцијата што ја имаа на ум; ниту веќе некој сака да ги национализира средствата за производство или да ја укине приватната сопственост. Затоа современата левица чувствува недостаток од таква партија и сценарио какво што го покриваше тврдењето на Маркс и Енгелс дека нивната мисла е повеќе “научна” од “утописка” - повеќе гласот на реалноста одошто на фантазијата. (1)

Најблиско до левичарските интелектуалци во богатите демократии кое денес има таква партија и програма е феминистичкото движење. Со оглед на неговите политички насоки, феминизмот личи повеќе на реформистичко отколку на револуционерно движење, бидејќи неговите политички цели се мошне конкретни и не е тешко да се предочи нивното постигнување; овие цели се промовираат со повик кон раширените морални интуиции за чесноста. Затоа современата феминистичка политика е поаналогна со аболиционизмот од осумнаесеттиот век отколку со комунизмот од деветнаесеттиот век. Како што во деветнаесеттиот век беше тешко да се предочи какви можат да бидат нештата без приватна сопственост, во осумнаесеттиот и раниот деветнаесетти век беше релативно лесно да се предочи еден свет без робови и ропството да се смета само како остаток од варварското доба - морално неподнослив за нашироко прифатените интуиции. Аналогно на тоа, релативно лесно е да се предочи еден свет со еднаква плата за еднаква работа, со подеднакво споделени домашни одговорности, со исто толку жени колку и мажи во позиција на моќ, и др., и да се согледаат присутните нееднаквости како неподносливи за нашироко споделените интуиции за тоа што е право и правда. Само во онаа мера во која феминизмот е повеќе од едно прашање на специфични реформи тој е аналоген со комунизмот од деветнаесеттиот век.

Феминист(к)ите се во следната ситуација: како Маркс и Енгелс, тие се сомневаат дека постепените реформи ќе го остават во голема мера недопрено скриеното и не неизбежно зло. Но за разлика од Маркс и Енгелс, тие не можат лесно да скицираат некое револуционерно политичко сценарио или постреволуционерна утопија. Исходот е многу зборување за философските револуции, револуциите во свеста; овие револуции сепак, не се одразени од ништо што Маркс и Енгелс би го препознале како “материјална основа”. Затоа е лесно да се замислат Маркс и Енгелс како прават шега со современите феминистички теории, исто како што правеа со Хегел, Фоербах, и Бауер. Теоретичарите на феминизмот, тие би можеле да речат, го претворија “феминист” во “само една категорија”; ниту пак тие можат да се надеваат да направат нешто повеќе, сè додека терминот не означува “следбеник на одредена револуционерна партија.”

Овие согледби можат да наведат некого да се запраша дали феминист(к)ите можат да го задржат поимот за “критика на идеологијата” без повикување на дистинкцијата помеѓу “материја” и “свест” продлабочена во Германската идеологија. Постои голема и обесхрабрувачка литература за повеќесмисленоста на терминот “идеологија”; како последен пример може да се земе првото поглавје од Идеологија на Тери Иглтон (2) . Иглтон ја отфрла зачестената сугестија дека терминот станал повеќе

проблематичен одошто вреден и го нуди следното како дефиниција: “идеи и уверувања кои помагаат да се легитимира интересот на една владеачка група или класа особено со изопачување и затајување.” Како алтернатива тој ги сугерира “погрешните или залажувачките верувања” кои произлегуваат “не од интересите на некоја доминантна класа туку од материјалната структура на општеството како целина.” (Eagleton 1991,30) (3). Втората формулација го вклучува контрастот материјално/нематеријално централен во Германската идеологија. Но тешко е за феминистите да го усвојат овој контраст, кој сета конкретна значајност што ја имаше ја доби од објаснувањето на “материјалната промена” со оглед на Марксовата есхатолошка историја на промени во организацијата на механизмите на производство. Таа историја е во голема мера безначајна за потиснувањето на жените од страна на мажите. (4)

Ако, сепак, ја отфрлиме дистинкцијата материја-свести и прибегнеме кон првата од двете дефиниции на “идеологија” наведени според Иглтон, доаѓаме во конфликт со философските гледишта за вистината, знаењето, и објективноста до кои држат најголемиот број современи интелектуалци феминист(к)и кои се надеваат да ги стават во употреба своите дарби и способности во критикувањето на маскулинистичката идеологија. Затоа што “искривувањето” претпоставува еден медиум на претстава кој, наметнат меѓу нас и објектот кој се испитува, произведува една појава која не кореспондира со реалноста на објектот. Овој репрезентационализам не може да биде прилагоден или со прагматистичкото настојување дека вистината не е прашање на кореспонденција со интринсичната природа на реалноста, или со деконструкционистичкото отфрлање на она што Дерида го нарекува “метафизика на присуството”.(5) Прагматистите и деконструкционистите се согласуваат дека сè е општествена градба и дека е безуспешен обидот да се прави разлика помеѓу “природното” и “само” културното. Тие се согласуваат дека прашањето е кои општествени градби да се исфрлат а кои да се зачуваат и дека е без успех повикувањето на “вистинската состојба на нештата” во текот на борбите околу тоа кој да конструира и што. Обете философски школи можат да се согласат со Иглтон дека “ако не постојат вредности и верувања не врзани со моќ, тогаш терминот идеологија се заканува да се рашири до недоглед” (Eagleton, 1991, 7). Но, за разлика од Иглтон, обете школи го наоѓаат ова за разлог да се сомневаат во корисноста на поимот “идеологија” (барем ако се претпоставува дека значи повеќе од “едно множество од лоши идеи”).

Дистинкцијата, која се пробива низ Германската идеологија, помеѓу марксистичка наука и чиста философска фантазија, е извонреден пример за тврдење кое го дофаќа она што Дерида го нарекува “полно присуство кое е вон дофатот на играта “ (1978, 279). Како добар марксист, Иглтон морал да ја шири стандардната десничарска критика кон Дерида велејќи дека “тезата дека објектите се целосно внатрешни во однос на дискурсите кои што ги конституираат го покренува трнливиот проблем за тоа како можеме дури и да судиме дека некој дискурс го конструирал својот објект валидно” продолжувајќи да прашува “ако она што ги валидизира моите социјални интерпретации се политичките цели на кои што им служат, како јас да ги оправдам овие цели?” (Eagleton 1991,205). Не може да се зборува за “искривена комуникација” или “искривувачки идеи” без верување во објекти надворешни во однос на дискурсите, и објекти способни да бидат прецизно или непрецизно, научно или само фантастично, претставени од страна на овие дискурси.

Нешто сепак морал да допушти. Интелектуалците феминист(к)и кои сакаат да ја критикуваат маскулинистичката идеологија, и притоа да ја користат деконструкцијата, мораат или (1) да подразбираат нешто

ново со “идеологија”; (2) или да ја раздвојат деконструкцијата од антирепрезентационализмот, од одрекувањето дека ние можеме да одговориме на прашањето “дали го конструирав објектот валидно (како спротивно, на пример, на корисно за феминистички цели) ? “ или (3) да речат дека прашањето за тоа дали нивните критики на маскулинистичките општествени практики се “научни” или “философски добро засновани”, како и прашањето дали маскулинизмот ги “искривил” нештата, е небитно.

Најдобра опција е последната. Првата опција едноставно не се исплатува, а за втората сметам дека воопшто не може да биде изведена. Ми се чини неповолно тоа што некои луѓе поистоветени со деконструкцијата се обидоа да ја воспостават одново марксистичката дистинкција материја-свест, како де Ман велејќи дека “би било неповолно да се побрка материјалноста на означителот со материјалноста на она што го означува” и продолжувајќи со дефинирањето на “идеологијата” како “побркување на лингвистичката со природната реалност, или референцата со феноменализмот” (de Man 1986,11). Начинот за побивање на обвинувањето дека литературната теорија, или деконструкцијата, е “несвесна за општествената и историската реалност” е инсистирањето дека “востановувањето на објектите од страна на дискурсот” постојано спласнува, и дека “почитта кон реалноста” (општествената и историската, астрофизичката, или кој и да е друг вид на реалност) е само почит кон минатиот јазик, минатите начини на опишување на она што “навистина” се случува. (6) Понекогаш ваквото почитување е добро, понекогаш не е. Тоа зависи од она што го сакате.

Феминист(к)ите сакаат да го променат општествениот свет, затоа тие не можат да имаат премногу почит кон минатите описи на општествените институции. Најинтересно прашање за феминизмот околу корисноста на деконструкцијата е дали, откако Ниче, Дјуи, Дерида, наплно нè убедија дека не постои ништо “природно” или “научно” или “објективно” за која и да е дадена маскулинистичка практика или опис, и дека сите објекти (неутрони, столови, жени, мажи, литературна теорија, феминизам) се општествени градби, дали постои какво и да е понатамошно потпомагање кое што деконструкцијата може да го понуди во одлучувањето кои градби да се задржат а кои да се заменат, или во пронаоѓањето на супституенти за последните. Јас се сомневам дека постои.

Често е кажувано дека деконструкцијата нуди “орудија” кои им овозможуваат на феминист(к)ите да покажат, како што вели Барбара Џонсон, дека “разликите помеѓу ентитетите (проза и поезија, маж и жена, литература и теорија, вина и невиност) се покажа дека се засновани на репресијата на разликите внатре ентитетите, начините по кои еден ентитет се разликува од себеси” (Johnson 1980, x-xi). (7) Прашањето за тоа дали овие разлики биле таму (заедно на куп длабоко внатре ентитетот, чекајќи да бидат изнесени на светлина од страна на ископувачите деконструктивци), или се во ентитетот откако феминистките го завршија преобликувањето на ентитетот во социјална градба, поблиску до нивната срдечна желба, ми изгледа воопшто неважно. Навистина, ми изгледа како значаен дел од антиметафизичката полемика заедничка за постничеанците (како прагматистите и деконструкционистите) расправањето во прилог на тоа дека пронаоѓањето/правењето дистинкции е малку значајно. Затоа јас не гледам дека заради некоја политичка цел се вели, како Џонсон на пример, дека “разликата е облик на делување сè додека игра вон контролата на кој и да е субјект.” (Johnson 1980, p. xi). Навистина не е важно дали Бог раководи, или масата од продуктивни сили дијалектички се одмотува, или разликата игра, вон контролата на кој и да е од нас. Она што е битно е дека можеме да ги наговориме луѓето да постапуваат поинаку отколку во

минатото. Прашањето за тоа што крајно, длабоко долу, определува дали тие ќе го сменат или не начинот на однесување е од онаа метафизичка топка која што феминистите можат целосно да ја занемарат.

Да сумираме, она што философијата може да го направи за да ја ослободи малку нашата имагинација е сè за политичкото добро, бидејќи колку е поголемо ослободувањето на сегашната имагинација толку е поверојатно дека идните општествени практики ќе бидат различни од минатите практики. Ничеовиот, Дјуевиот, Деридиниот, и Дејвидсоновиот третман на објективноста, вистината и јазикот нè подослободи малку, исто како Марксовиот и Кејнсовиот третман на парите и Христосовиот и Кјеркегоровиот третман на љубовта. Но философијата не е, како што за жал марксистичката традиција нè учеше да веруваме, извор на орудија заради пробивачка политичка дејност. Ништо политички корисно не се случува сè додека луѓето не почнат да кажуваат нешта никогаш порано кажани - со тоа овозможувајќи ни да ги визуализираме новите практики, спротивно на анализирањето на старите. Моралот на куновската философија на науката е значаен: не постои дисциплина наречена "критика" што некој може да ја практикува за да дојде до значително подобра политика, не повеќе од постоењето на нешто наречено "научен метод" што некој може да го примени за да дојде до значително подобра физика. Критиката на идеологијата е, во најдобар случај, попрво чистење одошто пробивање. Таа е попрво паразит на пророштвото одошто супституент за него. Таа стои во однос кон имагинативната продукција на нови дескрипции за тоа што се случувало (пр. на тоа што мажите им го правеле на жените) како што Лок (кој се опишал себеси како "ниж работник", кој го чисти ѓубрето) стоел во однос кон Бојл и Њутн. Сликата за философијата како пионер е дел од логоцентричната замисла за интелектуалната дејност со која ние како фанови на Дерида не би требало да си имаме работа.

Еден разлог зашто повеќето феминист(к)и се опираат на прагматистичкото гледиште за политичката корисност на философијата е дека маскулинизмот изгледа потполно вграден во сè она што го правиме и кажуваме во современото општество, така што се чини дека можат да го поместат само некои навистина масивни интелектуални промени. Затоа поголемиот број на феминист(к)и мислат дека само со преземање на некое многу големо интелектуално зло од типот на оние што философите се специјализираа да ги откриваат (нешто според мерилото на логоцентризмот, или "бинаризмот", или "технолошкото мислење") - интерпретирајќи го тоа зло како интринсично маскулинистичко а маскулинизмот како опстојувачки или пропаѓачки со него - тие можат да ја постигнат радикалноста и ширината која, се чини, нивната задача ја бара. Без такво едно сојузништво и кампања против некој голем философски монструм, кампањата против маскулинизмот им изгледа осудена на некој облик на соучество во присутните практики.(9)

Мене ми се чини дека ова гледиште сосем погрешно ги зема релативните величини. Маскулинизмот е многу поголем и посуров монструм од кој и да е од ситните парохиски монструми против кои прагматистите и деконструктивистите се бореа. Бидејќи маскулинизмот е одбрана на луѓето кои беа на врвот од почетокот на историјата против обидите да бидат урнати; овој вид монструм е многу прилагодлив и претпоставувам дека може да преживее исто така добро во една антилогоцентрична како и во една логоцентрична философска средина. Точно е дека, како што Дерида критички забележа, логоцентричната традиција е поврзана на суптилен начин со нагонот за чистота - обидот да се избегне загадувањето од женскиот неред - симболизиран со она што тој го нарекува "есенцијален и есенцијално возвишен облик на вирилна хомосексуалност".(10) Но овој

нагон за чистота и овој “возвишен облик” веројатно ќе опстанат во некоја уште повозвишена форма дури и кога ние философите некако би успеале во совладувањето (или дури само *Verwindung*) на метафизиката.

Прагматизмот - разгледуван како множество од философски гледишта за вистината, знаењето, објективноста, јазикот - е неутрален помеѓу феминизмот и маскулинизмот. Затоа ако некој сака посебни феминистички учења за овие општи места, прагматизмот нив нема да ги обезбеди. Но феминист(к)ите кои (како Мек Кинон) ја сметаат философијата како нешто што треба да се земе или остави онака како што случајот бара, попрво одошто како моќен и неопходен сојузник, ќе ги најдат во прагматизмот истите антилогоцентрични учења што ги пронајдоа во Ниче, Фуко и Дерида. Основната предност на начинот на кој прагматистите ги изложуваат овие учења е што тие објаснуваат дека тоа не се длабоки тајни кои не можат да се отклучат, тајни коишто феминистите мораат да ги знаат за да успеат. Тие признаваат дека сè што тие имаат да понудат е повремен *ad hoc* совет - совет за тоа како да се врати кога маскулините се обидуваат да направат присутните практики да изгледаат неизбежни. Ниту прагматистите ниту деконструкционистите можат да направат нешто повеќе за феминизмот отколку да помогнат во оневозможувањето на обидите да се втемелат овие практики врз нешто подлабоко од контингентниот историски факт - фактот дека луѓето со незначително поголеми мускули ги малтретирале луѓето со незначително помали мускули многу долго време.

ЗАБЕЛЕШКИ

Првата верзија на овој напис беше подготвена за една конференција - “Иднината на деконструкцијата: читајќи ја Марковата Германска идеологија” - одржана во февруари 1992 во Центарот за интердисциплинарни хуманитарни студии на Универзитетот Калифорнија во Санта Барбара. Исто така беше претставен и на мојот семинар во 1992 во Школата за критика и теорија на Дартмут колеџот. Благодарен сум им и на обете групи на коментарите и критиките коишто ме наведоа да направам измени.

1. За едно добро изразување на овој контраст помеѓу фантазијата и реалноста, види во Енгелсовиот труд “Социјализам: утописки и научен” во Туцкер 1978, 693-94.

2. За едно дефлационо објаснување на марксистичката употреба на “идеологија”, види Белл (1990, 1-54). Оваа статија помага да се разјасни зошто Маркс би сметал дека на фразата “марксистичка идеологија” би можело да се приговори, и колку била нераскинлива марксистичката употреба на “идеологија” од неговото карактеризирање на сопствената мисла како “научна”.

3. Ги цитирам петтата и шестата од Иглтоновите серии на прогресивно посполнети и поизострени дистинкции. За понатамошна дискусија за оваа книга види Rorty (1992 б).

4. Како што вели Катерина МекКинон, историјата на односите помеѓу мажите и жените (за разлика од историјата на сексуалноста - “историјата на она што им овозможува на историчарите да се чувствуваат секси”) е еднолична.” Под сите овие ридови и долини, овие осеки и плими, постои ова карпесто тло, оваа струја која не се изменила многу, имено машката превласт и потчинетоста на жените.” (MacKinnon 1991, 6). Оваа потчинетост се пробива низ вековите како монотон (и обично нечуен) основен бас -звукот на мажите кои ги тепаат жените. Не изгледа возможна никаква драматична оркестрација.

5. Јас нудам едно објаснување на прагматизмот како антирепрезентационализам во Murphy (1990) и исто така во воведот кон Rorty (1992 а). За паралелите помеѓу Дејвидсоновиот антирепрезентационализам и Деридината антиметафизика, види Wheeler (1986, 477-94).

6. Валас Стивенс рече дека имагинацијата е умот кој & се опира на реалноста. Дерида и Дјуи ни помагаат да согледаме дека ова се сведува на опирање против имагинацијата на минатото.

7. Види ја употребата на овој пасус од Џонсон од страна на Џоан Скот во нејзиното дело “Deconstructing Equality-vs.-Difference: Or, the Uses of Poststructuralist Theory for Feminism” во Hirsch и Keller (1990, 137-38).

8. Јас ја развивам оваа аналогија помеѓу современиот феминизам и новата наука на седумнаесеттиот век нешто поопстојно во Rorty (1991, 247-50).

9. Еден добар пример за ова обвинување за соучество е критиката на Катерина Мек Кинон од страна на Друсила Корнел во Cornell (1991, chap. 3). Корнел смета дека иако МекКинон “површно го отфрла сонот за симетрија, кој нас нè одмерува според машката норма,” таа сепак “не може а да не западне во оној мошне стар сон, имајќи ги предвид границите на нејзиниот сопствен теоретски дискурс, кој нужно се откажува од жената како женственост, бидејќи таа може да “гледа” единствено од маскулинистичка перспектива”(151). Корнел смета дека ќе биде потребно повеќе философска рефлексивност (од еден специфично деконструкционистички вид) во која сака да се впушти МекКинон, за да се избегне соучеството со маскулинизмот. Таа исто така смета дека МекКинон го изневерува карактеристичното етичко стојалиште на феминизмот, сведувајќи го феминизмот на едно посегане по моќ. Моите симпатии се на страната на МекКинон. Јас не гледам ништо лошо во посеганјата по моќ и помалку сум оптимистички расположен во поглед на политичката корисност на деконструкционистичката политика отколку што тоа е Корнел. (За други сомневања во поглед на оваа корисност види Thomas McCarthy 1989. За гледиштето на МекКинон дека “мажите се такви какви што се бидејќи тие имаат моќ” и дека “жените кои ќе ги наследат машките форми на моќ во голема мера ќе бидат исти такви,” (види MacKinnon 1987, 220).

10. Се согласувам со Корнел дека еден од главните Деридини придонеси за феминизмот е дека “тој експлицитно расправа дека фундаменталните философски прашања не можат да се одделат од промислувањето на разликата во полот” (Cornell 1991, 98). Јас пак ќе одам понатаму и ќе речам дека Деридиниот најоригинален и најважен придонес за философијата е неговото проткајување на Фројд со Хајдегер, неговото поврзување на “онтолошката разлика” со разликата во полот. Ова проткајување ни овозможува за првпат да ја видиме врската помеѓу философското барање за чистота, гледиштето дека жените на некој начин се непрочистени, подреденоста на жената, и “вирилната хомосексуалност” (вид машка сексуалност која што Ева Сидвик ја нарекува “хomo-хомосексуалност”, јасно предочена со тврдењето на Жан Жене дека “мажот кој ебе друг маж е двапати маж”). Спореден со овој увид (најубедливо претставен од Деридо во “Geschlecht I”), врзопот од лесно изведливи трикови со етикета “деконструкција” ми изгледа релативно безначаен.

РЕФЕРЕНЦИ

Bell, Daniel. 1990. The misreading of ideology: The social determination of ideas in Marx's work. *Berkeley Journal of Sociology* 35: 1-54.

Cornell, Drucilla. 1991. *Beyond accommodation: Ethical feminism, deconstruction and the law*. New York and London: Routledge.

de Man, Paul. 1986. *The resistance to theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Derrida, Jacques. 1978. *Writing and difference*. Chicago: University of Chicago Press.

_____. 1988. The politics of friendship. *Journal of Philosophy* 85: 632-44.

Johnson, Barbara. 1980. *The critical difference*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

MacKinnon, Catherine. 1987. *Feminism unmodified*. Cambridge: Harvard University Press.

_____. 1991. Does sexuality have a history? *Michigan Quarterly Review* 30: 1-11.

McCarthy, Thomas. 1989. The politics of the ineffable: Derrida's deconstructionism. *The Philosophical Forum* 21: 146-68.

Murphy, John. 1990. *Pragmatism: From Peirce to Davidson*. Boulder: Westview Press.

Rorty, Richard. 1991. Feminism and pragmatism. *Michigan Quarterly Review* 30: 231-58.

_____. (1992a). *Objectivity, relativism, and truth*. Cambridge and New York: Cambridge University press.

_____. (1992b). *We anti representacionalists*. *Radical Philosophy* 60: 40-42.

Tucker, Robert C., ed. 1978. *The Marx-Engels reader*, 2nd ed. New York: Norton.

Wheeler, Samuel. 1986. *Indeterminacy of French interpretation: Derrida and Davidson*.

In Truth and Interpretation: Perspectives on the philosophy of Donald Davidson, ed. Ernest Le Pore. Oxford: Blackwell.

превод:Жарко Трајаноски

Нанет Фанк

ФЕМИНИЗМОТ И ПОСТ-КОМУНИЗМОТ

Feminism and Post-Communism
Nanette Funk, Hypatia vol. 8, no. 4, Fall 1993, pp. 85-88.

Падот на Берлинскиот ѕид, во ноември 1989, го симболизираше крајот на поделбата на Европа на Исток и Запад. Оттогаш, Исток и Централна Европа (и Западна Европа исто така) претрпеа коренити уставни, политички и општественоекономски трансформации. Создавањето на нови држави, развојот на јавната сфера и цивилното општество во пост-комунистичките држави се често цитирани во расправите за таа трансформација. Помалку е расправано за трансформацијата во “приватната сфера”, односот помеѓу семејството и државата, општествената позиција на жените и учеството на жените во таа трансформација. Вклучувањето на жените во платената работна сила и женското право на абортус (освен во Романија, и само со сериозни рестрикции во Бугарија), утврдени во уставите и законите, ја симболизираа, исто како што тоа го правеше и државниот став кон религијата и приватната сопственост, вистинската природа на комунизмот. Не е значи случајно тоа дека речиси во сите пост-комунистички земји постои тенденција за отстранување на жените од работното место и повторно враќање во семејството. Жените се така, 64% од невработените во поранешната ГДР, 80% во поранешниот СССР, и 60% во Бугарија. Жените имаат малку моќ кога се работи за уставните, законските, и политичките промени. Тие на различни начини трпат негативни влијанија од нив, какви што се влијанијата од елиминирањето на правото на абортус во Полска и неговото ограничување во поранешната ГДР како последица на вклучувањето на ГДР во обединета Германија. Често се предлагани нацрти на нови уставни кои воведуваат клаузули дека фетусот е човечко суштество од моментот на зачнувањето. Исти такви расправи започнаа и во поранешниот СССР и во републиките од поранешна Југославија.

На некои западни феминист(к)и ситуацијата им изгледаше парадоксална - назадување во статусот на жените, а мала феминистичка свест. Кај пост-комунистичките жени, земено во целина, западниот феминизам не наидуваше на одек. Хана Хавелкова расправа во прилог на тоа дека ова не може да се објасни со повикување на конзервативизмот на пост-комунистичките жени туку по прво со често избрзаната, несоодветна примена на западните феминистички категории на жените во општествата на државниот социјализам. Таа ја анализира тенденцијата на пост-комунистичките жени проблемите на граѓанството да ги ставаат пред проблемите специфични за жените, и се залага за делумното оправдување на овој пристап.

Поимите “феминизам”, “еманципација”, “еднаквост” и “квоти” имаат различни значења на Исток и на Запад, исто како и односот на индивидуата кон тоталитетот. “Феминизмот” беше злоупотребуван од државниот социјализам за да ги обележи расипаните западни жени кои ги мразат мажите и можат себеси да си го дозволат луксузот да бидат во мошне привилегираните кругови. Оваа критика имаше корен во

комунистичкото сфаќање на феминизмот како едно “буржоаско” движење кое ја подели класата. “Еманципацијата” стана повеќе дескриптивен отколку нормативен термин, однесувајќи се на вклучувањето на жените во платената работна сила, но со тоа што жените сеуште ја сносела главната одговорност дома, и без да имаат каков и да е избор дали да се вработат или не, како што расправа Хана Хавелкова. “Еднаквоста” често беше утврдена со уставот и беше вистинска идеологија на државниот социјализам, а за жените тоа значеше нивно подеднакво учество во платената работна сила. Жените се сметаа себеси за еднакви со мажите не само поради тоа што беа вработени во толкав број, туку и поради тоа што и ним, исто како и на мажите, подеднакво им недостасуваа граѓанските права, како што докажува Хавелкова. Според таквите толкувања, ниту “еднаквоста” ниту “еманципацијата” не беа многу позитивни термини. Според тоа, термините кои беа централни за западното феминистичко движење тешко можат да бидат прифатени од пост-комунистичките жени кои делуваат во полза на жените. Индивидуализмот кој го претпоставуваат западните феминистички сфаќања исто така честопати им е туѓ на пост-комунистичките жени. За женските групи или центри е провокативно и често контрапродуктивно дури и да се идентификуваат себеси како “феминист(к)и”. Московскиот Gender Центар и Прашкиот Gender центар го употребуваа терминот “gender” кој дури и не постои во нивните јазици, или се употребува само во едно мошне различно значење, создавајќи со тоа еден лингвистички слободен простор без предрасуди. Ова им овозможи да привлечат сериозно внимание, па и финансиски средства. Дури и кога се јавуваат проблеми слични со оние на Запад, како правата на абортус, аргументите против абортусот не се само оние кои се вообичаени на Запад, туку исто така се јавуваат и поинакви проблеми, како националистичките аргументи дека абортусот ќе значи исчезнување на нацијата. Додека жените на Запад имаа негативни политички права и бараа позитивни социјални права, жените на Исток имаа нешто како социјални права, но им недостасуваа политички права и негативни права. Уште повеќе, жените во државниот социјализам беа во директна зависност од државата, придружена од намалената директна зависност од нивните мажи, додека категоријата на моќта како конституирачка за односот меѓу мажите и жените не беше тематизирана.

Хана Хавелкова расправа за феминистичките категории на “јавно/приватно”, “слобода” и “еднаквост”, докажувајќи дека овие поими имаат мошне различни значења во поранешната Чехословачка и не можат лесно да се применат на истиот начин како и на Запад. Таа ја нагласува важноста на категоријата на “слободата” за жените од еден систем на државниот социјализам во кој еднаквоста & беше претпоставена на слободата. Таа исто така го анализира особеното значење кое приватната сфера и семејството го имаа за слободата на жената во контекст на еден авторитарен државен систем.

Пост-комунистичките жени исто така се соочуваат со прашањето дали конзервативните трендови во однос на жените во пост-комунизмот се израз на еден патријархален културен систем кој му претходеше на комунизмот но беше држен под контрола од страна на марксистичкиот систем, или дали тие се резултат на самиот марксистички систем. Дали тоа е прекин или континуитет?

Олга Воронина расправа во прилог на тоа дека тоталитаризмот е еден во основа патријархален систем. Таа докажува дека наспроти дискурсот за еднаквост на жените, доминацијата на мажите над жените беше претпоставена од, и имплицитна во, марксистичко-ленинистичката

теорија. Таа го критикува марксистичкото објаснување на угнетувањето на жените слично како и западните феминист(к)и, критички испитувајќи ги ограниченостите на марксистичкото сфаќање на “класата” за анализата на ситуацијата на жените. Таа понатаму расправа во прилог на тоа дека комунистичкиот систем продолжил да ги потчинува жените, и концепциски и организациски. Во исто време таа го толкува реакционерниот тренд како еден обид од страна на мажите повторно да ја присвојат моќта врз жените која државата до извесен степен им ја одзела. Таа исто така ги анализира постојаните анти - феминистички позиции на медиумите и на политичарите во Русија, анализирајќи ги нивните поими на “претерана еманципација” и “цената на еманципацијата”.

Не само што феминистичките категории на Исток и Запад се различни, туку и проблемите со кои пост-комунистичките жени се соочени се поинакви од оние со кои западните феминист(к)и беа соочени пред дваесет години, на почетокот на вториот бран од нивното феминистичко движење. Рада Ивековиќ, една од раните феминистички философи од поранешната Југославија, отворено се изјасни против национализмот и беше нападна од жолтиот печат како една од “петте вештерки “од Хрватска. Таа го анализира односот на жените кон национализмот и нивната улога во него. Нејзиното потпирање врз француската феминистичка теорија открива една философска наклоност која ја споделуваат полските и екс-југословенските феминистички интелектуалци, и е сведоштво за една философска ориентација поинаква од онаа која е доминантна во Соединетите Држави. Ивековиќ расправа во прилог на тоа дека женскиот идентитет и однос кон “Другиот” е различен од оној на мажите, што резултира со женската помалку насилна форма на национализам. Истовремено, таа ја отфрла секоја поедноставена интерпретација на жените само како жртви на национализмот, признавајќи го женското учество во национализмот. Таа ги анализира структурите на национализмот како во основа хомосоцијални, докажувајќи дека антагонизмот кон жените од сопствената нација е една од првите форми на напад врз “Другиот”, и дека е конститутивен за национализмот, или за она што таа го нарекува “екстреман национализам.”

Ракатката од есеи од пионерските пост-комунистички жени кои пишуваат и делуваат во полза на жените, открива некои од најсовремените и централни проблеми за кои расправаат пост-комунистичките жени. Во пост-комунизмот е во тек една идеолошка и нормативна трансформација, и овие есеи придонесуваат кон таа саморефлексија на пост-комунистичките жени. Со цел западните феминист(к)и да не ги разберат погрешно пост-комунистичките жени и да не бидат вовлечени во конфликтите кои ги разбија почетните дијалози на жените од Источна и Западна Германија, важно е да им се обрне големо внимание на разликите во значењето и на различните проблеми и историски и социјални контексти на пост-комунистичките жени. Имајќи ги предвид аргументите содржани во овие статии, јасно е дека развојот на женската свест и поими не може да се разбере едноставно со пренесувањето на западните феминистички категории на пост-комунистичките жени. Сепак, би било исто така погрешно да се одрекува големата сличност на проблемите со кои се соочени жените. Можеме, не без основа, да зборуваме за една “фамилијарна сличност” помеѓу преокупациите и поимите на феминист(к)ите на Исток и на Запад, и да се надеваме дека дијалогот ќе продолжи.

превод: Ана Димишковска Трајаноска

Маргарет Неш

ДАЛИ Е МОЖНА ЖЕНСКА ФИЛОСОФИЈА? Од Ненси Холанд

Is Women s Philosophy Possible? By NANCY J. HOLLAND. Savage, MD:
Rowman and Littlefield, 1990.
Margaret Nash, Hypatia vol 8, no. 1 (Winter 1993)

Одговорите на прашањето што го поставува насловот на оваа книга се “да”, “не”, “можеби,” но “можеби” е оној најинтересниот. Холанд започнува со забелешката дека постои, се разбира, философија создадена од жени, како што постојат и феминистички критики на философската традиција и феминистички приоди кон општите места во философијата. Во оваа смисла, женската философија не само што е можна туку е и жива, добра, и активна. Сепак, според гледиштето на Холанд, философијата низ целата нејзина историја била во прв ред машка. Всушност, философијата во нејзините матични форми ги одразуваше и продолжува да ги одразува машките грижи и искуства, кои за возврат беа определени од општествените, економските и политичките услови кои што се специфично историски. Ова исклучување на жената од философската традиција не е само тематско; тоа е структурна одлика на реторичките и метафизичките потпирки на философијата како една дисциплина.

Холанд го осликува ова структурно исклучување низ една анализа на англо-американската, посебно британската емпиристичка традиција и расправа во прилог на тоа дека женската философија не е можна во рамките на оваа традиција онака како што е сега конституирана. Таа ги користи Хобс и Лок за да покаже дека по дефиниција жените не се ниту индивидуи ниту личности и дека повеќето женски искуства, било да се вистински или дефинирани од мажите, се вон доменот на “философското”. Ова дефиниционо исклучување на жената бара од нас, како феминист(к) и, повторно да ги промислиме владеечките претпоставки и метафизички темели на дисциплината за да можеме да го теоретизираме нашето искуство и во исто време да ја реструктурираме философијата. Понатаму, Холанд расправа дека бришењето на жената ја потврдува неадекватноста на емпиристичките метафизички, епистемолошки и морални анализи, и дека овие недостатоци на емпиристичката традиција сеуште ја инфичираат философијата, посебно аналитичката традиција. Во нејзината критика на философијата и нејзината прелиминарна концептуализација на женската философија, Холанд прави обид за критика и промена на она што се смета за философија, врз основа на делото на феминистичките

теоретичари и философи кои што делуваат во современата континентална традиција, философи чие дело обезбедува некаков концептуален простор кој ја дозволува можноста на женското искуство. “Можеби” одговорот на прашањето за можноста на женската философија произлегува од надежта дека можеме да го реструктурираме светот и дискурзивните објаснувања за него на начин којшто би бил потполно праведен кон посебноста и видот на човечкото искуство. Со оглед на ова, женската философија би требало да направи нешто повеќе од вклучувањето на жената во рубриката човек; таа треба да го промени нашето разбирање на “човекот” и “философското”.

Првиот дел е критика на машката предрасуда во емпиристичката мисла на Лок и Хјум. Оваа предрасуда се појавува понагласено во методолошкиот и атомистичкиот индивидуализам кој ја структурира нивната епистемолошка, политичка и морална философија. Холанд покажува како јазовите и стапите отворени од овој атомистички индивидуализам создаваат внатрешни проблеми на кохеренција коишто се нерешливи во тие рамки (пр., Локовото некохерентно објаснување на супстанциијата, проблемот на солипсизмот, итн.) како и дека ги исклучуваат жените и го легитимираат ова исклучување на суптилни а понекогаш и на несуптилни начини. На пример, искуствата на жените за нивните сопствени тела и за нивните плодови (родени или неродени) би ја предизвикале кругата дихотомија на внатрешно/надворешно и јавно/приватно на начин кој би провоцирал различни одговори ако не и уште повеќе прашања за проблемите коишто се поврзани со идентитетот, врските помеѓу себството и другите, и оправдувањата на либералната демократија. Холандиното читање и на Лок и на Хјум, наспроти заднината на феминистички критики на философијата и во контекстот на недостатоците на емпиризмот и неговите предрасуди кои потекнуваат од полот е многу јасно. Нејзиното третирање на Хјум е особено корисно со оглед на тоа што таа ги демонстрира притисоците во својата мисла кои бараат различни проценки. Иако Хјум не води вон некоја машкоцентрична позиција неговите решенија често ги изложуваат ограничувањата на истата. Холанд го диференцира својот третман и заклучоците што се однесуваат на Хјумовата мисла од останатите феминистички објаснувања. Таа го завршува првиот дел (поглавје 3) надврзувајќи се на феминистичката теорија од последните дваесет години за да го покаже од полот условениот карактер на сегашната политичка теорија и политика, како и обрасците кои нив ги поддржуваат. Како поддршка за сопствениот проект таа им ја пронаоѓа трагата на феминистичките критики на индивидуализмот и машките предрасуди во онтологијата, метафизиката, епистемологијата и философијата на науката. Ова поглавје е добро сумирање на голем дел од ваквиот феминистички труд.

Вториот дел го обележува пресвртот кон современата континентална философија и поголемите потенцијали за феминистичката философија кои лежат таму. Холандината методолошка приврзаност кон историската контекстуализација и деконструкција како орудие кое ќе ни помогне да ги лоцираме машките предрасуди во текстот и кое ќе помогне да ги откриеме или повторно промислиме хиерархиските отпори и исклучувања коишто ги направија жените невидливи, го условува нејзиното потпирање врз континенталната философија како пат кој води надвор од машката философија. Таа тврди дека скорешните феминистички приближувања на современата континентална мисла се корисни за пре-создавање на нашата философска традиција. Понатаму, континенталната философија ја има предноста да обезбедува зацврстување на традицијата. Ова зацврстување би требало да се согледа како еден обид од Холандина страна за убедување

на философите коишто делуваат во англо-американската традиција дека женската философија би била философија после сè. Но таквиот потег би одел наспроти нејзините надежи за радикалното редефинирање на радикалната философија. Холанд се колеба помеѓу еден радикален копнеж за субверзија на старата традиција и еден либерален копнеж за востановување на врски и можеби паритет со една традиција која не можеме да ја игнорираме. Оваа напнатост ја објаснува двосмисленоста околу тоа што ја конституира женската философија а и околу тоа дали е таа можна. Од една страна, на прашањето не може да се одговори. Ние сме во процесот на негово одговарање додека поучуваме, зборуваме и пишуваме философија. Поголемиот дел од континенталната мисла кога не е заглибена во некои од повеќето ограничувачки претпоставки на емпиризмот не е вон фалоцентричната рамка, и затоа како теоретичари ние мора да продолжиме да се бориме со чекорење вон овие параметри. Можеби проблемот на женската философија сеуште не е потполно сфатен во една извесна смисла, бидејќи не постои едно “ние” (и можеби никогаш и нема да постои) за да определува што тоа самото е. Континенталната мисла беше и продолжува да е богат извор за сегашното феминистичко теоретизирање; токму проблемот со “ние” може да го наруши Холандиното барање континенталната мисла да ја игра улогата на философско сидро, повеќе отколку што таа претпоставува.

Холанд влегува во трагата на корените на тековната континентална философија коишто можат да бидат корисни за англо-американските феминист(к)и, а кои потекнуваат од онтолошките, херменевтичките (Хајдегер), феноменолошките (Мерло-Понти), егзистенцијалистичките (Сартр, де Бовоар) традиции. Користејќи го делото на Мерло-Понти за феноменологијата на телото, кое се сосредоточува на целината на доживеаното, тактилно искуство, Холанд покажува како оваа рамка обезбедува поимен простор за феминист(к)ите и конвергира со некои од нивните настојувања. Додека анализата на Холанд коректно укажува на подобрувањата на оваа традиција во однос на онаа на емпиризмот, покритички приод за повеќето од философите коишто Холанд ги издвојува тука може да се најде во антологијата Музата што мисли. Критиката на Мерло-Понти од страна на Џудит Батлер е особено инструктивна при изложувањето на од полот условениот карактер на неговата феноменолошка анализа на доживувачкото тело. Кога Холандиниот третман на Хајдегер ја востановува вредноста на еден недualiстички просторен опис на интеракцијата на Dasein со другите и светот на нашата преокупација, премногу е некритичен за општествената мисија на неговата мисла и политичкиот избор (поддршката на нацизмот) којшто беше “шифриран” во неговата мисла. Холанд избрзува при укажувањето дека Хајдегер е машкоцентричен философ иако некои негови поими им нудат на жените можност да земат воздух (104). Она што ме загрижува кај нејзиното особено користење на Хајдегер е дека некои од поимите што ги избира (“автентичност”, “бидување со”) кај Хајдегер не ја пренесуваат поврзаноста и солидарноста со другите коишто Холандиното присвојување стреми да ги сугерира. Не сакам да кажам дека Холанд не е критична кон “враќањето на преиндивидуалистичката патријархија” (96) кај Хајдегер или кон атомистичкиот индивидуализам кај Сартр. Попрво, таа сака да согледаме (и тука таа јасно упатува на философите од англо-американската аналитичка традиција) дека постои традиција во философијата која е погостопримлива за феминист(к)ите, и таа сака да ги користиме креативно за нашите сопствени цели оние аспекти на херменевтичкиот, феноменолошкиот и деконструктивистичкиот приод коишто ги сметаме за

корисни. Петото поглавје расправа за главните мислители и претпоставки коишто ја конституираат постструктуралистичката мисла. Барт, Лакан, Фуко и Дерида се објаснети и се потцртани нивните придонеси и вредности за феминист(к)ите. Холандиното објаснување на овие мислители и нивните приоди е збиено и јасно. Холанд прави особено добра работа покажувајќи колку Деридината рамка е важна бидејќи ни овозможува да ги согледаме насилството и грешката кои & подлежат на философската опсесија со “основите и поседот и извесноста и контролата” (142). Разоткривајќи ја структурата на философијата, Дерида ни покажува како можеме да се фатиме за работа изложувајќи ги интересите и моќите коишто ги условуваат и обликуваат и философијата и феминизмот.

“Француските феминист(к)и” се философ(к)и/писател(к)и кои експлицитно ги употребуваа и развија постструктуралистичката мисла и практики заради феминистички цели. Во шестото поглавје Холанд се сосредоточува врз делото на Витиг, Кристева, Сиксу и Иригаре, поставувајќи ги нивните придонеси во контекст на американскиот феминизам и континенталната философија. Холанд јасно ја претпочита “l’écriture féminine” на Сиксу во онаа мера во која се согласува со Холандината надеж за плуралистички феминизам, оној кој го отфрла монолитниот, хегемонистички феминистички дискурс. Холанд ја заклучува својата книга илустрирајќи како англо-американските феминист(к)и можат да користат (пренапишат) некое француско феминистичко дело за да создадат женска философија. Јас имам два проблема со ова тврдење. Во една рака, тоа го зачувува процепот помеѓу аналитичката и континенталната традиција и сугерира дека емпиризмот или некоја негова англо-американска феминистичка верзија може да се спаси после сè ако му дадеме инфузија од Франција. Во друга рака, овој говор на крајот од нејзината книга за можноста на создавање на женска философија звучи чудно во светлината на сета феминистичка философија за којашто нејзината книга не информира. Мислам дека ја разбираам нејзината поента, но измените коишто феминистичките философ(к)и ги реализираа се чини се поништени од овој начин на карактеризирање на задачата која е при рака. Холанд препорачува тридимензионален приод за женско философирање. Накратко, таа подразбира потпирање на историските, феноменолошките, деконструктивистичките и херменевтичките методи или приоди. Таа ги отсликува добрите страни на оваа препорака применувајќи ја на проблемот со абортусот и злото од нуклеарната војна. Нејзината женско-центрична анализа на овие два проблема покренува важни прашања а исто така сугерира и алтернативни решенија и начини на мислење за овие морални/политички проблеми. Навистина, нејзините методолошки препораки во нејзината примена на овие проблеми го илустрираат банкротираниот карактер на машко-центричната мисла за овие општи места. Книгата на Холанд ќе биде посебно корисна и интересна за оние кои не се запознаени со херменевтиката, феноменологијата, и деконструкцијата.

превод: Жарко Трајаноски

Џон Серл

ПОВТОРНОТО ОТКРИВАЊЕ НА УМОТ

преземено од чешкото списание “FROM A LOGICAL POINT OF VIEW”

Новата книга на Џон Серл, чиј наслов очигледно упатува на класичното дело на Бруно Шнел, “Откривање на умот” несомнено мора да се смета како камен темелник во философските дискусии за природата на умот. Главната цел на Серловото дело е да се критикуваат и надминат доминантните традиции во философското проучување на умот, и “материјалистичките” и “дуалистичките”. Бидејќи смета дека свеста е централен ментален феномен, тој сака да отпочне едно сериозно испитување на свеста во нејзините рамки, и се обидува да ја докрајчи теоријата дека умот е некаков компјутерски програм давајќи предлози за преобразување на нашето проучување на менталните феномени на начин кој би ја оправдал надежта за повторно откривање на умот.

Првите три поглавја на Серловата студија содржат критика на доминантните погледи во филозофијата на умот. Започнувајќи со расправа за тоа што не е во ред со филозофијата на умот, Серл ги карактеризира и отфрла философските учења на материјализмот во неговите различни облици (логички бихевиоризам, теорија за идентитет на типови, теорија за идентитет на знаци, функционализмот на црната кутија, јаката вештачка интелигенција, елиминативниот материјализам, натурализирачката интенционалност). Тој тврди дека основната претпоставка на материјализмот е всушност картезијанската претпоставка дека материјализмот повлекува антиментализам а дека ментализмот повлекува антиматеријализам. Одговарајќи на своето прашање “Зошто материјалистите би требало да имаат страв од свеста” Серл укажува: “Најдлабоката причина за стравот од свеста е дека свеста ја има суштински застрашувачката одлика на субјективноста. Материјалистите се неволни да ја прифатат оваа одлика бидејќи тие се уверени дека да се прифати постоењето на субјективната свест би било неконсистентно со нивната замисла за тоа како мора да изгледа светот” (стр. 55). За да го поткопа погледот на светот како целосно објективен, за да покаже дека сè додека онтологијата на умот е засегната, однесувањето е едноставно ирелевантно, Серл го користи својот мисловен експеримент за Силиконските мозоци и Свесните работи.

Но авторот не се приклонува кон дуализам. Обете страни длабоко грешат, тврди тој. Штом еднаш ќе отпочнеш да ги броиш типовите на феномени, ти си на погрешен пат, без оглед дали ќе запреш на еден или на

два. Според Серл, битно е да се покаже дека и дуализмот и материјализмот се лажни бидејќи општо е прифатено дека овие го исцрпуваат полето, не оставајќи место за други опции. За да ја определи својата сопствена философска позиција, Серл пишува: “Моите сопствени погледи не се вклопуваат во која и да е од традиционалните етикети. Но на многу философи идејата дека некој може да се држи до гледиште кое што не се вклопува во овие категории им изгледа несфатливо” (стр. 15).

Следните пет поглавја се серии на обиди да се даде една карактеризација на свеста и да се разработи една философска теорија за свеста. Серл тука се обидува да даде одговор на следните круцијални прашања: Како ние ја лоцираме свеста во врска со нашиот научен светоглед? Како ние ја објаснуваме нејзината очигледна иредуцибилност според стандардните обрасци на научната редукција? Кои се структурните одлики на свеста? Како ние го објаснуваме несвесното и неговата поврзаност со свеста? Кои се релациите помеѓу свеста, интенционалност, и способностите во заднината кои ни овозможуваат да функционираме како свесни суштества во светот?

Покрај Серловите критички забелешки за дуализмот на својства, интроспекционизмот, некоригибилноста и другите гледни точки во философијата на умот, главното настојување во овие централни поглавја не е критичко. Негова цел е да се покаже местото на свеста во нашата општа замисла за светот и остатокот од нашиот ментален живот. Според Серл, свеста “е биолошка одлика на човековиот и извесни други мозоци. Таа е причинета од невробилошките процеси и е исто толку дел од биолошкиот поредок, како и која и да е друга биолошка одлика, како што се фотосинтезата, варењето или митозата” (стр. 90). Мора да е јасно дека во оваа смисла, свеста е дел од природниот свет. Можеби најважната одлика на свеста е нејзината субјективност. Штом постоењето на субјективната свест се зема здраво за готово, тогаш не би требало да има ништо необично, чудесно или мистериозно во однос на нејзината иредуцибилност. “Штом е дадено нејзиното постоење, нејзината иредуцибилност е тривијално следство на нашите дефинициони практики.” (стр. 124) Главните структурни одлики на нормалната, секојдневна свест споменати од Серл, се состојат од следната дузина: конечни модалитети, единство, интенционалност, субјективно чувство, врската помеѓу свеста и интенционалност, фокус-позадина, гешталт структура на свесно искуство, аспектот на фамилијарноста, зголемувањето, центарот и периферијата, граничните услови, духовитоста, димензијата на задоволство/незадоволство. Еден аргумент често користен од страна на авторот за идентификувањето на една одлика е отсуството на одликата во патолошките облици. Серл го завршува овој дел од својата книга со една расправа за следните три тези за свесните состојби:

1. Сите свесни состојби се самосвесни
2. Свеста се сознава со помош на посебната способност за интроспекција
3. Знаењето за нашите сопствени свесни состојби е некоригибилно, што нему му изгледа (а што не е големо изненадување) лажно.

Објаснувајќи ги односите помеѓу несвесните ментални состојби и свеста, Серл го формулира својот принцип на врска: “Сите несвесни интенционални состојби се во принцип достапни за свеста”. (стр. 156). Споредувајќи ја својата замисла за несвесното и неговите односи со свеста со Фројдовата, авторот ја карактеризира Фројдовата теорија како некохерентна барем во два погледа: “Прво, јас не можам неговото објаснување на онтологијата на несвесното да го направам консистентно со она што ние го знаеме за мозокот, и второ, јас не можам да формулирам

една кохерентна верзија на аналогијата помеѓу перцепцијата и свеста.” (стр 169).

Расправајќи за врската помеѓу свеста, и интенционалноста, од една страна, и можностите, способностите и општата умешност кои овозможуваат да функционираат нашите ментални состојби, од друга, Серл ја модифицира својата претходна замисла за “позадината”. “Сега јас мислам дека вистинската грешка беше претпоставувањето дека постои инвентар од ментални состојби, некои свесни, некои несвесни. И јазикот и културата стремат да ни ја наметнат оваа слика. Ние си ја замислуваме меморијата како магацин на ставови и ликови, како еден вид голема библиотека или чувствителен кабинет од претстави. Но ние би требало да си ја замислуваме меморијата по прво како механизам за генерирање на тековните перформанси, вклучувајќи ги и свесните мисли и акции, засновани врз минатото искуство.” (стр. 187) Важно е да се нагласи дека “заднината” во Серлова смисла не е систем од правила.

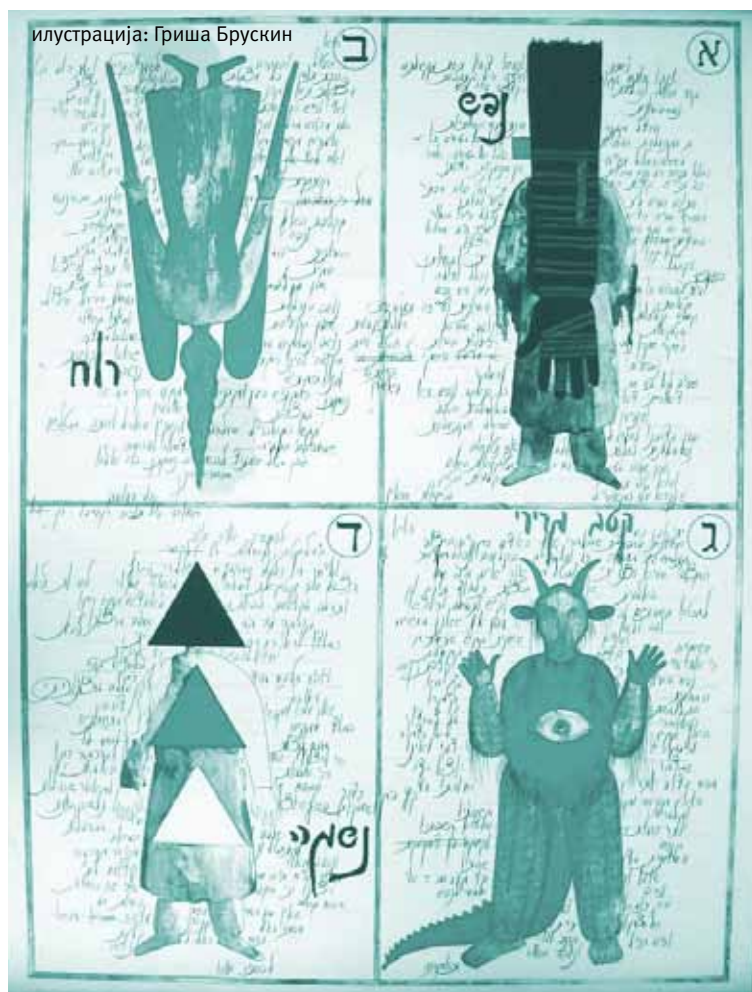
Поглавјето 9 од оваа книга се занимава со когнитивната наука. Серл смета дека оваа дисциплина страда од фактот дека некои од нејзините најприфатени втемелувачки претпоставки се погрешни. Неговата критика е насочена против тн. компјутационално тврдење на когнитивната наука, против нејзината основна претпоставка дека мозокот е компјутер и дека менталните процеси се компјутационални. Серловата аргументација е конечна и покажува јасно: “Мозокот, што се однесува до неговите интринсични операции, нема информациско процесирање. Неговиот специфичен биолошки орган и неговите специфични невробиолошки процеси ги причинуваат специфичните облици на интенционалноста. Во мозокот интринсично постојат невробиолошки процеси и понекогаш тие причинуваат свест. И тоа е крај на приказната.” (стр. 226)

Целта на завршното поглавје е да испита некои од следствата на општата философска позиција која авторот ја застапува во проучувањето на умот. Тоа започнува со расправа за принципот на врска и неговите импликации и завршува со критика на постулатот за несвесните правила во универзалната граматика.

Јас сум убеден дека Серловата интересна и полемична книга ќе поттикне понатамошна расправа во философијата на умот. Секако, не е тешко да не се согласиме со некои од неговите аргументи, но, како што претчувствувам, не е така лесно да ги отфрлиме.

превод: Жарко Трајаноски

“ЛОКАЛНА СЦЕНА”

БАМБОЧАДА*

“Состојбата со литературата - како впрочем и со сè друго, овде - е очајна, и тоа е ноторност слична на онаа дека царот има козји уши. Толку е бедно што не постои можност дури ни фронт да се отвори, да се започне една конструктивна деконструкција, точка по точка; од таа страна стојат селски учители, вљубеници во руската реалистична литература и истамбулски шопинг-наци-туристи; темели на севкупниот нивен дух се токму најголемите духовни гревови, според Слотердијк: идеализмот, морализмот и ресентиманот”, му рече господинот П. Вулкански на својот млад колега, г. Абов, кој одговори: “Но, господине!” Додека бескрупулозниот Вулкански продолжуваше да дроби: “Откако почина неприкосновенитот господин бр. 1 на сцената на релевантноста практично се наоѓа само С. Јаневски и можеби пар просечни писатели, не кој знае колку особени по својата литература колку по својата граѓанска ориентација сееднакво вредна среде едноличниот пој на руралноста што цвркоти како смрдеа

*Слика која ѝ прикажува вулгарен, гројескен или карикаџурален насџан од секојдневниот живој. Името го добила сѝоред холандскиот сликар Пиѝер Ван Лауер, кого ѝоради нискиот расѝ го нарекувале *il bamboccio*.

низ клуновите на тие чудни харпии-сирени; Филоктет го загубил копјето, Одисеј има сопствени проблеми, штама.”

Тогаш во просторијата ненадејно влета младиот - и “во ерата на распаѓањето на сите традиционални вредности”, како што велеше неговиот омилен универзитетски професор - пофално лево ориентираниот - господин Тони, кој побара, под еден, поширока елаборација на проблемот граѓанско-рурално, и, под два, подобра метафоричка контрала, помалку елипси, контигентност и јасност, ви се молам, културата ја сфаќам како канадска река низ која пловат совршено подготвени за понатамошна обработка трупци. “Добро”, рече Вулкански, но вниманието на г. Абов веќе беше насочено во сосема спротивна насока...

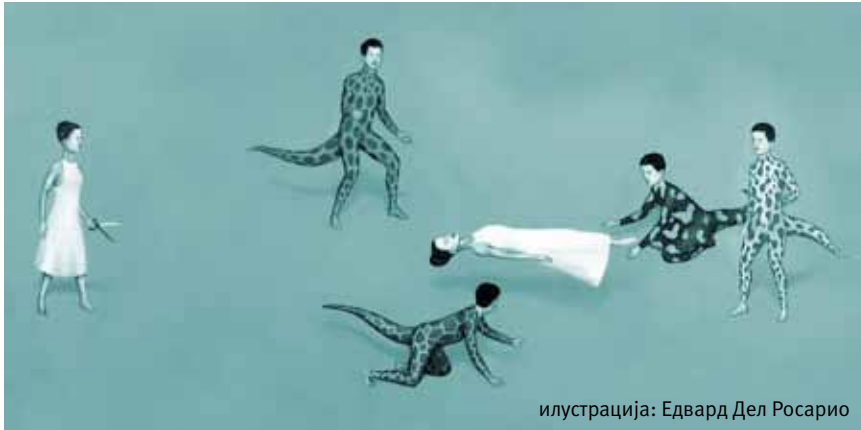
На другиот крај од големата маса во одвратната чајцилница Филонус, тивко ги разменуваа што религиозните што садистичките што метафизичките што мајчински искуства, следниве три личности: младата госпожа Ана, инаку позната како сопруга на човекот што катедрата за логика ја замени со кафанска маса на која стојат мистериозните кибритчиња и лактовите на народниот мудрец Нецо.; госпожицата Буда вообичаено - спрема правилата на тајната организација “Црна Ружа”, така суптилно провалени од инаку најглупавиот балкански весник “Вечер” - облечена во нејзе милите папски бои: љиљакова, портокалова и бела (“синестезии, нелогичности!”, се слушаше врескање од соседниот крај на масата) и со специјална ловачка капа на главата на чиј што врв (на капата), провокативно искривено, трепереше зелено масонско перо, ко ветроказ; додека човекот што токму зборува - и чиј што истоштен, од премногу експерименти со нејадење и неспиене, глас, го привлече вниманието на г. Абов - се одзиваше на името “Никола, врти кола!”, или скратено Никола Вртикола. “Тоа е тоа, тоа сме ние!”, пак се проби продорниот глас на П. Вулкански. “Јебана какофонија, тоа сме ние!”, резигнирано помисли младиот г. Абов, и згреши. Не може “помисли”. Откријте го убиецот.

Гриша Брускин, детаљ од *Фундаменталниот Лексикон* (35 панели), 1987

Буде

ЧЕТИРИ РАСКАЗИ

илустрација: Едвард Дел Росарио

Се чудеше од каде тоа задоволство што го чувствува кога за себеси размислува во трето лице. Не вели јас, во себеси, туку вели тој. Целиот исполнет со претчувства за она што допрва треба да се случи - набиен со енергија од некаква замислена иднина, несигурна и тешка но слатка во својата не-веројатност, чекори забрзано дишејќи шуткајќи ги оние мали бели-кафеави камчиња на патот во кои ги проектира своите замисли за деновите што изминаа, понеделник вторник и среда. Се труди, но не успева да дојде до крај на некаква улица, кадешто би влегол во некоја куќа и би поразговарал самиот со себеси - би направил краток разговор за тежината во стомакот што доаѓа од онаа немој тој самиот да постави рамки во кои би ја сместил околината со сета нејзина севкупност а себеси како јасно издвоена, и никако вклоплива поединост - би се оставил на страна, надвор, или барем на крајот од светот, а тоа да не е така заради него или заради светот, туку заради природата на рамките. Но неговата потреба од дијалог и не е така беспричинска или лоша како што се чини. Прераскажувајќи му го животот на она трето лице за кое самиот себеси се смета, чувствува во последно време чудна осаменост во оној дел од внатрешноста, кој за жал не може да се опфати со обично зборување и кој, на необјаснив начин започна да се исполнува со празнина и тоа таква, што го поттикнува да чувствува сомнеж. Или да дозволува да биде обземаан од сомневање во се она што постојано му се случуваше. Дури и кога не се гледаше како трето лице туку стоеше едноставен, незасегнат и наизглед мртов за се па и за себеси односно, кога се посматраше себеси влезен во духот на една тивка, наивна и неопасна безличност, го обземаше истиот сомнеж. Како да се буди од смрт го чешаше целото тело, кога ќе излезеше од некоја состојба во која подолго време се наоѓал себеси: неподвижен мир од долго и тешко заборавање без осет за некакво течење, ток или поврзаност на нештата. Во тој исклучителен момент на повторно доаѓање, чувствуваше многу јака желба да биде поседуван од друго тело, поинаква материја во која мислите под некој друг агол би паѓале врз неговите раце, агол под кој мозокот би му работел позабрзано или воопшто не би постоел, постигнувајќи со тоа доближување до сегашноста или некое друго место во кое би можел сопствената рака да ја види од поодблиску и подалеку а да биде тоа истата таа, неизменета во својата припадност и внатрешна предодреденост за таква и ниедна друга форма, а тој сепак да не го

мисли тоа и да не мора да биде во тоа така што постојано да мора да се навраќа кон истите нестварни помисли кои го одвраќаат од блискоста со она кое го има заборавено - но чувствува дека може да го сети, бидејќи го насетува, кога успешно би ја совладал пречката, би се надминал себеси или нешто слично, би прешол од другата страна (на истото). Туку застанат одстрана, гледа како му се згрчува лицето, а тој со тоа нема ништо, нешто поодредено што во некоја смисла би го ослободило од сомневањето дека тој е токму овде под таа кожа а не некаде во околината на грчот рамнодушно посматрајќи ги илјадниците нови и непознати лица кои извираат од совршено набраната кожа, искривени облици на се што досега видел. И го сметал за познато или барем доживеано како кога работите проаѓале низ неговата крв а тој знаел за тоа од внатре и бил убеден во тоа. А ваквите промени во животот, со кој тој изградил колку-толку стабилен однос, игра со точно одредени правила од кои како сега, може да се отстапи, како да го заплиснуваа и несакајќи го тоа, со мириси и сеќавања на уште понови и поизненадувачки во својот настап, запознавања, улоги и драматични разоткривања - скали кои го водеа по неосветлени и меѓусебно испреплетени различни покажувања на истото нешто во кое мислеше дека не по своја волја влегува, таму каде што не бил дотогаш. Но зошто? Насетуваше страв во кој тој би бил пајакот а сите оние невидливи зборови за кои стрепеше дека некогаш некој ќе ги изговори или уште полошо, некој знае за нив иако не ги гледа, а тие знаат за тоа и стрпливо чекаат со чувство, дека им е сосема сеедно - порано или подоцна, дека тој се позачестено се откриваше во пајажина за која никогаш и под ниеден услов не би можел да признае дека е негова, тој, од него. Некоје мало животно, далеку од инсект со кое посакуваше да се поистовети, кога би бил тој, но повторно гледа само подвижни сенки од ветар, сидови, куќи и разговори, само точка во која од овој треба да премине во оној страв, или акт на тотална неподвижност, замрзнатост во време пред некои сцени за кои е потребна храброст - и одложување, единствено можно да се случи. А како да исчезне таа желба за дијалог? Колку подлабоко влегува со острите врвови од прашањата наоколу и боцкави, толку повеќе гледа болка, си го гризе сопствениот опаш, сакајќи или мислејќи да убие нешто или некого. Колку чудно влегува и не може да се запре или да го запре, и од далеку слуша удари во нешто тврдо, непробојно, одбивно. Би требало тоа да е тој. Па макар и да ја има таа желба, макар и да поминуваат низ него сите тие, крајно одредени и јасни - недвосмислени слики за него, неговата боја, искрите на светот, огинот, со таа топла граница помеѓу него и тоа другото во кое не може да верува, колку и да сака; сепак се е подобро од неодреденост во која е онеспособен да проговори свртен кон себеси како кон било што друго, неколку обични и најобични идеи, за тишина, за пејсажи, за нешто. Одново заситеност - одново застанат гледа но не разбира дали исчекува или готово е. Да ја напушти играта или, како божем, незаинтересирано, да измени некое од правилата? Не смее да одговори: би паднал во сопствената замка повторно немајќи увид во грешката, а потоа и без да забележи би се изел себеси покрај појадокот, гледајќи од страна потпрен на лактот - невклучен, помалку морбиден и неразбирлив, смешкајќи се со чашката млеко и вареното јајце - како еден куп долго собирано ѓубре зад кое се крие мотивот за неговото не толку очигледно самоуништување. И што?: Никогаш, и со никаква глад, за себеси, не би можел да ја објасни таа неосвоива тврдина на монолот која продолжува да стои и по него, сосема независно од неговото освојување на тврдината, односно од неговиот Крај, како таинствена игра на разнобојни и зачудени стакленца, само по себе, се би продолжило понатаму.

“Лишеност од среќа”

илустрација: Олаф Хајек

На сцената излегува млада ненаспана девојка, со сламена шапка на главата. Во нејзините очи има умор и болка, нејзините трепки се влажни од солзите чие присуство се чувствува насекаде иако девојката се обидува да го прикрие тоа.

А какви се длабочините зад сцената? А како дошло до тие солзи? Тоа спаѓа во митологија. И самата девојка се обидува да го покаже тоа. Ја раскажува својата животна приказна. Го распорува својот stomак и од таму вади седум мориња, седум детства и седум љубови. Сето тоа ја надлетува сцената во вид на прекрасна голема бела птица, во непознат облик. (Птицата треба да биде вистинска но да не личи на ниту една вообичаена птица, и треба да може на своите крилја да ја понесе тежината на приказната на девојката).

А тежината треба да ги разбрани морињата, а морињата да ги скротат детствата, а седумте љубови да бидат во облик на седум потполно исти девојки кои се исти заради тоа што имаат една судбина. А судбината не се појавува туку само се чувствува во вид на невидливо присуство. Невидливото присуство се бори со птицата. Невидливото присуство е посилено и ја совладува птицата, која паѓа во едно од седумте мориња, заедно со тежината на приказната. На сцената остануваат: невидливото присуство и девојката.

И тогаш, како *deus ex machina*, од публиката излегува една група луѓе, една чудно занесена група луѓе коишто сите паѓаат на колена пред девојката, се поклонуваат, ја бакнуваат земјата пред нејзините очи и низ целата просторија отпрвин тивко и срамежливо, а потоа сè погласно и посмело -----

...започнува да се рони музика, како да е девојката карпа а музиката бран којшто ја удира, ја руши и ја милува : “...кажи како ти е името, кажи кој ти ја даде таа снага со која - моето дно во небо го престоруваш? Твоите очи се црвени, твоите раце нежни, тие се создадени за да ги љубам јас...”

Тоа е групата Хаустор.

20.

“Ѓубре”

Чудно е тоа што завива кучето
а луѓето го запалија ѓубретото што
го собирале минативе 50 години:

-Џони - Џони!

И облаците ја имаат бојата на огнот кога се осветлени од долната страна. Сонцето гори. Џони се закашла од чадот и меланхолично се загледа во воздухот околу себе. “Изгоре. . . сè што собиравме, сè што крадевме. . . “

Ѓубретото почна да се крева нагоре, кон небото. По неколкуминутна кондензација во еден од помалите облаци, почна да тече. 20 години се слеваа низ лицето на Џони а тој стоеше мокар со отворена уста кон небото. Ѓубретото му го лижеше желудникот. Џони извади неколку долари од џебот и со нив внимателно го размачка солилото од потта по целата површина на своите дланки.

-Ѓубре - пропелтечи кон земјата, небаре им се обраќа на облаците.

На исток се појави тенка бела линија. “Трчај”, помисли.

“Трчај, трчај” продолжи да мисли но остана да стои.

“Тоа мора да сум јас. Време е да исчезнам. Ќе трчам.” Сакаше да се сокрие во пештерата; небото подготвуваше нешто, беше убеден во тоа, а од пештерата го делеа дваесетина метри.

Линијата се сокри зад ридот. Исплашено го допре глуждот на единствената нога, се наведна и скрши една гранка од жбунот. Се потпре на неа и тргна кон засолништето. “Трчај, трчај” - му одекнуваше низ главата. Линијата пак се појави.

На два метри од пештерата, небото падна врз него.

“Да, тоа сум јас”, помисли.

ВОЛШЕБНИТЕ Ч ....

Во една мала точка на исток завршува селото К..... а почнува селото Г..... За да се премине растојанието меѓу двете села, односно да се влезе од едното во другото село, потребни се специјални ч....., коишто можат да се купат во една продавница во селото Р.....

Секој жив што ќе влезел во продавницата да ги купува ч.....те, излегувал мртов, бидејќи продавачот имал обичај да ги убива купувачите. Но.

Вчера во продавницата влезе еден мртов купувач. Продавачот се збуни, пукна во купувачот, но тој мртов ладен ги облече чизмите и ја напушти продавницата.

Никола Вртикола

КОЛОЖБА

ПЕСНА ЗА НИШТОТО II

Дишам како тиква
Ерусалим е блуд
Кој си ти, што сум јас?

Една врба, јас сум јас
Како би јадел тиква, кроасан,
вол, прасе, слон и јајца со праз.

Семафорот е дрво, цел живот
стои на раскрсница.
Јас сум прасе: заколете ме,
изедете ме, обрежете се
и станете Евреи.

Еден саат чука тик-так, тик-так,
Собирајте од афион мак
и правете хероин за идните
поколенија; не чекајте време нема.

Наравоучение

Ако сакате да живеете долго
и да бидете здрави
бидете работливи како мрави.

Ако сакате да бидете први (верници)
бидете победни и од црви.

илустрација: Џулиен Пакауд

ДОЛИНАТА НА СИВИТЕ ПЦИ

Зрнциња кафе и пламено кајче
во воздухот сили
нечији мили кафени труби
О, мила врбо бесрамна
ни цицка, ни гс
ко штица си рамна,
исти се сите стомаци
кога се полни
кон одот за господа и
божјиот суд на бескрајната
меланхолија во долината на
сивите пци.

РЕФЛЕКСИ

На трногалче седам
и сеирот си гледам
и немам што да правам
па во оган дрва клавам
и се мавам со чеканче
по колено
за да видам дали ми се добри
рефлексите.

ТАЖНИОТ КИТ

Се родив голем колку кит
и повраќав.
Целото море смрдеше на гомна
и сите беа весели.

Си мислев
Адам и Ева се браќа стари.
Таква љубов чини пари.
Ама, се заебава.

Кога излегов од вода,
видов колку е суво
и си реков
да си одам дома.

Кога си отидов дома
легнав и ја срушив цела куќа.
И кога срушив све.
Немаше каде да одам
и умрев.

ПЕСНА ЗА НИШТОТО V

Вселенски прав паѓа на
моите заби од боговска коска.
Јас, ти и тој сме тројна оска,
ако немаш риба, лапни си боска.

Бојан е дефектен,
шизофреник и мрднат
сака пари
и гомна.

Колку коли имаш ти,
колку штрафови ти фалат?
Еден ако падне,
ќе умрат двајца.

илустрација: Џулиен Пакауд

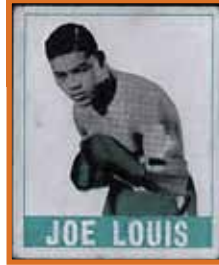

Абов Горан

АБА
ти бае:
А БАУ А КУ...

НА ЧИНГЕЛ ВИСИ МРТОВ СКОТ
ЗА ЉУБОВ ВРЕДЕН Е?

Joe Louis, 1948.

ДЕРИДА

РОЦЕР: Во Германија сега се расправа за рационалноста и ирационалноста на радикалната критика на умот. Се критикуваат француските филозофи кои или ја избегнуваат рационалната аргументација или ја прикратуваат. Дали во Франција постои таков тренд на филозофирање кој оди во ирационална насока?

ДЕРИДА: Пред сè би сакал да преземам една мерка на внимание, имено таа, што одбивам да зборувам за “типично” француска филозофија. Ако денес во германско-француската дебата ни е нужно разбистрување, тогаш мораме да се обидеме што е можно помалку да бидеме произволни и да не зборуваме за “типично” германската или “типично” француската филозофија. Тоа што сега ќе ви го речам, значи, ќе ви го речам не во името на една “типично” француска филозофија, туку од едно стојалиште кое е мое или можеби стојалиште на мал број филозофи што ми се блиски: внатре француското подрачје на филозофијата постојат многу дисконтинуитети, ломови и конфликти.

Откако ја презедов таа прва мерка на внимание, морам да кажам дека сум зачуден поради обвинувањата за ирационално или антирационално. Во историјата на филозофијата еден филозоф никогаш не се сомничел за ирационалност, доколку тој поставал прашања во врска со умот. Ако тука и таму во Франција постои критика на умот, нпр. мојата сопствена, тогаш тоа воопшто не значи отфрлање на умот, тенденција кон ирационалното, туку, спротивно, во голема мера одговорност и освестување на одговорноста на филозофот пред умот. Ако се прашува, како течела историјата на умот, од каде принципот на умот, кои се различните форми на класичната или модерната рационалност, не се заама нужно ирационална позиција. Ако, пак, се прашува за потеклото на принципот на умот, во принципот на (доволен) разлог (Grund), по себе е разбирливо дека тоа прашање не е регулирано со умот, едноставно не е изложено на авторитетот на принципот на умот. Нему навистина му е потребно одредено излегување од подрачјето на легитимацијата, кое е дефинирано со принципот на умот. Но тоа излегување не стои во спротивност со принципот на умот, туку тоа дури ја отвора можноста за прашањето на умот. Ми се чини, значи, дека спротивноста меѓу рационализмот и ирационализмот, како што денес се заострува понекогаш во Германија а и во Франција, е мошне голема. Секое прашање во врска со умот како да сака да се забрани, осомничи или цензурира со оправдување дека тоа ја шири опасноста од ирационализмот, се разбира, со политичка закана која зад тоа се насетува. Овде зборувам

за политиката бидејќи верувам дека ситуацијата, на која Вие алудирате, се објаснува од сеќавањето на познатата политичка историја на нашите две земји. Ако од Германија се сака забележување на она што се случува во Франција, тогаш текстовите мораат да се читаат диференцирано и притоа треба да се уважи дека во Франција се инакви, како историската и политичката, така и филозофската состојба. Така, на пример, повикувањата на Ниче или Хајдегер во Франција немаат иста вредност и исто значење и со повикувањето на нив не мора да се оди кон истата опасност како во Германија. Затоа, бидејќи, ете, тоа прашање се постави на почетокот на нашиот разговор, статиите во весниците и разговорите на радио разбирливо дека се корисни за германско-француската размена, меѓутоа на универзитетите мора многу внимателно да се работи врз самите текстови. Притоа мора да се избегнуваат етикетирањата, паушалностите и пребрзите синтези.

◆ Ако да се филозофира значи да се поставуваат прашања и во врска со умот, кои пак самите не можат да бидат контролирани од умот, дали тогаш воопшто постои некоја општа филозофска метода на поставување прашања?

▣ Она што во историјата на филозофијата се нарекуваше ирационализам, настана во исто време како и етаблирањето на принципот на умот. Сè додека умот во 17 век со Лајбниц не се здоби со таа особена форма на принципот на умот, немаше ирационална филозофија. Ирационализмот и една одредена позиција на умот, значи, течеле меѓусебно симетрично. А Прашањето за умот, за неговото потекло, неговата историја, неговите граници, делувања, кое може да го има одреден тип на рационализам, прашањето за поврзаноста на умот и смислата, умот и науката итн., мора да се случи во едно подрачје во кое ирационализмот нема никакви шанси. Ирационализмот е така речиси симетрично смалување на рационализмот. Прашањата што мене ме интересираат ми изгледаат дури неопходни во име на едно ново “просветителство” (Aufklärung). Значи, никаков ирационализам, пред сè не методолошки. Она што јас го нарекувам деконструкција може, се разбира, да произведе правила, постапки, техники, но во суштина земена таа не е метода и не е научна критика, бидејќи методата е техника на прашања или лектири, која без оглед на идиоматските карактеристики треба да биде повторлива во други врски. Деконструкцијата не е техника. Таа се бави со текстови, особени ситуации, сигнатури, со целокупноста на историјата на филозофијата во која се конституирал поимот на методата. Ако деконструкцијата ги истражува историјата на метафизиката и историјата на поимот на методата, не може едноставно самата да си се претстави како метода. Не би рекол дека деконструкцијата генерално воопшто може да се предава, но таа може да допушти одредена настава и да произведе правила што можат понатаму да се посредуваат. Деконструкцијата, значи, не е метода на текстови-лектири во потесна смисла. Кај мене деконструкцијата претпоставува промена на поимите текст и писмо (écriture). Тоа што јас го нарекувам текст не е едноставно книга на некоја библиотека. Поимот на текстот, бидејќи тоа во одредена ситуација ми се причини како неопходно, јас од стратешки причини го поопштив и како текст ги означив еднакво како институцијата така и политичката ситуација, телото, танцот итн., што очигледно даде повод за многу недоразбирања, бидејќи сум обвинет дека сè текстуализирам, дека целиот свет го ставам во книга, што е очигледен апсурд.

◆ Што е смислата на тоа накнадно испитување? Дали Вие сакате да ги

разберете “текстовите”, формално да ги одгатнете, или деконструкцијата содржи и критичка намера, која можеби цели кон пронаоѓање на некоја друга, нова рационалност?

▣ Останувам при тоа дека деконструкцијата не е ирационална. Но таа исто така не цели кон тоа да произведе нов ум или нов поредок на умот. Па сепак таа е симптом на промената на поредокот на рационалноста во кој живееме. Но, тоа не го исцрпува поимот деконструкција. Постои тука и друга страна која повеќе ме интригира. Не се работи, притоа, за нова херменавтика во традиционална смисла. Херменавтиката е општа пракса на лектира или одгатнување на религиозен, литературен или филозофски текст, и која претпоставува дека текстот овозможува читање во одредена смисла, и дека, доколку се обрне внимание кон длабочината на текстот, нужно се доаѓа до смислата, до содржината и значењето на текстот. Имам полно почитување спрема херменавтиката и херменавтичката наука ја третирам како неопходна на сите подрачја. Но деконструкцијата не е херменавтика, бидејќи смислата како последен слој на текстот секогаш е поделена и многунаочна, па не може да се состави. Настојувањето да се дојде до фундаментална или изворна смисла однапред е осудено на некој вид на умножување или делење кое оневозможува останување на една смисла. Ако кажам оневозможува, тоа не треба да значи граница, пропаѓање, туку дека текстот има смисла, бидејќи диференцијата или делењето или распрскувањето - прават извор. За херменавтичката наука тоа во секој случај е граница. Тоа значи дека чисто херменавтичката наука на крајот на краиштата не го чита текстот: таа чита мошне добро, но постои една точка каде што таа не го чита текстот кој не се дава за читање онака како што се дава лектира, во класична смисла. Поради истата причина деконструкцијата не е структуралистичка. Таа не е доведување во прашање на одреден структурализам кој претпоставува затворени структурни системи, кои го предизвикуваат сопственото делување, а да не се отвораат. Притоа всушност се работи дури за еден цел комплекс на критика кој 1965. или 1966. го формулирав во врска со структурализмот. Успехот на зборот деконструкција без сомневање мора да се сведе на фактот дека деконструкцијата очигледно била почувствувана како антиструктурализам или постструктурализам, како што често се вели во САД. Јас никогаш не го употребив тој збор.

◆ Велите дека битниот интерес на Вашите барања е во текстот да се пронајде онаа “точка” која што не може да се раствори во смисла или, како што хегеловски би можело да се каже, која му се измолкнува на поимот. Се состои ли интересот во тоа, да се отворат системите и поредоците?

▣ Кога би требало да одговорам на едноставен и класичен начин, би можел да речам дека тоа е интерес за вистината. Нема да се ограничам на тоа но би можел да кажам дека текстовите се така конструирани, дека така функционираат, а лектирата на видело може да ги изнесе тие функции, тие напнатости, тие неодлучливости на смислата. Јас, меѓутоа, не би зборувал со точки. Можеби претходно реков точки, но всушност се работи за тоа дека во текстот токму нема точки, нарочно ако точките стојат за деливост; бидејќи точката е непосредно поделена. Како филозоф кој е воден од интересот за умот и за вистината би одговорил на Вашето прашање, дека е така бидејќи текстовите по мое мислење така егзистираат и така се читливи. Да не се признае тоа значи да се затаи (dissumuler) текстот, да се ограничи лектирата, значи да се ограничи движењето на науката и вистината.

Мене во мојата работа ме придвижува мотивот за повеќе разбирливост,

за повеќе светлина, како што вели Гете. А бидејќи деконструкцијата понекогаш нè принудува да прашуваме за вистината, за умот, за смислата, за светлината, постои еден момент во кој тоа прашање за вистината веќе не му е подложно дури ни на авторитетот на умот. Не ме придвижува само копнежот по вистината. Постои тука и такво нешто како што е испитување на тој копнеж по вистина кој минува низ светлината и оди кон нешто што можеби е нојно. Но тоа нојно не е опскурантизам, не е ној на предкритичкото и на пред вистината поставениот догматизам. Спротивно, да се стекне искуството на вистината е некоја форма на минување надолж и напречно. Искуството на вистината е мошне опасно искуство кое нема осигурување, нема огради внатре кои би можело да се рече: овде сум во науката а таму вон неа. Тоа содржи ризик и испитување.

◆ Тоа сепак би можело и така да се формулира, дека Вие барате да ги испитате границите на позитивното знаење, да речеме, границата помеѓу она што може да се каже и она што не може да се каже. Лиотар сега под насловот на Возвишеност се бави со проблемот на претставувањето на непретставливото. Дали во тоа гледате некаков афинитет спрема вашите дела?

▣ Тоа е тешко прашање. Се чувствувам поврзан со Лиотар во многу прашања, нарочно кај темите како неприкажливо, непретставливо, возвишено, кои Вие токму ги изрековте. Таа поврзаност, мислам, лесно е да се утврди, но можно е, меѓутоа, дека таа ги прикрива пофините разлики. Без подготовка да се изречат соодветни нешта за тие разлики - мене ми е тешко.

На почетокот на своето прашање алудиравте на границата помеѓу она што може да се каже и она што не може да се каже. Никогаш не се потпирав врз таа граница. Никогаш не сум рекол: “Тука значи ја допираме границата на она што може да се каже, а сега да застанеме поради некаква мистична перспектива на неискажливиот крај.” Знам јас дека Хабермас во врска со мојата особеност зборува за нпр. мистицизам. Немам ништо против мистиката, таа дури мошне ме интересира, но во секој случај, за среќа или несреќа, како сакате, не сум мистичен и во мојата работа нема ништо мистично. Мојата работа е токму деконструкција на вредностите што го втемелуваат мистицизмот, а тоа значи на презентноста, погледите, отсуството на знакот (marque), неискажливоста. Кога велам дека не сум мистичар, пред сè не еврејски, како што Хабермас тврди на едно место, не го велам тоа за да се осигурам, туку едноставно затоа што тоа е така. Не само што лично не сум мистичен, туку се сомневам дека во било што од она што го пишувам има и најмала трага од мистицизам. Во таа смисла има многу недоразбирања не само помеѓу Хабермас и мене, туку и помеѓу многу германски читатели и мене, колку што можам да согледам. Тоа делумно доаѓа оттаму што германските филозофи не ги читаат директно моите текстови, туку се повикуваат на секундарни, често американски интерпретации. Кога Хабермас нпр. зборува за мојот еврејски мистицизам, тој се повикува на една американска книга на Сузан Ханделман, која во моите очи без сомневање е занимлива, но мошне проблематична во врска со тврдењето дека јас сум загубениот син на еврејството. Впрочем никогаш не се чита директно. Знам дека секогаш се чита од шеми и посредувања, значи ни јас не заповедам мене да ме читаат со некакви пренесувања во интуитивни екстази, но барам да се биде повнимателен при посредувањата, покритичен при преведувањата и при заобиколните контексти кои често се мошне оддалечени од моите.

◆ Дали во интересот за неприкажливото гледате модерно поставување на прашање што настанува врз темелот на новата констелација од проблеми, или барањето на неприкажливото отсекогаш било присутно во историјата на филозофијата?

▣ Можеби сте забележале дека систематски никогаш или само случајно ги употребувам периодизациите како класично, модерно или постмодерно. Постмодерно е збор што никогаш не сум го напишал, модерно исто така речиси никогаш. Ме загрижува кај таквите периодизации, особено што се однесува на историцизмот и теологијата, што тие секогаш имплицираат едно “пред” и “потоа” и што “потоа” секогаш доаѓа по “пред”. Јас имам многу помалку суреден однос кон историјата. Насекаде во историјата на филозофијата, а не само со теоријата за возвишеното на Кант туку веќе и кај Платон, постоел некаков однос спрема непрезентноста или спрема неприкажливото. Таа рекуренција не пречи што прикажувањето на неприкажливото се здоби со сосема различни форми, бидејќи самото прикажување е историско. Да го земеме примерот на Лиотаровата филозофија, бидејќи вие укажавте на тоа дека тој зборува за прикажувањето на неприкажливото. Наспроти неговото често повикување на Кант, формата и начинот, како што тој ги практикува и навестува, не се строго кантовски. Тој има нови црти што се мешаат со Левинасовото и Хајдегеровото поставување на прашања, со уметноста на таканаречената постмодерна архитектура. На парадоксален начин тој тоа го нарече постмодерно. Неприкажливото и прикажувањето на неприкажливото се, додуша, такаречи историски, но веќе зборот е мошне сомнителен. Во моментот во кој нешто означувам како историско, пак си го присвојувам она во што неприкажливото по себе не е историско. Тоа има нешто што ја пречекорува историјата, па сепак прикажувањето на неприкажливото произведува одредена историја. Неговиот статус е тешко одредлив, бидејќи тоа не им соодветствува на обичните предикати на историјата или на филозофијата на историјата. Историски, значи, постои многубројноста на формите на тоа прикажување, па дури и при повикувањето на класичните филозофи, ако се повикува Кантовиот авторитет или се однесува на текстовите на Кант, она што денес се прави нпр. со Кант на одреден начин е ново и сингуларно.

◆ Вие сега ја избегнувате историската дијагноза на мислењето, додека, меѓутоа, исто зборувајќи за наследството на Хајдегер, зборувавте за превладувањето на метафизиката и за крајот на метафизиката. А со тоа историската димензија доаѓа во мислењето. Дали од епохата која рационализмот го воведо како метода, не нè разликува токму тоа, што проектите на тоталитетот веќе изгледаат невозможни?

▣ Кај Хајдегер тоа не е никаква дијагноза. Дијагноза е феномен на спознание кој претпоставува објективност; се дијагностицира, на пример, болест. Односот кон метафизиката не може да биде дијагностички. Освен тоа, за мене не постои хајдегеровски модел или парадигма, не само затоа што немам неортодоксен однос кон Хајдегер, туку затоа што хајдегеровското мислење не може да биде модел. Кога Хајдегер самиот зборува за превладувањето на метафизиката, тој за тоа вели мошне комплицирани нешта. Превладувањето (*Überwindung*) не е крај. Не се исконкува еден убав ден од метафизиката, за да се премине кон нешто друго. Самиот поим на превладување, значи, е крајно комплексен. Тој

не значи помрднување на границата. Би било невнимателно да се каже дека мислата за превладувањето на метафизиката е модерна, бидејќи би можела да нè заведе кон претпоставката дека она што се нарекува модерност ја докрајчило метафизиката. Самиот Хајдегер, меѓутоа, вели нешто друго, имено дека модерноста е токму метафизичка, дека метафизиката ја довршува и усовршува. Верувам дека таа “дијагноза” не е погрешна. Тоа што јас го нарекувам завршеток (cloture) на метафизиката не е крај на метафизиката. Сосема општо правам разлика меѓу завршеток и крај. Метафизиката може да биде завршена, а да не е на крајот, значи може понатаму да трае. Мислата за завршетокот на метафизиката во одредена смисла е анахронистичка, што значи, не може да се вклопи во некој историски момент. Затоа не верувам дека е модерна. Ако безусловно би сакал да ја дефинирам модерноста - но јас си ја скратувам употребата на тој искривен поим - сигурно не би ја означил модерноста како не-метафизичка или транс-метафизичка, туку спротивно, како мошне метафизичка.

◆ Во што би се состоела метафизиката или метафизичкото на модерната?

▣ На пример во јазичната пракса на информацијата, комуникацијата и технологијата на информации се претпоставува интерпретација на јазикот што е карактеризирана со метафизика: односот кон знакот. Политичките дискурси, со кои владеат како западните демократии така и таканаречените марксистички, советски општества, изградени се на метафизички филозофии. Каква и да е разликата меѓу нив, тие го продолжуваат големиот метафизички дискурс. Поимот за државата, кој владее како на Запад така и на Исток, сосем ја следи солидната, постојана, метафизичка традиција. Тоа што го велеам овде е прилично грубо и сомрачно - би требало, се разбира, однесувањето да биде поаналитично, но овде тоа е претешко. Во секој случај се работи за односот кон јазикот, техниката, политиката, сексуалноста. Во нашата модерност нема ништо што не е длабоко метафизичко.

◆ Како метафизика исто така се подразбира и нацртот на некаков филозофски систем, додека денес се зборува за инкомензурабилноста на дискурсниите форми, начините на живот или научните парадигми. Дали настапува фрагментаризирање или цепкање на она што умот порано можеше да го опфати како некоја форма на единствена смисла? Дали негацијата на можноста за единството на умот воедно би била отфрлање на етиката?

▣ Најнапред би сакал да подвлечам дека деконструкцијата е далеку од тоа да биде аморална или да е некаков етички нихилизам, како што често ја прикажуваат. Деконструкцијата е афирмативно мислење за една можна етика, ангажман од онаа страна на техниката на пресметливото. Грижата за одговорност стои во средиштето на деконструктивното искуство. Се разбира, таа одговорност веќе не може да се дефинира на класичен начин, како порано.

Идејата за систем не е она што е битно за метафизиката и е нешто релативно модерно. Таа му припаѓа на 17, 18, и 19 век. Постојат и други форми на поврзаност кои не се нужни поврзаности на некој систем. Системот е само особена форма на поврзување. Кога денес така често се зборува за фрагментирање или растворање, за да се опише суштината

на модерната, тогаш поимот на фрагмент, што самиот мошне ретко го употребувам, е премногу врзан за мислењето на тоталитетот. Фрагментот дава знак во насока на тоталитетот, тој е разорен тоталитет, ветен тоталитет. Мислата за фрагмент од Новалис до своите помодерни форми сè уште е носталгија по тоталитетот. Она што јас го нарекувам диференција, дисеминација, деливост - не е битно фрагментарно. Тоа е растворање на односот спрема другото, хетерогеното, без надеж и желба за тотализирање. Тоа е она второ искуство на диференција. Дали тоа е модерно, не знам. Ако вие модерното го дефинирате како фрагментарно, фрагментирано, експлодирано, растворено, значи како руина на тоталитетот, тогаш она што го велам јас воопшто не е модерно. Можеби модерноста е она систематското, било во својата совршена форма, било во својата фрагментарна форма на пропаѓање или руина. Идејата за руина, нпр. кај Бењамин, се поврзува со копнежот по архитектура, конструкција која неотповикливо е разорена, но чијшто фантом на тоталитетот сè уште ја посетува таа руина. Секако дека кон руината можам да бидам носталгичен, но она што јас го нарекувам дисеминација - не е носталгично.

◆ Ви префрлуваат дека жанрот на филозофска аргументација го мешате со литература. Вие на сличен начин ги анализирате филозофските, литературните или поетски текстови. Постои ли инкомпатибилност меѓу филозофскиот и литературен жанр? Ако меѓусебно ги поврзуваме, тогаш сепак би морале да се потпреме на еден синтетизирачки ум над нив што би ги регулирал премините помеѓу разните дискурсни форми.

▣ Тоа е често обвинување кое секогаш одново ме лути, сеедно дали доаѓа од Германија или Франција. Се сретнува кај Хабермас, но и кај Французите. Обвинувањето се состои во тоа дека моите текстови во одредена точка токму со жанровското мешање стануваат литерарни текстови, и дека поради тоа отпаѓаат од филозофијата која произведува дискурс кој е подложен на правилата на аргументацијата, верификацијата итн. Тоа ме лути бидејќи тоа воопшто не е она што јас го правам. Пред сè, со тоа се прифаќа разликата меѓу филозофијата и литературата која претпоставува застарено сфаќање на тие два поими: дека литературата е дискурс без правила каде што моќта на фантазијата & се жртвува на авантурата. Верувам дека литературата воопшто не е таква. Од друга страна, таа разлика претпоставува дека филозофскиот дискурс е сосема нелитерарен, дека е слободен од метафори и реторика, и дека сето реторично и метафорично во него е пропаѓање и незгода. Се обидов да го промислам тоа традиционално разликување меѓу филозофијата и литературата. На таа граница работам. И тоа што го работам не е ниту филозофија во штотуку споменатата, ограничена смисла, ниту едноставно литература. Тоа е друг тип на текст кој произведува други правила и се однесува на други правила, што не одговараат ниту на тој премногу традиционален поим на филозофија ниту на оној на само досетливата или фантастична литература. За да можам повеќе да речам за тоа, би морале заедно да анализираме некои текстови во кои се занимавам со литература, нпр. текстовите за Маларме, Бланшо или Целан. Би морале да го испитаме и начинот како ги пишувам своите текстови. Би морала да биде извршена микролошка работа за да се види дали и зошто всушност се работи за литература, и дали аргументациските постапки држат или не. Притоа би се обидел да покажам дека аргументациските постапки строго се одржуваат, се разбира во друг контекст, со други правила што јас ги произведувам, што ги предлагам, што не можат лесно да се дешифрираат,

но кои постојат. Никогаш не сум рекол дека филозофијата е литературен жанр, како што ми потставаат одредени луѓе. Врските меѓу литературата и филозофијата се покомлицирани отколку што, се чини, мислат оние што ми противречат.

◆ Од ваша перспектива значи нема инкомпатибилност помеѓу разни жанрови? Значи, исто така, не е можно да се тврди строго разликување меѓу теориски, етички и естетски дискурс, бидејќи тие, иако на комплициран начин, би биле преведливи едни во други.

▣ Нема инкомпатибилност, нема непреводливост. Ако тоа што го правам би сакал сумарно да го собирам, би рекол, служејќи се со аналогија, дека се обидувам да пишувам текстови, значи да продуцирам нов контекст каде што нпр. естетскиот и филозофскиот текст би можеле да се преведат едниот во другиот, а притоа да не ја загубат разликата. Се обидувам да изработам нова “критика на расудувачката моќ” која дозволува, како што Кант веќе се обидел, разбирање на компосибилноста на естетскиот дискурс или естетската продукција и нпр. биологијата, биолошката наука. Сето тоа, се разбира, е само аналогија, бидејќи во денешно време не може да се репродуцира “Критиката на расудувачката моќ”; не се работи за нешто толку слично. Се работи за тип на текст во кој она што досега се нарекуваше филозофија, со помош на логичкото или научното или поетското или естетското, ќе може меѓусебно да се преведе (како превод не ја подразбирам едноставно транспарентната еквивалентност), едно со друго цврсто да се поврзе (greffer) или едно со друго да се спои, па така овие споеви дозволуваат тоа да се препознае и во текстот, во денешниот, не во модерниот текст.

◆ Иако порано го бевте прошириле поимот за текстот, Вашата филозофија сепак ја разбирам како онаа која особено ги рефлектира јазикот и писмото, значи сосема останува во традицијата на linguistic turn. Од друга страна, мошне ве интересира уметничката продукција. Ориентацијата на мислењето кон уметноста, што може да се запази од романтиката па до, да речеме Адорно, за Вас, меѓутоа, не е поврзана со критиката на науката и рационалноста?

▣ Сметам за прикладно да направам две прецизирања. Прво: не е пожелно за она што јас го работам да се зборува како за некаква филозофија. Тоа не е филозофија, тоа се прашања кон филозофијата. Второ: тоа не е метајазик. Не верувам во можноста за метајазик па затоа она што го пишувам не може да се наоѓа во некаква металингвистичка состојба. Дури и ако понекогаш би продуцирало металингвистички ефект, не може да се држи во металингвистичка состојба. Моите текстови, кои не се филозофски и не се металингвистички, исто така не се, поради причини што токму ги именував, уметнички или естетски. Вистина е дека лично, врз темелот на мојата идиосинкразија, моите лични граници, сопствени економии, апстрахирајќи од всушност филозофски текстови - работев нпр. за Платон - повеќе тендирав кон пишување на литерарни или уметнички текстови отколку научни. Повеќе се занимавав со Маларме, Арто, Адами или со сликарот Титус отколку со Ајнштајн или Гедел. Тоа се моите лични граници, но јас од тоа воопшто не правам никакви правила. Деконструкцијата дури треба - и тоа мораат да го прават други, јас за тоа сум неспособен и некомпетентен - да ги испитува и научните текстови како од социјалните и хуманистички науки така и од тнр. егзактни науки како што се

физиката и математиката. Често се случува да зборувам со математичари или логичари кои велат дека им се чини неопходна деконструкција во нивните сопствени подрачја. За деконструкцијата науката е апсолутно неодминлива.

◆ Романтиката, сега сфатена не како историски феномен туку како тип на мислење кој го следи и филозофијата на Адорно, исто така ја обработувала темата на неприкажливото. Наспроти идентифицирачкиот поим таа се обиде да го развие парадоксалниот говор кој не го крие она другото во поимот. Бездруго оттаму и потекнува пренасочувањето кон естетиката, бидејќи во медиумот на уметноста можеби порано би засветкало она што од поими составениот говор го спречува.

▣ Спонтано не се приклонувам кон тоа да тврдам дека уметноста го открива предметот. Мислам, всушност, дека уметноста на одреден начин секогаш го крие, дека таа предметот во таа мера го одзема во која го прикажува. Нејзино одредување не е нешто едноставно да изнесе на виделина. Во секој случај, изнесувањето на виделина никогаш не е едноставно, напротив, помеѓу изнесувањето на виделина и криењето секогаш постои мошне опскурен ортаклак. Ако на крајот на краиштата лично повеќе се интересирам за литературата или за уметноста отколку за науката, тоа е, како што реков, без сомневање поради недостатокот на компетенција, поради сопствената неспособност. Но и покрај тоа работата стои така и затоа, бидејќи нема метајазик и бидејќи човекот поради тоа секогаш работи и мисли во природен јазик, затоа е, значи, невозможна апсолутната формализација и артифицијализација на јазикот. Но постои, меѓутоа, во сциентизмот, ако не дури и во науката, донекаде наивна верба во некаков тип на транспарентност на јазикот, во некоја форма на вештачки јазик, во некој вид на апсолутен конвенционализам или апсолутна формализација на јазикот, на која може да се редуцира она што му е својствено на природниот јазик. Знам дека проблемот на интегралната формализација е проблем на математичарите и логичарите, но ако таа интегрална формализација не е можна тогаш и во самите науки постои она нешто што на уметностите или поетиките не им е туѓо. Доколку нема апсолутен метајазик, ако јазикот е иредуцибилен дури и во науките, тогаш поделбата на науки и поетско не е веќе така едноставна како што се веруваше. Познато ви е дека за Хајдегер постои паралелност помеѓу мислителот и поетот. Тој не вели “филозоф и поет”, туку мислителот (Denker) и поетот (Dichter) мислат и пеат. Паралелност, тоа значи дека стојат еден крај друг и дека меѓу нив постои разговор. Тој тоа, меѓутоа, не го вели во врска со мислителот и научникот, филозофот и научникот. Што се однесува на таа точка, воопшто не се чувствувам како хајдегеријанец. По мое мислење, може да постои ист таков разговор меѓу мислител или филозоф и научник. Тоа значи дека јас со Хајдегер воопшто не го делаам одреденото снижување на вредностите, одреденото подредување на научното или техничкото. Тој нпр. вели: “Науката не мисли”. Јас тоа никогаш не би го рекол. Мислам, значи, дека односот меѓу мислењето и науката не е така хетероген и нескладен, како што Хајдегер постојано тврди.

◆ Рековте дека конечна формализација на јазикот не е можна. Па ако појавувањето, *arraitre*, секогаш воодно нешто крие, значењето на тој збор сепак оди над и преку иманенцијата на јазикот. Зошто, и покрај тоа, се фиксирате на јазикот, а не се обидувате да речеме и феноменолошки да го тематизирате она што се појавува во сетилното искуство?

☒ Кај мене не постои фиксирање врз јазикот, туку јас зборувам за *écriture*-текстовите. Она што го предложив со името деконструкција, почнува со деконструкција на логоцентризмот, значи со авторитетот на говорниот јазик. Зборувам за знакот воопшто, за трагата или текстот, а не за говорениот јазик. А знакот, трагата или текстот не се, на крајот, она што покажува или прави нешто да се појави. Значењето на зборот покажување (*zeigen*) и појава (*Erscheinung*) не е она иредуцибилно или последно значење на трагата. Трагата крие толку, колку што и покажува, се повлекува назад, не се презентира. Може да ми се случи, како пред малку, да речам дека текстот “покажува” ова или она. Меѓутоа, не би сакал да го задржам тој израз “покажување”, бидејќи текстот не покажува, или покажувајќи тој има учинок на исчезнување или укажува на нешто друго. Трагата секогаш е укажување на други нешта. Затоа она што јас го работам не е феноменологија. Тоа не следува нужно од значењето на зборот “појава” и “покажување”. Што велама воедно е и хајдегеровски и не-хајдегеровски, покомплицирано е.

◆ Во каква смисла стои деконструкцијата во односот спрема димензијата на искуството? Кој однос меѓу јазикот и искуството деконструкцијата го зема како темел?

☒ Никогаш потполно не верувам во обичното значење на зборот искуство, кога го употребувам. Во обичниот говор, еднакво како во класичниот филозофски јазик, искуството значи правење презентност. И затоа што е деконструкција на тоа значење на презентноста, Деконструкцијата е работа, проба, *écriture*, а не феноменолошко искуство на презентност. Таа е она што во искуството на она што се појавува, исчезнува, се оцртува, се означува (*tracer*), таа, значи, не е повеќе само едноставно сетилна, интелигибилна, феноменална или ноуменална. Тие разлики стануваат деконструирани. Ако поради удобност се послужам со зборот искуство, не мислам на искуството на она што се појавува и покажува.

◆ Ако значи го употребите зборот искуство, не го разбирате значи во таа смисла во него нешто да се покажува? Што подразбирате под искуство?

☒ Искуството е крстарење, патување, пруга, пат. Крстарам, значи, или пуштам во мене да работи она што го нарекувам знак, трага или *écriture*, што никогаш не е подложно на потполна феноменологизација. Ако велама, не е феноменално, тоа не треба да значи дека е ноуменално или интелигибилно. Мислам дека тој тип на искуство ја доведува во прашање разликата меѓу ноуменалното и феноменалното, сетилното и интелигибилното, присутноста и отсутноста. Трагата не е ниту присутна ниту отсутна. Во “Грамотологијата” започнав анализа на трагата како нешто што не овозможува да се мисли внатре разликата присутност-отсутност или бивство и не-бивство.

◆ Ми се чини дека Вашите изводи одат кон тоа дека Деконструкцијата е деконструкција, и дека може да ги испитува сите други дисциплини. Дали деконструкцијата е дисциплина, стои ли таа напречно спрема сите други дисциплини, дали таа е метадисциплина?

☒ Најнапред таа не е никаква дисциплина. Дисциплина е знаење кое

овозможува посредување. До извесен степен деконструктивните постапки можат да се учат, но самата деконструкција не е предмет на настава, не е знаење што би можело понатаму да се дава. Таа значи не е дисциплина, пред сè не е метадисциплина. Повеќе би рекол дека таа напречно минува низ сите дисциплини. Порано зборувавме за деконструкција, но за мене зборот деконструкција не е владарски збор (маитремот). Со него се послужив пред 20 години претпоставувајќи дека зборот ќе биде заменет со други зборови, а не дека ќе стане надреден поим за сè. За тоа е виновна рецепцијата на моите текстови, но јас немав таква намера. Во моите текстови постојат многу други зборови и поими кои во моите очи поседуваат иста нужност. Ако деконструкцијата во очите на другите станува филозофија или метода, тоа не е моја вина, туку вина на читателите. Во таа смисла, како што пред малку објаснив, таа во ниеден случај не треба да стане метајазик или метадисциплина.

◆ Вие делувањето на деконструкцијата го издвојувате од сите дисциплини. Таа не е филозофија, нема методи, не е ова или она. Се измолкнува ли на тој начин деконструкцијата од секоја критика?

▣ Ми велите, ако добро Ве разбирам, дека деконструкцијата, накратко сè што правам, не е филозофска, не е научна, не е поетска и ме прашувате што е тогаш. Со тоа сакате деконструкцијата да се смести во едно веќе заградено поле, во институционални подрачја, евентуално во некаква универзитетска дисциплина, на пример некаква лингвистичка струка, естетска, итн. и Вие сега велите, ако деконструкцијата таму никаде не се наоѓа, каде ќе ја сместите? Тоа е Ваш проблем, не мој. Вие безусловно сакате таа работа да се смести во некој даден простор. А таа е токму она што не сака да се смести. За да семантичките, политичките или општите прашања за организацијата на подрачјето на бивството, нпр. подрачјата на универзитетот или културата, бидат можни, тие не смеат да бидат поставени едноставно одвнатре. Тие значи мораат да бидат тешки за класифицирање веќе во своето изходиште. Лично се трудам, каде што можам, некој пак да не ги прилагоди, да не ги смести пак во подрачјето на битието. Деконструкција, тоа се прашања и повеќе од прашања во врска со организацијата на подрачјата.

◆ Моето прашање цела кон тоа, дали она што Вие го правите треба да биде изложено на легитимна критика, или Вие можете да правите што сакате?

▣ Навистина не е можна критика на она што го правам. Можете тоа мирно да го напишете. Не е можна критиката како критика. Она што може да се критикува - и тука ја акцептирам критиката и аргументацијата - е начинот како деконструкцијата интервенира во зададено подрачје на компетенција. Ако нпр. го читам Кант од деконструктивно стојалиште и знам дека може да постои компетентна лектира, не можам да речам било што произволно. Во моментот, значи, во кој деконструкцијата се изјаснува, во кој стапува во пресметка со Кантовиот текст, со научна парадигма или со помош на лингвистика, во тој момент ја акцептирам критиката, бидејќи тие подрачја поседуваат правила за аргументација и квалитет. Од деконструктивна перспектива може да ми се случи да кажам глупост или бесмисленост за оваа или онаа научна парадигма или за оваа или онаа поврзаност на некој филозофски систем. За тоа може да се дискутира. Штом, наспроти сè, ќе предложам интерпретација на Кант, Платон или на

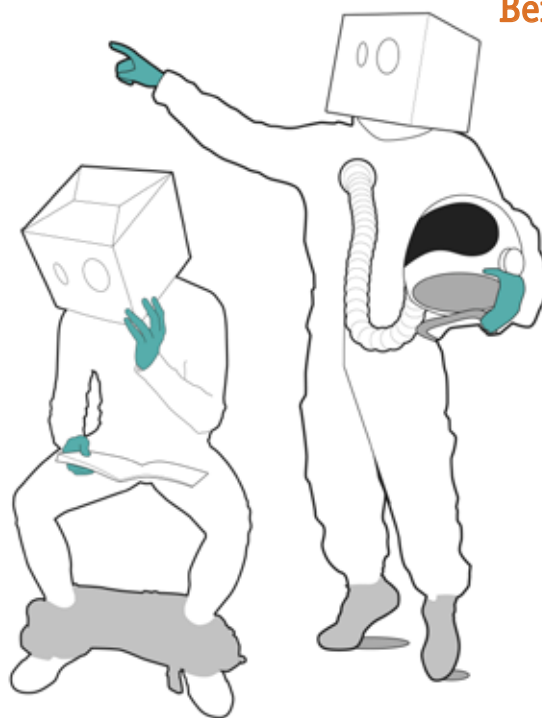
лингвистиката, можам да бидам критикуван. Често се обидувам самиот да испитам што сум пишувал, да ги корегирам грешките, ако сум ги направил. Тоа е можно. Во тој случај може да се критикува она што се движи внатре едно подрачје па затоа мора да се покори на неговите правила, а критиката е можна во моментот кога не постои покорност спрема правилата. Меѓутоа, типот на деконструктивните прашања што на крајот на краиштата сакам да ги поставам и кој се однесува на границите на подрачјата, не може да биде изложен на иманентната критика на подрачјето. Затоа реков дека деконструкцијата не може да се критикува. Како таква таа може да се критикува, но сè што прави, сè што вели, во таа смисла може да се критикува, доколку ја прифаќа формата на исказите што се однесуваат на одредени подрачја. Затоа јас при наставата со студентите имам прилично големи барања. Не мислам дека смее да се каже било што произволно. Јас сум за дисциплина. Но, јас сум и во ситуација во која односот помеѓу дисциплината и она што треба да се дисциплинира секогаш е отворен. Тоа, се разбира, е прилично комплицирано.

Разговорот со Дерида го водеше Florian Rotzer, 1987.

Превод: Г.Н.Ом.

ИДНИНАТА НА ЧИТАЊЕТО

Тематот го
подготви и преведе:
Венка Симовска

ХИПЕРЛИТЕРАТУРА!

“Навистина постои нешто соновидно во читањето на хиперлитературата, бидејќи тоа е чуден простор, тоа хиперместо, многу послично на внатрешниот отколку на надворешниот простор, простор кој не им припаѓа на координатите, туку на фантазијата без обем.” (Robert Coover)

оверт Кувер, познатиот американски писател, во својот текст “Крај на книгите” (“The End of Books” - The New York Times, June 21, 1992), кој би можел да се нарече програмски на еден специфичен начин, и во прилично обемната статија со наслов “Хиперлитература: романи од компјутер” (“Hyperfiction: Novels for the Computer” - The New York Times, August 29, 1993.), зборува за една појава настаната во Америка во рамките на постмодерната, па потоа проширена и во Европа и Јапонија, и чиешто, можеби, наједекватно име би било: компјутерска литература.

Термините што Кувер, инаку професор по креативно пишување на Браун универзитетот покрај Њујорк, каде што е оформен континуиран курс за компјутерската литература, ги користи, или се, воопштено речено, во оптек, покажуваат дека се соочуваме со нова книжевнотеориска терминологија: хипертекст (hypertext), хиперлитература (hyperfiction), хиперпростор (hyperspace), хипермултимедијалност (hypermedia), приказни во простор

(storyspace), хиперпесна (hyperpoems), интерактивно пишување (interactive writings), електронски писатели (electronic writers), итн.

За што всушност станува збор. За отфрлување не само на една технологија, во случајов печатарската, туку и за радикална промена на творењето, публикувањето, читањето и критиката на книжевното дело. Значи, сега книжевниот текст се наоѓа на дискета, а не помеѓу кориците на книгата, и тој нужно ги користи софтверските можности на компјутерот за менување на формата, за создавање на нови нарации што ја доведуваат во прашање линеарноста, за менување на рецепцијата.

ТРЕТА ЕРА НА ПИСМЕНОСТА

Симпатизерите на хиперлитературата разликуваат три клучни настани во развојот на писменоста: пронаоѓањето на писмото, пронаоѓањето на печатарскиот слог или на Гутенберговата галаксија која е при својот крај, и хипертекстот. Се разбира, пред овие фази се наоѓа - а и напоредно трае со нив - усмената литература - која, како што ќе видиме, има некои суштински врски со хипертекстот.

“Низ долгата историја на печатарството - вели Кувер - имало безброј стратегии да се ограничи силата и доминацијата на печатарскиот ред (линија), од маргиналиите и фусните до креативните иновации на романсиерите како што се: Лоренс Стерн, Џејмс Џојс, Рејмон Кено, Хулио Кортасар, Итало Калвино и Милорад Павиќ.” (The N. Y. T., June 21, 1992, p. 23) Покрај овие автори електронските писатели за свои претходници ги сметаат уште и Сервантес и Борхес.

Што всушност значи хипертекст? Тоа е електронски текст каде што пишувањето и читањето се одвива на компјутер, каде што печатарскиот ред, неговата тиранија и неговите ограничувања веќе не постојат, бидејќи пишувањето се остварува во еден нелинеарен простор овозможен од компјутерот. За разлика од печатениот текст со едномерното движење во правецот на вртењето на страниците, хипертекстот е радикално различна технологија, интерактивна и повеќегласна, која го фаворизира плурализмот на дискурсите пред дефинитивното фиксирање на текстот. Во нелинеарниот и несеквенционален текстуален простор својствен за компјутерот, технологијата на електронскиот запис пружа можност за многубројни и повеќенасочни врски меѓу фрагментите на текстот (лексии), создавајќи, на тој начин, една специфична мрежа. Ми се чини дека би можело да се каже дека хипертекстот и хиперлитературата во добар дел се токму практично остварување на постмодернистичките теориски разгледувања, што, патем речено, до сега, освен ретки исклучоци, беше само желба а не и стварност.

Треба да се нагласи дека книжевните остварувања во хипертекстот настануваат во специфична средина, значи на компјутер, а се продаваат во форма на дискети, со тоа што и класичните печатени документи можат да бидат читани во компјутерскиот хиперпростор, но затоа пак делата на хиперлитературата не можат да се пренесат во печатен исказ.

Првото остварување на литературата во хипертекст е романот на Мичел Џојс, Попладне (Michael Joyce, AFTERNOON), настанат 1987. на флопидиск, а потоа (1990.), од страна на самиот автор, преобликуван во нов систем - читател на приказна во простор. Еве што овој постмодернист вели за новиот книжевен медиум: “Хиперлитературата е природна форма на мултимодалното и мултисензуалното пишување... Временската линија на традиционалното пишување овде исчезнува во простор сличен на

природниот, или во безизлезен лавиринт со почетоци, средини и краевии кои што веќе не се дел на моментно (непосредно) излагање. Наместо тоа традиционално време се јавуваат многубројни можности што се разгрануваат, менија, знакови што предупредуваат на можните врски и мрежи на мапите. Нема хиерархија во тие мрежи без почетоци и краевии, нема делења на параграфи, поглавија и на останатите конвенционални поделби на текстот. Сето тоа е заменото со моќни е едновремено ефемерни блокови на текст вообличени со екранот и со илустрациите - за наскоро да се снабдат со звук, анимација и филм.” (POSTMODERN CULTURE, цитирано според споменатиот The N.Y.T.)

БЕСКРАЈОТ НА ХИПЕРПРОСТОРОТ

Обликувањето на делата во хипертекст, раскажувањето во нив и нивната рецепција суштински се одржуваат врз бескрајноста на хиперпросторот-празнина, кој се претвора во бездимензионалност; врз нешто што е над линеарноста. Движењето на писателот во приказната и на читателот низ приказната условено е и овозможено со капацитетите на просторните симулации на компјутерот. Организираното истражување, создавање и испитување на можностите и дометите на оваа своевидна деструкција на традиционалната линеарна литература во пракса е започнато на Браун универзитетот, а напоредно се прошири и на голем број универзитети во светот, во рамките на наставата за книжевност и креативно пишување. Во Америка дури петнаесет универзитети, вклучувајќи го и Јејл (Yale), имаат организирани курсеви за изучување на хиперлитературата, како и универзитетите во Австрија, Данска, Англија, Шкотска, Норвешка и Јапонија. Голем е бројот на симпатизерите и создавачите на хиперлитературата: освен Роберт Кувер тука се и Рејмон Федерман, Џонатан Баумбах, Мичел Џојс, Стјуарт Маултроп, Моника Моран, Џуди Малој, Сара Смит, Каролин Гајер, Марта Петри, итн.

До сега софтверски се дефинирани и втемелени следните програмски системи на литературата во хипертекст (тие се некој вид на скелет, или поточно предлог-скелетчиња): приказна за просторот (Storyspace), водич (Guide), хиперкарта (HyperCard), како и проширените книги (Expended Books - тоа се всушност класичните печатени текстови прилагодени за електронскиот медиум). Дискетите со наведените програмски системи можат да се најдат во сите продавници за компјутери, исто како и авторските книжевни дела обликувани во хипертекст. Постојат и бројни часописи кои што објавуваат вести за интерактивното пишување (нпр. POSTMODERN CULTURE, LEONARDO ELECTRONIC NEWS, итн.), печатат посебни броеви за литературата пишувана во хипертекст формат, или заедно со часописот приложуваат и дискети. Исто така се печатат и книги за хипертекстот. Сега приказите на дискетните романи содржат низа информации сосема различни од оние на кои сме навикнати: издавачот е некоја од компјутерските корпорации (нпр. Eastgate Systems), тука се и податоците за компатибилноста и за програмите што се користени за “обликување” на текстот, а описот на самото дело предизвикува асоцијации на опис на видео-игра.

На курсевите на Браун универзитетот, низ некаков тип на колективна игра, дефинирани се следните жанрови на оваа литература која сè уште е во развој: географски втемеленото раскажување (како: “нашиот град”); “одберете ја сопствената авантура”; пародии на класиците; просторни поеми; интерактивна комедија; метаморфични соништа;

нерешени тајни на убиства; подвижни комични книги, итн. “За разлика од индивидуално создаваната литература -вели Кувер - која е заштитена на еден старомоден начин, како што се заштитува приватната сопственост, ние во работилницата си играме слободно и анархично, работејќи врз заедничкиот проект на просторна литература, кој се нарекува НО-TEL. Тука на писателите им е овозможено да се вклучат, да отвораат нови соби, ходници, интриги, да ги одвојуваат меѓусебно текстовите, да создаваат нови врски, да ги дополнуваат или обезвреднуваат текстовите на другите, да ги менуваат насоките на заплетот, да манипулираат со времето и просторот, меѓусебно да си ги убиваат јунаците.” (The N.Y.T....) Бидејќи за хипертекстот е карактеристичен спојот меѓу текстуалниот, визуелниот, кинетичкиот и аудио елемент, во ваквите креативни игри беа вклучени: графички елементи, било цртани било оние што веќе се дадени во софтверот; промени на фонтовите биле користени да ги обележат различните гласови или гласовни елементи; користени се и посилено осветлени зборови, симболи и знаци над редот, маргиналии, мапи на пределите или мапи на патувањата; употребувани се и документи што не се типични за “онаа” литература (статистички графикони, статии од весници, филмски сценарија, фотографии, бејзбол-карти, одредници од речници, омоти од рок-плочи, астролошки предвидувања, медицински и полициски извештаи...)

ИСЧЕЗНУВАЊЕ НА ПИСАТЕЛОТ

Несомнено е дека во хиперлитературата се менува статусот на писателот и читателот. Тие стануваат соучесници, сописатели и соистражувачи во експериментот на поврзувањето на фрагментите на текстот. Читателот веќе не го чита туку го организира текстот. Писателот суштински почнува да исчезнува, на некој начин станува анонимен, и тука доаѓаме до онаа точка која литературата во хипертекст на разни нивоа ја поврзува со усмената литература. Бидејќи, во усмената литература не само што авторот е анонимен, туку рапсодите и народните пејачи по своја волја ги организираат и поврзуваат фрагментите во некаква континуирано подвижна целина нефиксирана од запишувањето, почетоците и краевите секогаш се поместуваат, па всушност веќе и не постојат на класичен начин, се извршуваат непрекинати вметнувања и промени: целината е флуидна, недетерминирана, плурална, токму како и хипертекстот. Би можело дури да се рече дека усмената литература по некои свои битни карактеристики е прахипертекст.

Каква може да биде критиката на ваквата литература, каде што текстот ја загубил својата канонска извесност? Како книжевниот критичар ќе анализира и пишува за одредено дело кое никогаш нема да мора да се чита два пати на ист начин? Се чини дека и критиката ќе се помрдне од страниците и ќе се качи над линијата, и самата станувајќи подложна на непрекинатите промени на просудувањето.

Но, тоа не се единствените недоумици. Постојат, се разбира, и многу други ограничувања и опасности. Во хипертекстот, имено, системот на повеќенасочните и често лавиринтски врски повеќе го ангажира творецот да се бави со споевите, смеровите, мрежите, мапите - значи, со структурата, не со стилот, фактите, ликовите, заплетот, така што овие традиционални елементи на литературата се дефинитивно во опасност. Нема единство, интегралност ниту кохеренција, само бескрајна експанзија

што е изложена на ризикот толку да се прошири што ќе ги загуби своите центрипетални сили. Проблем е и како да се движиме низ тој бескрај а да не се загубиме. Не се заканува ли опасноста структурирањето на просторот докрај да го апсорбира и неутрализира писателот, а читателот потполно да се замори и исцрпи? Што е со желбата на читателот за затвореност и довршеност и со желбата на текстот за неограничено продолжување поради стравот од смртта? Каде се почетокот и крајот, и за писателот и за читателот, ако сè е средина што се шири? Се јавува и проблемот на заштита, односно филтрирање на текстот од страна на нешто што може да се нарече “литерарен вирус”. Имено, кога станува збор за колективни остварувања, како да се постапи со некој неумесен текст на некој си допишувач (а во наши услови, нпр., како да се заштити авторското дело од пиратските умножувања со можни вметнати текстови)? Тука се и проблемите од технолошка природа. Брзината на менувањето на новите генерации компјутерска опрема и програми ги доведува во прашање стандардите и компатибилноста на системот. (Можеби преведувањето на еден текст на странски јазик сега може да се изедначи со пренесувањето од технологијата на една генерација на компјутери во технологијата на следната генерација.) Впрочем, човек иронично може да се запраша, како и Роберт Кувер: “Чуму сета таа интерактивност? Зошто да се чита нешто што не може да се понесе со себе во кревет?” (The N.Y.T., August 29, 1993.)

Но, без оглед на сиве овие прашања, скепсата и проблемите што ќе треба да се решаваат, без сомневање е дека технологијата на хипертекстот ќе се шири и можеби од алтернативен ќе прерасне во етаблиран статус, ако поради ништо друго тогаш поради едноставниот факт дека текстпроцесорите веќе ја заменуваат севкупната печатарска технологија, а компјутерските информативни системи стануваат Сознаење* на малиот простор од дискетата. Дали некој наскоро ќе има трпение да го прелистува кој знае кој по број том на Енциклопедија Британика барајќи ја одредницата која му е потребна, па потоа следната која е во некаква врска со она што му е неопходно, доколку со притискање на копче обете ќе може да ги добие паралелно на екранот, или сукцесивно повеќе од нив, па и измешано.

Во 1988. и 1993. на Браун универзитетот се одржани два фестивали на авангардни нарации, наречени Вежби на неискажливото (неизговорливото) (Unspeakeable Practices). Намерно не велам научни собири, бидејќи нивните мултимедијални случувања, што се гледа и од публикуваните материјали, не можат да бидат подведени под старите термини, како Впрочем ни целата појава на оваа алтернативна литература.

Електронски милениум

Што ќе значи тоа за јазикот?

Печатениот збор е дел од еден стар поредок што го напуштаме. Ова е промена што се провлекува низ целата наша култура, промена која значи оддалечување од облиците и навиките на печатена страница, во правец на “terra nova”, промена речиси во целина водена од електронските комуникации.

Нема потреба посебно да се докажува фактот дека оваа промена навистина се случува. Доказите се толку очигледни, што дури е тешко да се забележат, налик на шума која заради дрвјата не можеме да ја видиме.

Електронските медиуми навлегоа длабоко и неотповикливо во нашата средина, создавајќи канали и циркулирајќи низ нив. Не мислам посебно на телевизијата, телефаксите или компјутерските мрежи. Мислам на целината, која израснува од спојување на меѓусебно зависните делови - дискови прикопчани на модеми, трансмисии поврзани со технологии за рецепција, снимање, удвојување и складирање. Броеви и шифри. Копчиња и сигнали. Со исклучок на сиромашните, и на самодоволните атаквисти, за сите останати тоа веќе не е иднина, тоа е сега.

Од аспект на тоа “сега”, шемата на испечатени текстови, и ужасно бавната линеарност на актот на читањето, изгледаат здодевно и глупаво. Се смета дека нашите студенти се сè помалку способни да ги изведуваат старите ритуали - читање, или анализирање, или пишување со цел и јаснотија. Кој може да ги обвини? Сето она со што се среќаваат во светот околу нив им го дава истиот сигнал: тоа беше тогаш, а електронските комуникации - сега.

Преодите како што е оној од печат кон електронски медиуми не се одвиваат без превирања - или, поточно, без преткајување на целата социјална и културна ткаенина. И нема потреба доказот да го бараме некаде подалеку отколку во ова што се случува. Можеме да започнеме со насловите во весниците, со жалопојските во уводниците и во контакт-емисиите: дека нашиот едукативен систем се распаѓа; дека нашите студенти се сè помалку способни да ги читаат и разбираат зададените текстови; дека tag-line комуникациите, од некои наречени “bite speak”, ги уништи последните остатоци од дискурс во нашиот јавен и политички живот и од инстант-докторите и медиумските консултанти направи наши нови шамани; дека додека комуникациската империја се бореше за глобална хегемонија, издаваштвото падна под власта на “нулното салдо”, и дека ерата на “моќни трендови” е пред нас; дека фондовите за уметност се кратат на сите страни, додека самата уметност изгледа преживува длабока криза на безначајност - и така натаму.

Секој од овие развои, се разбира, е комплексен од своја страна, но нема сомневање дека сите се длабоко поврзани со транзицијата што е на пат.

Одредени насоки на развој ја илустрираат промената кон електронскиот милениум. Сетете се на комерцијалните спонзорирани ТВ програми за училиштата, на новата белетристика која колеџ-студентите ја сакаат бидејќи повеќе наликува на мрежа од слики отколку на прозен текст.

Дали сето ова звучи грозно или едноставно различно, зависи од личното чувство за вредности и приоритети на читателот. За мене овие навестувања на промени се депримирачки, но едновременно забавни - во најмала мера за да се спекулира околу нив. Од една страна чувствувам голема загуба и страв околу тоа што сè во иднина ќе се појави во врска со личноста и со душата. Но, исто така, постои и чувството дека се случуваат важни работи. Она што следи е приказ на некои од правците на развој што можеме да ги забележиме со приближувањето на нашата ера кон сè-електронската иднина.

1. ЕРОЗИЈА НА ЈАЗИКОТ

Промената од култура на книгите кон култура на електронските комуникации, радикално ќе го промени начинот на којшто го употребуваме јазикот, на сите општествени нивоа. Комплексноста и дистинктивноста на вербалната и пишуваната комуникација постепено ќе биде заменета со еден вид на телеграфско “јасно зборување”. Градењето на синтаксата веќе е уметност на умирање; норма е едноставната лингвистичка конструкција. Двосмисленоста, парадоксалноста, суптилноста, духовитата остроумност - брзо исчезнуваат.

Растечкото осиромашување на јазикот ќе ескалира низ серија на неправилни циклуси. Курикулумите ќе бидат еднодимензионални и поедноставени, комплицираните текстови ќе бидат упростени и површни. Сè помалку и помалку луѓе ќе бидат способни да комуницираат со ремек-делата на литературата и идеите. Џојс, Вулф, Џејмс и останатите ќе останат непрочитани. Било каква размена на идеи што би можела да се одвива во нашето општество, ќе свене, со исклучок, се разбира, во ешалоните на професионалните академици. Јазот меѓу академските и обичните граѓани, веќе прилично широк, ќе стане непремостлив.

2. ПОРАМНУВАЊЕ НА ИСТОРИСКИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ

Колку што циркулацијата ја истиснува печатената страница, и колку што повеќе нашите комуникации нè вклучуваат во процесите поврзани во мрежи (што е сè поприсутно), толку нашата перцепција на историја неизбежно ќе се измени. Промените во складирање и пристап до информациите се судираат со нашата историска меморија.

Длабочината на полето што го претставува нашето чувство за минатото не е само лингвистичка функција, тоа е на некој суштински начин претставено во книгите и во физичката акумулација на книги во библиотечните простори. Преку контемплациите во еден примерок, или во мноштво примероци книги, ние оформуваме слика за поминатото време како насобран талог; добиваме чувство за неговата длабочина и димензионалност. Со минатото се запознаваме било преку презентацијата на зборови на страниците од книгите, или преку било кој изолиран факт или статистика.

Технологијата - визуелна и невизуелна - на секој начин во корисникот ја зајакнува постојано променливата свесност за сегашноста. За сега. Таа работи против историската перцепција, многу повеќе се потпира на

поимите на логиката и секвенцијалната сукцесија. Ако печатениот медиум го воздигнува зборот, правејќи го траен, фиксирајќи го, електронските записи го редуцираат до сигнал, средство за постигнување на целта.

Колку што повеќе се развиваме вкоренети во свесноста за сега, толку понеобично изгледа фактот дека работите воопшто некогаш биле поинакви.

И сега, природно, индустријата за забава ќе ја грабне предноста: Минатото ќе биде прикажувано и славено како величествено, како игра на фантазијата - со јунаци и никаквеци, со необични декорации и сценски реквизити.

3. ИСЧЕЗНУВАЊЕ НА ПРИВАТНОТО “ЈАС”

Во електронскиот поредок, информациите и содржините, не само што се движат од еден приватен простор во друг, туку патуваат низ цела мрежа. Бавењето со нив е суштински јавно, се одвива внатре поширок круг на поврзаност. Таа може да биде пасивна, како што е гледањето ТВ на пример, или интерактивна, како со компјутерите. Оваа поврзаност е толку длабока што можеби веќе сега се наоѓаме во првиот стадиум од процесот на социјална колективизација, што со текот на времето во потполност ќе ја надвлее идејата за изолирана индивидуалност.

Веќе неколку децении се оддалечуваме од непросирноста на приватниот живот и се движиме кон транспарентноста на животот во системите, електронски и други.

Не сакам да кажам дека сите сме на пат да станеме безумни работи без душа, или дека индивидуалноста ќе исчезне во океанот на хомогеноста. Но секако дека идејата за тоа што значи да се биде личност која што го живее животот, многу ќе се промени. Наскоро, нашите животи внатре електронските мрежи ќе бидат толку збиени, згуснати, ќе се одвиваат низ толку многу канали на брзи информации, што речиси ќе биде бесмислено да се зборува за диференцирано “Јас”.

Експанзијата на електронски опции секогаш е на сметка на стеснување на приватната сфера.

Тоа е непобитно.

Наскоро со леснотија ќе пловиме низ слаповите од организирани пулсации, праќајќи и примајќи сигнали, ќе ги внесеме нашите терминали, модеми и мени-ја сè подалеку и подалеку во нашата “приватна” сфера; ќе се заплеткаме себеси беспомошно во обединетиот живот во мрежа, и нема повеќе ни да се сеќаваме дека некогаш постоело нешто друго.

Никој навистина не може да предвиди како ќе им се прилагодиме на трансформациите што веќе се случуваат. Можеби ќе испадне дека јазикот е од поцврст материјал отколку што јас претпоставувам, дека ќе процути меѓу “трепкањата” и “клик-нувањата”, меѓу мониторите, побрзо од кога и да е во ерата на печатарството.

Се надевам, зашто јазикот е озонски слој за душата, и ние го проретчуваме на сопствена одговорност, доведувајќи се самите во опасност.

Sven Birkerts, Boston Review

СКАНИРАЊЕ НАСПРОТИ ЧИТАЊЕ

Отворете книга или часопис и сте создале екран зад кој можете да се криете. Во оваа удобна позиција можете да размислувате за сè што сакате, или да заспиете. Или можете малку да читате а потоа да го кренете погледот и да гледате во далечината. Веројатно затоа оние што читаат сакаат да седат покрај прозорец - бидејќи читањето е изговор за гледање во плафоните, набљудување на дождот, разгледување на издолжените сенки.

Во оваа интроспективна состојба, мислите и емоциите често се во судир; читањето може да ве онерасположи или да ве инспирира, понекогаш сте принудени да ги одвоите очите од страницата за да ги средите чувствата. Тоа се случува кога читањето е најдобро, кога застанувате, и накратко, погледнувате длабоко во себе.

Денес многу луѓе сметаат дека се премногу зафатени за да читаат. Тие сканираат. Тие ја внесуваат печатената страница (наречена уште и храна за мислите) директно во софистицираната ментална машина за декодирање што ја проценува нејзината релевантност, соодветност и профитабилност. Добрите декодери лесно се препознаваат: тие речиси потпевнуваат процесирајќи ги информациите. Сум сретнал уредници кои можат да проценат ракопис едноставно погледнувајќи ја првата реченица. Сум работел со луѓе кои не читаат туку ги вдишуваат меморандумите. Сум видел бизнисмени и жени како склучуваат или прекршуваат договори само фрлајќи поглед врз првата страна од предлог со многу повеќе страни. Сите овие луѓе се во состојба на полна свесност кога гледаат во отпечатената страница - но тие не “читаат”.

За разлика од читањето кое бара да седите, сканирањето можете да го правите стоејќи. Не е потребно да бидете професионалец за да бидете во состојба на невидено да го оцените печатениот материјал. Сите ние ја проценуваме нашата секојдневна пошта, и прилично успешно претпоставуваме што има внатре, без ниту да ја отвориме. И се разбира, можеме да се прошетаме низ книжарница и да ги процениме книгите врз основа на кориците. Во време кога има толку многу за читање, го губиме нашиот вообичаен поглед развивајќи нова вештина - можеме да ја одмериме содржината на напишан текст според начинот на кој го чувствуваме кога го допираме, според неговата тежина или изглед.

(...)

Можеби се враќаме назад кон старите системи на комуникација.

Во античко време единствени луѓе што знаеле да читаат и пишуваат биле вештите писатели, писари, калиграфи и преписувачи кои биле способни да меморираат шест илјади пиктограми или хиероглифи неопходни за пишување на старите јазици. Полни со значење и емотивни конотации, овие сликовидни знаци на некој начин се слични со нашите компјутерски икони.

Пиктограмите не можат да бидат прочитани; тие единствено можат да бидат сканирани. Египетските, сумерските и кинеските образувани луѓе биле писмени, но не умеле да читаат. Слично на модерниот “читател”, кој прелетува преку часописот за да види што има во него, но не застанува за да чита, учениот вавилонски свештеник критички прегледува серии пиктограми и ги толкува нивните сублиминални, контекстуални и културни

импликации. Старите текстови, врежани на статуи или насликани на свила или папирус, се исто толку добри и креативни како и денешните најсмели графички дизајни. Тие комбинирале натписи со реалистични слики на начин сличен на денешното комбинирање на фотографии со насловите, или наслови со коментари на уредниците. Кога не читате туку само гледате, визуелните знаци и уметничкиот изглед на документот се од критично значење. И старите текстови и современите часописи имаат едно нешто заедничко - за да ги привлечат читателите, тие прво предизвикуваат емоционална реакција.

Целта на илустративноста и експресивноста е да ја интегрира авторовата гледна точка со онаа на часописот во кохерентна, некогнитивна целина. Сликите - и пиктограмите - можат да имаат различно значење во различни контексти, задача на дизајнот е да ја обезбеди соодветната перспектива.

Во иднина се очекува нагласување во насока на информацијата, во насока на сканирање, не поезија и ставови. Во електронската ера, со нејзината информативна анксиозност, уредувањето - бирањето на што да се обрне внимание - е вистински предизвик. Јас читам весници со ножици во рака, сечејќи го мојот избор од високоучениот свет со ова примитивно интерактивно орудие. Без да знам постапувам со информациите на истиот начин на кој што новите електронски “книги” постапуваат со содржината. На мој начин навлегувам во срцето на материјата користејќи ги процесите на елиминација.

Компакт-диск технологијата, како на пример CD ROM, веројатно им овозможуваат на корисниците да комуницираат со текстот на тој начин што им даваат алтернативи и ги оставаат да одлучат што е значајно. Но зборот “интерактивен” е погрешен, бидејќи компјутерските програми промовираат пасивен однос кон јазикот. Видео-екраните, поделени на делчиња, со редови и икони што потсеќаат на египетски хиероглифи даваат одговори на прашањата што ги поставува корисникот.

Од друга страна, читањето е тешко, стресно, и многу бара.

За да се протолкува апстрактен пишуван текст, неопходно е да се мобилизираат највисоките ментални способности. Напорот е толку интензивен што остава незаборавни впечатоци во умот. Слично на мирисот, пишуваниот збор може да покрие цели временски периоди, и меѓу буквите, го задржува споменот на нештата што поминале.

Veronique Vienne, Metropolis

ШТРАКАЊЕ ПО КАНАЛИТЕ - СМРТ ЗА КНИГАТА

Дали некој сеуште чита една по една книга?

Неодамна, присилувајќи се себеси да станам од креветот, се најдов врз куп книги што очигледно паднале од полицата до мојот кревет. Бидејќи ова беше втор пат оваа недела моите утрински моторни способности да се тестираат на овој начин, бев поттикната на мала самоанализа. Зошто, се запрашав, имам толку многу книги во оптек? Што се случи со деновите кога една книга од Ненси Дру беше доволна за читање пред заспивање? Со други зборови, што стана со концептот читање една по една книга?

Разгледувајќи ја хетерогената маса на печатен материјал што лежеше околу мојот кревет - со наслови од Феминизам и Фуко до Правење на атомска бомба - бев принудена да признам дека дури поимот еден по еден интерес веќе не функционира во мојата очигледно заплеткана, постмодерна психа. И со таа мисла на памет ми падна следното: можеби постои социолошко објаснување за мојата лична деменција.

На прв поглед изгледа дека телевизијата е виновникот. Денес читањето е обликувано од гледањето ТВ, и посебно, од онаа навика што толку многу ги разбеснува нашите стари: менувањето канали. Слично на тоа, читањето стана дисјунктивно доживување во кое читателот “се прекопчува” од книга на книга и од жанр на жанр. И така, земам да ја читам Нација, истовремено мојот интерес преминува на Казуо Ишигуро и неговите Остатоци на денот, минута подоцна, се вртам кон позајмената копија на Landlord and Tenant’s Act.

Но без оглед колку е забавно за сè да се обвинува телевизијата, дали навистина е толку просто? Или менувањето канали и преминувањето од книга на книга се симптоми на некој поголем, веројатно прилично свеж психосоцијален феномен? Ова објаснување изгледа помалку редукционистичко и поверојатно, особено ако се земат предвид монументалните социо-економски и технолошки промени што се случува во последните двеста години.

Не помалку се променија и стилот и брзината на живеење. На пример, за разлика од повеќето читатели на раните романи (главно жени и од средната класа), нам ни недостасува време за подолго читање. Ако воопшто читаме тоа е веројатно во автобус или во метро кон работа и на враќање од неа. Кога навечер ќе стигнеме дома, исцрпени од - монотонијата - од 9 до 17 егзистенција, многу поверојатно е дека ќе гледаме ТВ, активност што бара помала ментална и физичка енергија од читањето.

Но не е само времето она што ни недостасува за интензивно читање, исто така ни недостасува и волја. Еве ја филозофската причина за тоа.

Во денешните културни и интелектуални заедници веќе нема консензус за тоа кој тип на информации се неопходни; движењето за граѓански права, феминистичкото движење и технолошката револуција разлишаа многу од “неоспорните” факти за Бог, за човекот, за државата...

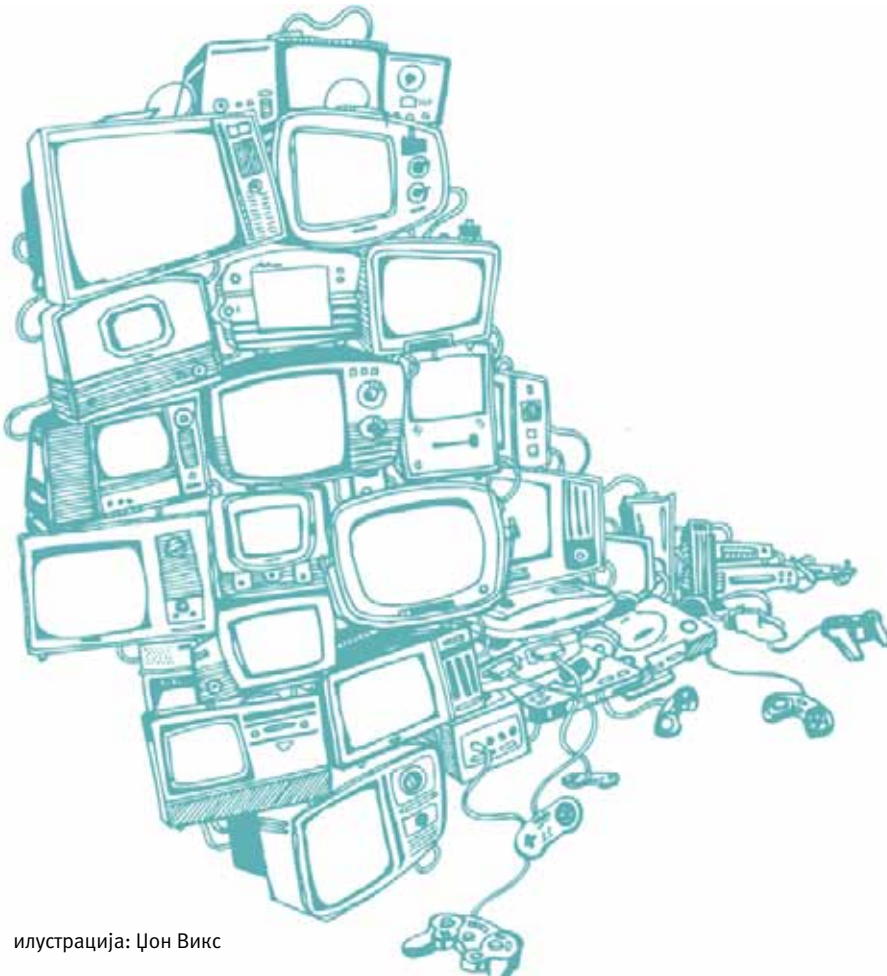
Во тој случај, не е чудно тоа што веднаш откако ќе почнам да го читам последниот роман од Маргарет Етвуд, почнувам да размислувам дека

всушност треба да ја читам: Џорџ Буш, интимен портрет од Fichug Grin.

Значи, можеби растечкиот куп книги и часописи крај мојот кревет е добар знак; можеби сигнализира смрт на идејата за културно владеење (кое често е во дослук со економското и политичкото владеење); слично како и менувањето канали, можеби и тој имплицира обновено почитување на личното искуство и личните желби, наспроти “мудроста” на културните гуруи.

Можеби дури тој куп е предвесник на искрената културна револуција на деведесеттите. Ако печатениот хаос околу мојот кревет означува било што од ова што го наведов, претпоставувам дека заслужува да му се простат неколку утрински сопнувања.

Katie Lynes, Canadian Forum

илустрација: Џон Виск

GRUNGE

ФОЛК или РОК?!

Додека теоретичарите на поткултурите се заморуваат со дискусиите околу автентичноста, социјално-политичката димензија и (не)постоечката идеологија на grunge-от, едно не е спорно: grunge (гранџ) во текот на претходните две години стана глобален тренд. Од улиците и клупските простори, па до стадионите, врвовите на Billboard-овите топ листи и ексклузивните модни реви, на кои Ралф Лаурен-овите манекенки ги покриваат своите аргументи со широки, кариани, фланелски кошули и со вештачки изветвениот jeans, grunge е незаобиколен термин и пожелна декларација. Како и за поголемиот дел до сега познати и пред сè масовно прифатени стилови, оваа популарност едновременно ја означиле и јавната смрт на онаа битна нота на алтернативност и бунтовништво која ги карактеризира речиси секој израз и стил настанат во главните центри на медиската индустрија.

Во музичка смисла, всушност во контекстот на Rock сцената, grunge-от својот зенит го доживеа 1992, кога дефинитивно ја прерасна својата алтернативна позиција. Благодарейќи му на големиот публицитет, на фантастичните тиражи на главните актери (Nirvana, Pearl Jam...) и следствено на тоа на одреденото влијание врз случувањата широм светската музичка сцена, grunge-от стана полноправен дел на pop-mainstream-от. Можеше да се очекува дека набрзо - што и се случи - на сцената ќе се појават купишта имитатори кои до бесмисленост ќе ја форсираат златната формула. Групите како The Spin Doctors, Four Non Blondes или Stone Temple Pilots станаа нови синоними за инстант успех, едновременно останувајќи во лажната трка за освојување на "алтернативната" круна.

Реакцијата на лидерите и главните популаризатори на grunge-от (на оваа еноормна, за многу од нив изненадувачка популарност) беше различна. Nirvana и Pearl Jam останаа при врвот; првите заминувајќи во екстрем, обидувајќи се да се надминат самите себеси во брзината и буката низ фуриозниот "In Utero" албум, а другите со млитавото компилирање на своето прво издание "Ten", чија што порастегната и поздодевна варијанта е преименувана во "Vs.". Другата група на grunge пионерите, можеби порелевантна за суштинското согледување на сцената и нејзината иднина, отиде во друга крајност - вртење кон фолк-country традицијата.

И покрај светската популарност, grunge е пред сè американски продукт. Во согласност со тоа, неизбежно е вкоренет во традицијата на американската популарна музика, во распон од архаичен фолк и country до hardcore. Затоа не е нималку чудно што главниот дел од нив. grunge лидери во текот на претходната година јавно се беа фатиле за повторното, по кој знае кој пат откривање на "корените". Бидејќи седумдесетите и во добар дел шеесетите веќе ги апсолвирале, едните одат уште подлабоко, кон откривањето на базичниот фолк и country, а другите прават невидена синтеза со новокомпонираната country сцена. Со тоа првобитната, незвична дефиниција на grunge-от - punk'n'metal'n'core meets hippie,

делумно се комплицира.

Почетоците на grunge-от како музички стил можат да се најдат во фузијата меѓу hardcore-от и heavy metal-от, кон средината на осумдесетите (Black Flag, Minutemen...). Звукот, меѓутоа, конечно е дефиниран дури откако неколку групи од Seattle (особено The Melvins) кон крајот на осумдесетите го забавија својот звук до границите на една безболна слушливост и, што е најважно, го збогатија со одредена доза на дискретна но сепак присутна мелодичност.

Во почетокот на деведесетите, паралелно со популаризацијата на оригиналниот Seattle звук, оличен во каталогот на тамошната издавачка куќа Sub Pop, една тогаш атипична група со истата етикета го трасира можниот пат за иднината на сцената. Беа тоа The Walkabouts, а изборот беше прилично невообичаен - акустичен фолк. Една од клучните плочи во таа фаза, во смисла на оние што нудеа алтернатива на буката и бесот, беше и соло албумот на Mark Lanegan, "The Winding Sheet". Lanegan на овој албум рамноправно ги третираше звукот на виолината и акустичните гитари со електричните инструменти, а како чекор понатаму кон фолк традицијата ја снимиле и обработката на Leadbelly-евата песна "Where Did You Sleep Last Night?". На оваа снимка учествуваше и Kurt Cobain од Nirvana свирејќи акустична гитара. Се разбира, неизбежно е забележувањето дека убавината и предизвикот на акустичниот звук уште пред официјалната grunge манија го откриваа, разбираа и промовираа, спрема некои grunge просветителите како Bob Mould (ex-Husker Du, Sugar) и Paul Westerberg (The Replacements). Но, сега многумина се трудат да остават впечаток на независни трагачи низ фолк-country традицијата.

"Покрај Nirvana, го загубив интересот за rock музиката", изјавуваше во текот на минатата година Evan Dando, лидерот на The Lemonheads, инаку нов (пост)grunge супер-стар. Dando исто така нападно истакнува дека главна инспирација му е "пронаоѓачот" и мотската фигура на country rock-от, Gram Parsons. За да и додатно ја поткрепи работата, Dando за својот минатогодишен, неверојатно успешен албум "Come On Feel The Lemonheads" го ангажира и педал steel гитаристот Sneaky Pet Kleinov, кој беше еден од оригиналните членови на Парсонсовите The Flying Burrito Brothers. Дандовата блиска пријателка и повремениот муза, Juliana Hatfield (ex-Blake Babies), неодамна ја претстави и својата нова country обоена песна "Little Darlin'", објаснувајќи дека се обидува да им се врати на корените на rockот и на своите постојани инспирации Robert Johnson и Hank Williams. Во меѓувреме, J. Mascis, лидерот на Dinosaur Jr., го наведува албумот на country мајсторот Charlie Rich, "Pictures and Paintings" како своја најомилена плоча во претходната година, а двете песни од сè уште актуелниот албум на Dinosaur, "Where You Been?", Mascis ги опишува како "враќање кон country мелодиите". country влијанијата се, според првите информации, многу позабележливи на новиот албум на Dinosaur Jr. чие излегување се очекува во текот на оваа пролет. Mascis исто така се појавува и со една песна на "Misunderstood" на Tribute албумот на Richard Thompson (ex-Fairport Convention). Покрај него песни за овој албум снима и Bob Mould и Evan Dando.

Додека наведените примери сè уште се на нивото на необврзувачко кокетирање и испитување на теренот, некои од пионерите на grunge-от, како Muddhoney, потполно одлепиле, комплетно менувајќи го и звукот и имиџот. Додека остатокот од светот се обидува да се приклучи и да ја апсолвира во суштина веќе потрошената grunge сцена од Seattle, Muddhoney станаа новокомпинари каубојци. Нивниот најнов мини-ЛП "Five Dollar Bob's Mock Cooter Stew" претставува еден шокантен grunge пандан на потегот кој своевремено The Byrds го направија со албумот "Sweetheart of the Rodeo". Меѓутоа, од перспективата на самите Muddhoney, кои

истакнуваат дека тие отсекогаш биле дел од “Гартистичката Брукслеска” (Garth Brooks, најпопуларниот country пеач во Америка) ова е сосема природен потег. Дури, уште повеќе, како од неофицијални родоначалници на жанрот, од Muddhoney се очекува да го дефинираат смерот во кој grunge сцената ќе се движи во наредниот период. Ако прогнозите се остварат, со оглед на тоа дека Muddhoney штотуку снимаат со Jimmy Dale Gilmour, тексашкиот наследник на Willie Nelson, работите очигледно ќе станат прилично сериозни.

Целава приказна се вклопува и во холивудската country манија. Од новите вестерни, како “Tombstone” (со Kurt Russel и Val Kilmer во главните улоги) и римејкот на “Пресметката кај О.К. коралот” наречен “Wyatt Earp”, оваа сезона се очекува да бидат хитови. Од друга страна, и независните филмации, како Maggie Greenwald и Gus Van Sant, се бават со новокомпонирана каубојска тематика во филмовите “The Ballad of Little Jo” и “Even Cowgirls Get the Blues”. Треба ли да се спомене дека Gus Van Sant (“Drugstore Cowboy”, “My Own Private Idaho”) се смета за еден од главните промотери на grunge естетиката.

За многумина, сепак донекаде затечени аналитичари на актуелната американска rock сцена, фолкот и country музиката се сосема логични исходишта за генерацијата израсната под теророт на екстремната бука на punk-от и hardcore-от. “Не сакам да слушам ништо што е бучно и вознемирувачко”, изјавува Al Jourgensen, лидерот на бендовите Ministry и Revolting Cocks. Помалку чудна и неочекувана изјава од човек кој во минатите години се прослави со креирање на најбрутална бука во светот на рокенролот. “Моментно ги слушам Trini Lopez, Buck Owens и слична, плачипичкаста музика”, вели Jourgensen, кому, се разбира, на памет не му паѓа нешто да менува во звукот и имиџот на Ministry. Познат по бројните алтернативни проекти, за потребите на својот нов country израз го креираше и својот нов алтер-его под име Buck Satan. Пародија?!

Што се однесува до другите групи и автори нивното приближување кон country повеќе е неочекувано нападно отколку шокантно. Bob Mould го искористи одморот во работата со групата Sugar за да, во потрага по инспирација, привремено се пресели во Austin, Texas, новата мека на country музиката; Kim Deal од The Breeders и Donita Sparks од L7 ги истакнуваат Dolly Parton и Patsy Cline како свои неприкосновени хероини; Henry Rollins ќе ја вклучи Елвисовата “Love Me Tender” на својот нов албум, а песните на Frank Black, Mark Lanegan и Chris Cornell (The Soundgarden) ќе се најдат на новиот албум на Johnny Cash. Згора на сè новиот продуцент на Cash е Rick Rubin, гуруто на американскиот “инаков” звук во текот на претходната деценија. Cornell-овата соработка со Cash очигледно дека имала влијание и на самите The Soundgarden. Нивниот најнов албум, со наслов “Superunknown” ќе се појави во почетокот на март и ќе звучи многу помeko од нивните поранешни работи. Слично е и со Alice in Chains чиј што предстоечки албум “A Jar of Flies” е направен во полуакустичен манир.

Судејќи по сè, нешто повеќе од обична коинциденција се најде во магазинот “Rolling Stone” од април 1992. Таму се наоѓаат две, како што времето покажува, судбоносни статии, што тогаш тешко можеа меѓусебно да се доведат во врска. Едната зборува за Seattle како за “нов Liverpool”, за нова rock мека, а другата статија, со наслов “country’s Gold Rush” објаснува дека качувањето на country ѕвездата Garth Brooks на врвот на Billboard-овата топ листа воопшто не е случајно. Country индустријата годишно врти милијарди долари, а најголемиот број конзументи имаат помалку од 35 години! Кој тука е брег а кој Мухамед, за многумина е енигма, вклучувајќи ги како rock така и country верниците.

Недељко Дробац (POROCK)

